Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

PRAMDRAGERNE PÅ
GUDENÅEN

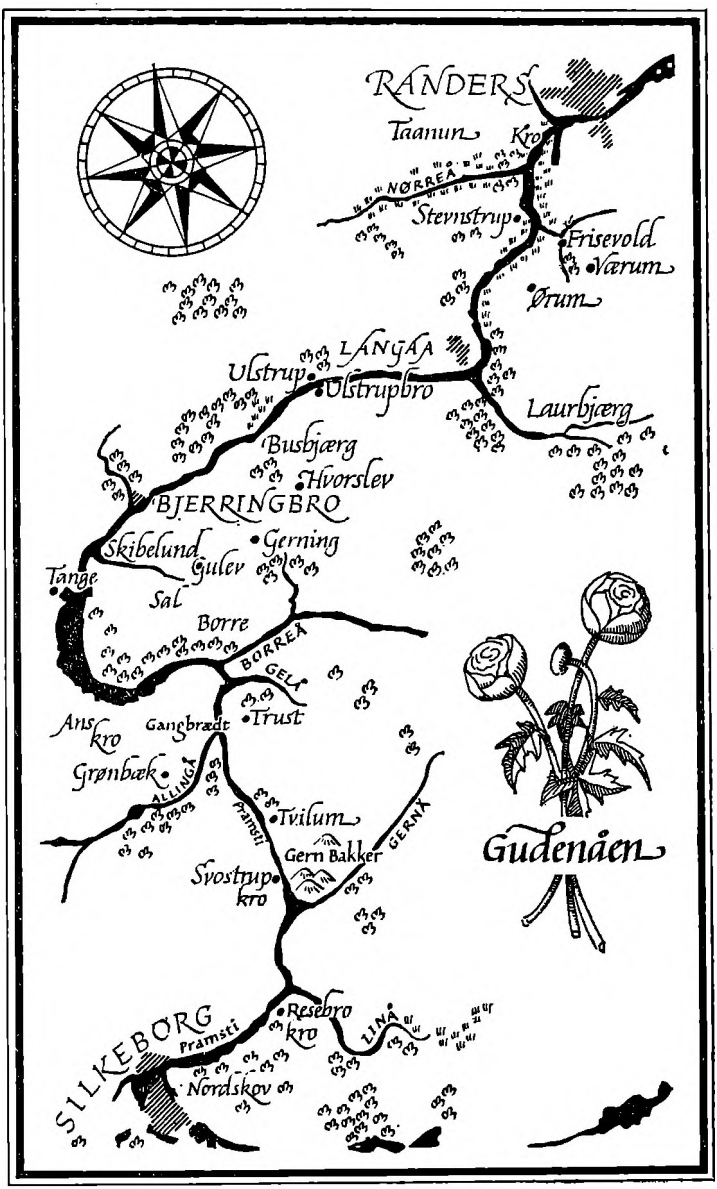
RANDERS
Taanum
Kro
NØRREÅ
Stevnstrup
Frisevold
Værum
Ørum
LANGÅA
Ulstrup
Ulstrupbro
Laurbjærg
Busbjærg
Hvorslev
BJERRINGBRO
Skibelund
Gerning
Gulev
Tange
Sal
Borre
BORREÅ
GELÅ
Ans kro
Gangbrædt
Trust
Grønbæk
ALLINGÅ
Pramsti
Tvilum
GERNÅ
Gern Bakker
Svostrup kro
Gudenåen
Resebro kro
LINÅ
SILKEBORG
Pramsti
Nordskov

Hilmar Wulff

PRAMDRAGERNE PÅ GUDENÅEN

Fremad

FREMADS FOLKEBIBLIOTEK
23. årgang

Peter Freuchen: Storfanger
Hans Habe: Falde tusind ved din side
Arthur Koestler: Mørke midt på dagen
Erik Pouplier: Mord, mafia og pastis'er
Hervey Allen: Eventyreren Anthony Adverse 1-2
Anton Hansen: Drengen drømte
Henning Hjuler: Djævelens horetøs
Hilmar Wulff: Pramdragerne på Gudenåen
John Masters: Venus fra Konpara
H.E. Bates: Træet med de blå blomster
Compton Mackenzie: Masser af whisky

Pramdragerne på Gudenåen
© 1965 by Hilmar Wulff
Udsendt første gang 1965 på Fremad
Omslag: Svend Otto
Bogen er sat med Garamond
Nærværende udgave er et uændret
fotografisk optryk fremstillet hos
Katho-Tryk.
Printed in Denmark 1975

ISBN 87 557 0506 5 (hft.)
ISBN 87 557 0508 1 (ib.)

TAK!

I år er det femogtredive år siden, jeg brød af fra en mere sikker levevej for at tage det risikable spring ind på kulturarbejdets arena.

Gennem disse år er det flere gange sket, at unge mennesker, besat af samme trang, har spurgt mig til råds om denne levevejs farbarhed. Hver gang har jeg af ærlig overbevisning kunnet svare:

– Der er kun *en* gyldig undskyldning for at blive forfatter, eller kunstner i det hele taget, og det er, at den besatte *ikke kan lade være.*

Som en af de besatte, der ikke kunne lade være, har jeg tit undret mig over, at det trods alt er lykkedes mig at holde skindet på næsen ved skribentvirksomhed. Enhver som kender bare lidt til vilkårene for den slags arbejde, vil sikkert forstå grunden til, at jeg i det forløbne kvarte århundred gentagne gange har lidt under svære anfald af trang til at blive kropsarbejder igen. Men bordet fanger. I stedet for at tage mig noget »fornuftigt« til har jeg ubeskedent troet på, at det måske kunne betyde noget for andre end mig selv, at jeg ydede mit bidrag til litterær kortlægning af de miljøer, jeg er fortrolig med i dansk folkeliv.

Tak skylder jeg til mange sider i denne sag. Det er da også kun ment som et lille afdrag på taknemmelighedsgæld, at jeg tilegner denne bog de læsere, hvis trofasthed mere end noget andet har været min opmuntring og styrke nu i 35 år.

HILMAR WULFF

INDLEDNING

Det står skrevet at Gud skabte landet og menneskene byggede byerne.

Engang skal der have været lige så mange guder som der var lande. Men da de kristnes gud kom til Danmark havde menneskene allerede i lang tid bygget *to* slags byer: Akselkøbinger og Strandkøbinger.

Akselkøbinger opstod *inde* i landet, omkring markedspladser hvortil vejene kun var hjulspor, og handelsvarerne blev skumplet frem på knirkende vognaksler. Deraf kommer det at så mange byer har et *Akseltorv.*

Strandkøbinger opstod senere fordi det i mange århundreder var farligt at nærme sig havet. Vikinger, vender og mange andre slags sørøvere hærgede kysterne. Ingen kunne vide sig sikre mod overraskelsesangreb, og folk som lod sig friste til at bygge nær havets rige handelsveje måtte dække sig godt. Derfor kom strandkøbingerne til at ligge et stykke inde i landet, ved fjorde og sejlbare vandløb.

Ved den brede å's rand opstod Randers. Denne godt beskyttede strandkøbing udviklede sig til en driftig købstad hvorfra storkøbmænd sendte egne skibe på handel til fremmede lande. En stor havn voksede frem ved bredden af den strømmende Gudenå, der dannede et naturligt forsvar mod voldsmænds overraskende hug fra det åbne hav.

Randers voksede sig stort og rigt, og ingen fjende fra havet formåede at svække holdbarheden i borgernes stolte poesi når de sagde om deres by:

»Du fede laksestad, berømte rigdomskiste.«

Randers var først og fremmest handelens by. Det sagdes om visse storkøbmænd at de hverken troede på Gud eller Djævelen. Om det nu var ond snak, klækket ud af fattigfolk og skyldnere, kan det være svært nok at få rede på. Men ét var sikkert; de Randers-købmænd troede på at et under kunne ske.

Selv Steffen-pengeglad, som mere end én gang åbent havde spottet og hånet troen på noget så sikkert eksisterende som troldtøjet i Gern Bakker, troede på undere. Med store penge og driftighed var Steffen — og flere storkøbmænd med ham — gået ind for det under som gennem den sidste halve snes år havde været under udvikling i hele ådalen. Så langt var det da også kommet, at Gudenåen nu i skinbarlig virkelighed strømmede som rigets travleste indenlandske handelsvej.

For mange ud over det ganske land og helt op i regeringen, var dette et under, og en trøst over det tabte land. En krig var tabt, men et fredens under var sket. Lempet frem af få, men stærkt troende mænd. Hvad kun de få anså muligt for blot en snes år siden, det var nu blevet til viden og hverdag for menigmand.

Dybt inde i landet, i en vejløs ødemark, hvor ingen før havde turdet drømme om bare en lille akselkøbing, der bredte sig nu en *strandkøbing*.

Fjorten mil af den snoede Gudenå blev år for år besejlet af en stadig voksende handelsflåde. Solide fartøjer, som aldrig havde sat stævnen mod havvand, kom dagligt til Randers for at losse rige laster. Og ladet med andre gode handelsvarer af mange slags, forlod de samme fartøjer havnen for at stævne ind i landet. Til Silkeborg!

Vældige skove, strømmende bække, glitrende søer og øde heder gled over i hinanden. Et landskab der flød sammen i en vildmark

hvor ikke en sjæl tænkte på grænser mellem mit og dit. Her færdedes kun odderjægere, fiskere og stundom fredløse tatere.

Sagnet fortæller om en lunefuld gammel bisp som her engang kom sejlende gennem søerne med sit følge. Silkehuen blæste af prælatens hovede og han besluttede straks at bygge en borg på det sted hvor silkehuen drev i land. Deraf skal navnet Silkeborg være opstået.

Der findes så mange sagn, og nogle har andre forklaringer på den ting. Men gamle retsdokumenter vidner om, at herregården Silkeborg har ligget i ødemarken i mere end fem hundrede år. De fortæller også, at mange ejerskifter har fundet sted, snart under strid og snart i fredelig handel.

Det er historisk fastslået, at i året 1414 fik Århusbispen Silkeborg som gave af den ædle fru Thore Muus. Men da hendes husbond, ædle herremand Laurids Hvass til Ormstrup, ikke ville godkende sin kones flothed, kom det til en strid, der varede i mere end hundrede år.

Dokumenter fortæller også, at kirkens mænd først vandt fuld ret til Silkeborg kort før reformationen. Og da var det for sent.

Ove Bille, den sidste bisp på borgen, nægtede at lyde reformisternes krav om at overgive borgen til Kronen. Den halstarrige bisp gik så vidt at han beordrede sin befalingsmand Hans Stygge, til at sætte sig til modværge med våben, mod kongens høvedsmand Johan Rantzau. Dette førte til at Ove Bille måtte følge landets andre bisper i fængsel.

Derefter fulgte et hundredår hvor adelsmænd havde borgen i kongeligt lén. I den tid var der liv og leben i ødemarken. Frederik den anden og Kristian den fjerde holdt kongejagter i de store, vilde skove, og ødsle fester på borgen. Fra den tid sad lensherrerne trygt på Silkeborg indtil svenskekrigene.

Den svenske krigsmagt hærgede hårdt i landet, ødelagde og forhuggede skovene, drev rovdrift på vildtet og huserede på borgen. Derefter fulgte en tid, hvor riget fattedes penge og lensgodserne gik i forfald.

Fra da af gik det ilde for Silkeborg. Det gamle herresæde blev kastebold i handeler og tvangsauktioner. I stadigt forfald blev borgen til sidst så ringe, at end ikke en forpagter var let at finde, før herresædet for en særdeles billig afgift kunne fås i forpagtning for ét år ad gangen.

Men som tiden gik fik de store skove ro til at læge deres svære sår. Og andre konger fandt vej til de rige jagtmarker.

Om en af dem, Kristian den ottende, fortælles det, at han elskede skønhed. Det er da også dokumenteret at denne konge, under et ophold i Silkeborg i 1840, købte Himmelbjerget af bonden Peder Nielsen og gav det til frit folkeeje.

Men allerede på den tid var en ny type magtens mænd ved at bryde sig vej. Og deres syn sløredes ikke af kongelig gestus til skønhedens pris.

Maskinernes og industriens mænd vendte deres opmærksomhed mod vildmarken. Nogle få var forud for de fleste i driftig fremsynethed. De begyndte at gå på jagt — efter naturkraft. Og her ved Danmarks længste vandløb, landets eneste flod, stod en dag en mand med dristig fantasi og skuede en ny vej til rigdom og magt.

Denne mand skrev i sin dagbog, at da han stod på den gamle bro og så denne mægtige, men i så mange århundreder spildte vandkraft, da fyldtes han med smerte over at ingen af hans landsmænd endnu havde kunnet finde på at udnytte denne ypperlige drivkraft til andet end en ussel melmølle ved Silkeborg.

I et vældigt fremtidssyn så denne mand en by med rig handel og industri vokse op i ødemarken, som i så mange århundreder havde lukket sig om den forfaldne borg.

Gamle dokumenter fastslår da også, at da den unge fabrikant Michael Drewsen i året 1844 byggede Silkeborg Papirfabrik var der kun sejsten fastboende personer på pladsen. Men da det første stykke papir, tilvirket på den nye fabrik, lå færdigt i januar året efter, da var indbyggerantallet steget til et hundrede og niogfyrre.

Endnu lukkede de vældige skove sig om de store søer, og øst for Nordskoven lå den nøgne slette, hvorfra flyvesandet førtes ind

over engene og fordærvede jorden. Agrene var golde. Men fiskere og jægere kunne endnu skaffe sig udkommet.

Med den første fabrik var tegnet på en ny tid kommet. En tid hvor huse og gader ville vokse frem og blive befolket af en ny tids mennesker.

Og nybyggerne kom. Fra hele Jylland, fra Øerne, ja helt fra Sverige, kom de for at sejre over ødemarkens hidtil ubundne kraftreserver. Kun fem år efter fabrikkens start havde Silkeborg næsten fem hundrede indbyggere, og fast postforbindelse med Århus en gang om ugen.

Da fjenden i krigen 1864 hærgede byen boede der næsten to tusind indvandrere.

I løbet af kun tyve år var en driftig by, en betydelig handelsplads, vokset frem midt inde i Jyllands ødeste egne. Det nogle kaldte et under, lignede ihvertfald stærkt et eventyr, der var blevet til virkelighed. Fordi dristige mænd havde fundet vej til det vejløse land. I løbet af dette — for en bys historie — så korte åremål, var Gudenå blevet forvandlet fra at være et i nationaløkonomisk henseende upåagtet vandløb, til at være Danmarks travleste handelsvej. Trækstier var blevet anlagt og en stor handelsflåde fyldte hele ådalen med myldrende liv og blomstrende fremgang, fra Randers til Silkeborg.

Dette er, meget kort ridset op, den historiske baggrund for denne beretning. Frit bygget på historiske kendsgerninger, om pramdragernes storhedstid i Danmark. For mindre end ét hundrede år siden.

1
AUTORISERET VISDOM OG UAUTORISERET FREMSYN

Hvordan en by blev til, hvorfor og hvordan den holdt sig i live. På trods af mangt og meget.

Det var kun en snes år siden ledende politikere, embedsmænd og nationaløkonomer havde rystet på hoveder som var fulde af fastlåset visdom. De havde nikket sindigt og bifaldende til dagbladet »Fædrelandet«s ledende artikler, som advarede mod eksperimenter og skrev ironisk om luftkasteller.

Det var kun en *halv* snes år siden at »Fædrelandet« viste sig som et blad der fulgte med tiden. Og da »tiden« kom, var der en letflydende pen til rådighed med en hyldest til fremskridtets mænd. Det havde jo nu vist sig — som det så rigtigt stod i overskriften, at: LYKKEN STÅR DEN KÆKKE BI.

Sandheden i de kække ord blev slået fast for enhver, allerede i artiklens poetisk-romantiske indledning:

»Ude i den store ødemark, hvor vilde dyr nu som tilforn, har søgt ly i de store skove, for kongelige jægere, og stundom for krybskytter og for slettens flyvesand, der er fredens gerning nu ved at vinde erstatning for det tabte land.

Såvidt er den nye og hurtigt voksende by allerede nået, også i åndeligt liv, at digterpræsten C. Hostrup kan sidde i den nye præstegård og udfolde sit talent til Silkeborgs pris:

Vi har en by, en lille en,
med tage lyserøde,
vi har en gade, lagt med sten,
og fire dejligt bløde.

Vi har en tråd, der løber glat
med bud til fremmede kyster,
og gas, der viser selv ved nat,
hvor meget der os brøster.«

De tidligere advarende røster dækkede sig ind ved at henvise til de gamle ord om tilfælde, hvor lykken var bedre end forstanden.

Der havde stået strid i regeringen. Stærke kræfter havde trukket sagen i langdrag og vægret sig ved at tage varsel af de Randers-købmænds foretagsomhed. Længe var rygter om underet, der var ved at ske i ødemarken, fløjet over både Storebælt og Øresund. Det tog tid inden de bevilgende myndigheder turde tro på holdbarheden i de argumenter, som talte til fordel for at sætte store offentlige midler i foretagendet, til gavn for den efter krigen slunkne statskasse. Men det skete.

Ingen fornuftig nationaløkonom kunne længere bortforklare foretagendet som ungdommelig eventyrpolitik. Der *var* allerede skabt storhandel og industri langs den nye og blomstrende handelsvej, der gled på strømhvirvlerne i landets eneste flod. Den store vandvej, som fra havets bred skar sig dybt ind i landet til den unge by, som havde fået gaslys flere år før selve Kongens København.

Længe havde navne som Dannevirke og Dybbøl, skammen over nederlaget, været dagens tekst på gader og stræder, i aviser og i folkemunde. Men snakken om national ære var ikke dominerende i nybyggerbyen, som støt voksede ind i en ny fremtid, bygget op i det øde land omkring det forfaldne Silkeborg Slot.

Industriens unge fusentaster havde sejret. Staten havde sat store summer i anlæg af trækstier og uddybning af Gudenå.

Pionérgerningen var gjort af nogle få, men nybyggere kom stadig til. Unge københavnske håndværkere, som mente at de havde fået nok af Jylland da de i kulde og vintermørke var med til at rømme Dannevirke, pakkede værktøj i randslen og vandrede mod vest. En flok skånske karle, på vej til Amerika, hørte om nybyg-

gerlivet ved Silkeborg. Fire af dem frygtede Atlanten og fandt ud af at det nok var bedre at blive rige lidt nærmere ved Sverige. Landboer og byfolk fra øerne, drevet af fattigdom, eventyrtrang, uklare længsler og tågede håb, trak mod den nye boplads, dybt inde i det mørkeste Jylland.

Allerede sommeren efter de forfrosne troppers tilbagetog var handel og industri godt på vej til at erobre nyt land. Silkeborg var blevet en by. To gader var brolagte og syv var »dejligt bløde«. Der var henved to tusind indbyggere. Der var torv og apotek og rådhus og ny præstegård. Der var ting- og arresthus, sparekasse og skole og gasværk.

Og der var »Silkeborg Avis«.

Industrien havde erobret nyt land og skabt en by. Efter »fantasifostret« papirfabrikken, kom jernstøberier, garverier, håndværkerværksteder og handelsboder.

Men i denne jydske by taltes endnu mange dialekter. Syngende ømål, slagfærdigt københavnsk, drævende sjællandsk, og skånsk uden lige. Tysk kunne også høres, men selv efter krigen havde ingen tid til at hade et sprog.

I storbyen Randers, som stadig levede på mange slægtleds traditioner, havde handelens folk forlængst vænnet sig til at betragte Gudenå som en ny vej til et fremmed land. Et nyt og driftigt land, værd at handle med. Men endnu mest beboet af fremmede, med fremmede tungemål. Et ungt land.

Så meget var der om den ting, at endnu var ingen af Silkeborgs *indfødte* borgere fyldt tyve år. Mange børn var født og vokset op i den nye by. Nybyggerne var unge. Godtfolk, men også en del skidtfolk. En sær blanding som næsten kun havde ungdom og eventyrtrang tilfælles.

De mange nye industrier, som fulgte efter de første dristiges udnyttelse af vandkraften, krævede stadig tilgang af arbejdskraft. Men deraf fulgte igen mere end godt var. Næsten alle de nye arbejdspladser lå under belejring af små værtshuse og skænkestuer. Det kostede på flere måder.

En del af nybyggerne var ikke belemret med gammeldags æresbegreber. Disse folk sørgede for, at fattigvæsenet ikke kom til at føle sig overflødigt. I byens første ti leveår steg den lovbestemte fattigskat fra godt en mark til en hel rigsdaler for hver husstand i den ellers så driftige by. Men, som en af de ny industriers mænd sagde i byens råd:

»Intet nyt opstår uden fødselsveer. En del tilløbende pak slipper vi ikke for. Vel er de mange forladte koner og børn snart en tung byrde, men det vil rette sig i det lange løb. Så meget er sikkert, at de rigtige nybyggere, de folk som har pionérblodet i sig, og de er da stadig de fleste, de vil holde ud. Vi vil få vanskeligheder, men vi må bygge på folk som kun lader sig slå ud af katastrofer.«

Således blev der talt i byens råd under en forhandling om de nye fattigskatter. Ingen kunne da vide at katastrofen kun lå et årstid forude. Men det skete at den store prøvelse kom til nybyggerbyen. Et vældigt uvejr, skabt af mennesker, slog ned i Silkeborg i det herrens krigsår 1864.

Efter Dannevirkes fald strømmede fjenden op gennem Jylland. Den 24. april kom otte tusind mand preussiske soldater væltende ind i nybyggerbyen. Den tyske krigsmagt beslaglagde det meste af pladsen i en mængde huse. Soldaterne smed folks møbler ud og dækkede gulvene med et tykt lag rekvireret halm. For at alle tropper kunne komme under tag, måtte preusserne dog presse sig sammen som lagesild.

Sidste vinter havde det været bittert at læse i aviserne om krigens gang.

Bittert var det, men halvglemt blev det af mange i den travle by. Godt var det i hvert fald, at man lå langt fra vejen for krigens gang og lidelser. Nederlaget var ikke til at komme uden om, men at tyskerne skulle komme til Silkeborg! Den tanke var der ingen ræson i.

Fjendens hærgen var kort, men hård. Som en ubarmhjertigt

Thisted Amtsavis.

Telegrafdepeche til „Thisted Amtsavis"

Kjøbenhavn, den 1ste Febr. Kl. 4, 47'.

Tydſkerne ere gaaede over Eideren; de første Skud ere vexlede.

Alt Materiel bragt i Sikkerhed.

Lutter Liv og Kamplyſt.

Kongen ventedes til Slesvig By idag.

Viborg Stiftstidende

Privat Telegram

Kjøbenhavn, den 6te Februar, Kl. 12, 32 M. Eftherm.. Efter Overcommandoens Beſlutning marſchere Vore tilbage til Flensborg! Alleſaa Dannevirkeſtillingen opgiven, og vel uden Kamp. Almindelig Beſtyrtelſe her.

ædende græshoppesværm gjorde de kål på byens forråd af fødemidler og plyndrede forretningerne ved nattetide. Men lige så overraskende de var kommet, drog de af igen.

Nybyggerne åndede lettet op og pionérånden holdt til prøven. Ufortrødent gik de unge borgere i gang med at sætte husene i stand og skaffe sig nye forråd, og byens liv faldt snart i lave. Men næppe var hverdagen vendt tilbage før andre tropper på gennemmarch krævede kvarter. Sommeren igennem brandskattede fjendtlige horder den udpinte by. Men nybyggerne havde bidt sig fast. Så fast at mange endte deres unge liv på det store tyfuslazaret, som allerede inden høst blev indrettet på byens hovedgade.

Rekvisitioner af proviant, beslaglæggelse af husrum og sengeklæder, slagsmål, drukkenskab og plyndringer, det fik vel sin ende engang! Værre var det næsten da utøj og smitsomme sygdomme tog så hårdt ved, og ramte så mange af de børn, der var ved at vokse op som første generation af indfødte i den unge bys korte historie. Men da var hadet til de fremmede så indædt, at indvandrerne ikke lod sig fordrive fra den boplads, hvor så mange allerede havde måttet begrave deres førstefødte. Det var nu kommet dertil, at dødelighedsprocenten langt oversteg fødselsprocenten.

Da et tusind mand østrigske tropper i oktober rykkede ind, var Silkeborg nok Jyllands mest forarmede by.

Før nybyggerbyen fik sit eget apotek var sygdomme sjældent en hårdere prøvelse end den kunne overvindes ved at læse avisen fra Randers og sende bud med en pramskipper:

Mod Tandsmerte

har Apotheker Berthouls Tandvand, der er sammensat af aldeles uskadelige Substantser, vilst sig som et ufeilbarligt Middel, der standser

den heftigste Tandpine

paa 10 à 15 Minutter og bevarer

Tænderne for Orm,

faaes for 70 Øre Glasset i

Randers Materialhandel,

Brødrene Müller,

samt hos Kjøbmand J. C. Henrichsen i **Ulstrup,**
Kjøbmand Wernesen i **Vorning,**
Kjøbmand Beckmann i **Hammershøi,**
Kjøbmand Thomsen i **Lovskal,**
Kjøbmand P. Nielsen Sandt i **Ostervelling,**
Kjøbmand Hansen i **Overning,**
Kjøbmand Jens Hansen i **Kastberg,**
Kjøbmand Sauer i **Norup,**
Kjøbmand Alb. Kragh i **Hald,**
Kjøbmand Hopff i **Ubbyneder,**
Kjøbmand Johnsen i **Gjesing,**
Kjøbmand Jørgen Andersen i **Lihme** og
Kjøbmand C. Ronberg i **Voldum.**

Tandhalsbaand for Smaaborn

i Tandperioden, **dansk Fabrikat** ved Skjønning til Fremhjælpning af Tænderne og som Forebyggelsesmiddel mod Sygdomme, faaes med Brugsanvisning og et Par Ord om Barnets Pleie à 1 ℳ

Tandpine standses.

Den heftigste Tandpine standses uden Smerte og uden Skade for Tænderne i et Øieblik. Tænderne reengjøres, og tillige udleveres af mine Draaber til Landet. C. Bocks Enke.

Hoftelikøren,

fremstillet af

C. A. Ballhansen,

Cand. pharm

bør ikke savnes i noget Hjem, da den er det fortrinligste Middel, der findes imod al Hoste, Hæshed og andre Forkjølelsessonder. Af de talrige Takskrivelser, der daglig fremkomme til mig, skal jeg kun anføre efterfølgende:

Hr. Cand. pharm. C. A. Ballhansen!

Jeg føler særlig Trang til at takke Dem for den tilsendte Flaske Hoftelikør til mit Barn, da den hurtig gav det Lindring samt helbredede Hosten.

Ærbødigst Anders Nielsen,
Gaardeier i Hurup.

Det er mig kjært herved at meddele Dem, at jeg med særdeles Held har anvendt den af Dem fremstillede Hoftelikør imod en stærk Forkjølelse.

N. Chr. Jensen, Murer i Refs.

Faaes i Randers i
Brodr. Müllers Materialhandel.

Joh. Hoffs Maltextrakt har bestaaet i over 30 Aar, det er det bedste Bevis for dets Godhed, hvorfor det ogsaa maa være fuldt berettiget til al den Tillid, som saa Mange have til de Hoffske Maltfabrikater. — Efter at jeg i mange Aar af og til har brugt Joh. Hoffs Maltextrakt, er det mig en Glæde at anbefale samme til Alle, som lide af Sværkelse, Søvnløshed og Nervøsitet i hele Legemet; ved Brugen af 10—12 Flasker er jeg mangfoldige Gange bleven hjulpen.

Odense, d. 27de Januar 18[illegible].

Enkefru **Christensen.**

Joh. Hoffs Maltextrakt faaes i Randers kun ægte hos

Carl Cortsen.

Meget havde forandret sig. Epidemilazarettet var ikke ene om at skabe travlhed på den nye kirkegård. Apoteket havde stor søgning, ofte forgæves. Det fremgik klart og sørgeligt nok af avisen.

Efter kort Sygeleie afgik idag ved Døden
Michael Nathanſen,
29 Aar gammel, hvilket meddeles Slægt og Venner af hans Huſtru og Forældre.

Vor kjære lille Rudolph, 9 Maaneder gl., er Dags Dato afgaaet ved Døden efter lang smerte-fuld Lidelſe. Б ſmaa Sødſtende modtage ham hiſtet.

Saa fa'er da hen, Du kjære Lille.
Endſkjønt for Dig vor Taare trille;
Og ſcent vi glemme vil dit Savn,
Saa priſe vi dog Herrens Navn,
Han tog jo kun hvad ham tilhørte,
З Enjlechor han dig indførte.

Døde.
Onsdag Aften den 3die Juni døde min elſkede Huſtru, **Hilda Hanſen,** født Thom-

Ligkiſtemagaſinet,
Veſtergade 14, ved Siden af Hr. Trybe, er forſynet med egetræsmalede, kjædebeſtrøede ſamt malte og lakerede Ligkiſter, Oplag af Ligkjoler og Krandſe, Alt til de billigſte Priſer.
Chr. Chriſtenſen.

Byen våndede sig, men opgav ikke. Heller ikke da en af dens vigtigste livsnerver blev ramt. Kort efter de østrigske troppers indtog brændte papirfabrikken. Og da hærværksmændene i november drog videre, lå Silkeborg som et hårdt såret dyr i de store skove. Men måske fordi »dyret« var ungt og stærkt, lægedes sårene forbavsende hurtigt. Og de ukueliges slægt fortsatte med at blande deres blod og sætte deres lid til fremtiden.

Den ny tids mænd, som så dristigt havde satset på naturkraften i ødemarken, tog nu fat på at slette sporene af krigens ødelæggelser. Nye industriforetagender groede frem, nye indvandrere kom til. Da de sidste preussere i våren 1866 drog sydpå over den nye grænse havde Silkeborg sejret som en ny og levedygtig by. Stædig, utrættelig og ung, havde den renset sig for smudset fra krigens flodbølge.

Papirfabrikken —var genopbygget, moderniseret og udvidet. Nye institutioner og grundmurede huse begyndte at give byen købstadsfornemmelser. To år efter krigen dirrede livet i en broget mangfoldighed som aldrig før, langs med og på den store vandvej til Randers.

Men Silkeborg var stadig en udpræget *nybyggerby*.

Måske havde digterpræsten gjort sig tanker om den ting da han skrev:

»... og gas, der viser selv ved nat,
hvor meget der os brøster.«

Flere og flere lys tændtes i byens nat:

L. W. Sabra,
autoriseret Gasmester, anbefaler sig med Indlæg af Gasledningsrør.

2
DEN NYE TID

Som bl. a. medfører flugt fra land til by, nedbrydning af ungdommens moral, de kristelige dyders forfald, og øgede vanskeligheder for landbruget.

Bønder, som havde jord ned til bredden og fiskeret i Gudenå, fandt at det var gode og kristelige ord præsten en søndag havde indflettet i kirkebønnen:

»Gud fri os for prammændenes rasen.«

Men hjulpet havde det ikke. Det var som om Vorherre vendte det døve øre til. Tit og mange gange kunne det nok se ud, som om det her med, at Herrens veje er uransagelige, bare var en undskyldning. I hvert fald rokkede det tilliden til nytten af at præsten lagde et godt ord ind for skikkelige folk.

Hist og her blev troen lidt valen i disse år. Man havde for lidt gavn af den. Det svækkede præstens ord, da det ikke viste sig, at der stod magt bag dem. Der var næsten mere respekt, eller i al fald frygt, for troldtøjet i Gern Bakker. Her var da en overnaturlig magt der tydeligt nok lod høre fra sig. Men, som nogle af de mere sagtmodige trøstede sig ved, så havde troldene jo også kun bakkerne at regere i, og de var endda mange om det.

Når ret skulle være og sandheden holdes i ære, så måtte man jo også betænke, at Vorherre havde en hel verden at holde orden i, og han var ene om det. Alting tog jo sin tid og den dag kom vel også, hvor bønnerne om lidt mere skikkelighed til befolkningen i ådalen blev hørt.

Galt havde det været og værre var det blevet. Siden Staten havde øst penge ud til en ni fod bred træksti for hestetræk, var de

vilde prammænd blevet en plage. Særlig på strækket langs den nye sti, mellem Bjerringbro og Silkeborg. Og siden det nu engang fra gammel tid var anset som en ringe ting at blande øvrigheden i privatsager, hvor ingen blev slået helt ihjel, så var der vel endda lidt trøst i at Vorherre havde sat en af sine bedste folk på post i ådalen.

Ingen kunne sige præsten på at han sløvede med det. Hans ord var stærke nok og skulle vel kunne gøre religionen begribelig selv for de unge. Det havde han senest givet vidnesbyrd om til det sidste hold konfirmander, da de gik til forberedelse. Ungerne havde siddet med slugører og gyst, da præsten rullede med øjnene og slog ud med både arme og ben, mens han forklarede hvordan selve Fanden så ud; en fæl karl med både horn og hale og klumpfod og det onde osende i dunster ud fra hans beskidte krop. Helt tydeligt blev det, da præsten i hellig iver, rystede sine knyttede næver og tordnede til de elleve drenge og otte piger:

»Husk det børn! Tag jer i agt! Helvedes hersker driver sit spil over alt og jeg siger jer, han er *næsten* lige så grim at se på som en lejemand.«

Det skulle vel nok kunne skrække ungerne til at holde sig fra åen. I hvert fald viste det sig senere, at kun ni af de elleve drenge, efter den dag drømte videre om at blive prammænd. De sidste to var købmandens tvillinger, som forlængst var bestemt til at skulle i handelslære i Randers.

Ja, vel så! Aviserne skrev om fremskridt, stor fremgang for handel og industri. Mange nye ladepladser var kommet til efter krigen, og Gudenås store handelsflåde var nu på mere end et hundrede kåge, og flere blev stadig bygget i Randers. Hvem skulle have troet det for bare en snes år siden. Dengang var der fred og gudsfrygt i ådalen. Ingen havde heller ladet sig forstyrre synderligt i de første par år af det tovlige fabriksvæsen, som nogle rige folk fra København var tåbelige nok til at sætte en masse penge i. Fabrikker hørte nu engang til i byerne og at tro på at den slags kunne gå oppe i en udørk ved Silkeborg! Nej, det kunne vel næsten

siges at være gudsbespotteligt; i det mindste var det da et syndigt spild af penge, mange penge.

Da så nybyggerne begyndte at strømme til, alle slags folk og en hel del med bymanérer og ukristelig snak, viste det sig jo snart at Sodoma var genopstanden. Det kunne ikke holde. At det holdt alligevel og stadig bredte sig, med larm, skrig, skrål, drukkenskab, slagsmål, tyveri, hor, voldtægt og brand, under skyer af fabriksrøg der bulmede over de store gamle skove ved Silkeborg, og langs hver fjerdingvej af åens bredder helt til Randers, det var så en anden sag.

Da nybyggerbyen, trods alt, klarede sig gennem krigen og året efter fik et nyt anfald af vokseværk, da havde næsten alle ådalens folk affundet sig med, at sådan var det og sådan blev det. Den nye tid var kommet for at blive.

Flåden voksede, nye ladepladser blev anlagt og aviserne skrev om genopbygning, samling om fredens gerning og industrielle fremskridt. Den tabte krig og den ydmygende afståelse af gamle danske landsdele, måtte nu mane alle til nationalt sammenhold. Nu gjaldt det om at se fremad og vise samfundssind. Blandt de vigtigste opgaver var naturligvis opbygningen af et moderne forsvar og støtte til erhvervslivets rationalisering. Det vidste enhver som læste sin avis; men mange af den nye foretagsomheds mænd var i pengevanskeligheder. Det kunne også læses i avisen:

Stort Foretagende.

En Mand, som har Vagt og Indflydelse til, igjennem Regjering, Ministerium og Rigsdag at kunne tilveiebringe Concession til et for Entrepreneurerne saavelsom for Staten særdeles importabelt Foretagende, kan under gjensidig streng Tausheds Forpligtelse blive Medentrepreneur eller erholde et anseeligt Honorar i værdifulde Aktier. Billet, mrkt. 992, bedes i Løbet af denne Uge indlagt paa Annoncecomptoiret.

Vel var det kun få som så åbent viste samfundssind, at de direkte offentliggjorde deres brændende trang til at skabe noget: »... for Staten særdeles importabelt Foretagende ... under gjensidig streng Tausheds Forpligtelse.«, men at virketrangen var større end likviditeten, det var der mange vidnesbyrd om. Sort på hvidt:

Laan ønskes.

4000 a 5000 Rd. ønskes tillaans i December-Termin til 6 pCt., imod 2den Prioritet (efter 16,000 Rd.) i en ny Gaard, som er taxeret til 30,000 Rd. Adressecomptoiret modtager Billet, mrkt. 963.

10,000 Rd.
ønskes tillaans, mod solid Sikkerhed og 10 pCt. Rente, strax eller i forestaaende December Termin. Billet, mrkt. 14, modtager Adressecomptoiret.

2000 Rbd. aarligen.

En driftig Mand, som kan og vil deeltage i en solid Forretning, og som har en **disponibel Capital af circa 10,000 Rbd.**, kan faae **en aarlig Fortjeneste af circa 2000 Rbd.** Reflecterende herpaa behage at melde sig i en Billet paa Adressecomptoiret, mrkt. A. Z. 550.

Naturligvis var der også de sædvanlige lånsøgere, som tænkte mere på sig selv end på at sætte noget i gang til fordel for samfundet:

Den 91aarige Enke, der par været blind i 18 Aar og ligget tilsengs det meste af 1 Aar, beder ædle Mennesker om et Laan af 2 Rd. tilhjælp til Brændsel, da Kulden forknytter hende saameget, eller om muligt lidt gammelt Tøi. Adelgaden 273, paa Oviften.

En Moder, med et Barn, anmoder velgiørende Mennesker om et Laan af 5 Rd. til at indløse noget Tøi med fra Asistentshuset, der er nødvendigt for hende i anstundende Vinter. Laanet skal efter Overeenskomst blive tilbagebetalt med Vadsk eller Syning. Man ville behage at henvende sig til Hr. Urtekræmmer Julius Meyer, Hjørnet af Stormgaden og Canalen, der er villig til at modtage hvad der maatte indkomme, samt meddele enhver fornøden Oplysning.

Bøn fra en trængende Enke.

Jeg vover i min Fortvivlelse at anraabe ædle Mennesker om et Laan af 3 Rd., da jeg med al min Flid ikke seer mig istand til at skaffe det Nødvendige til Livets Ophold. Min Mand og Forsørger mistede jeg ved et ulykkeligt Nedfald, hvorved han brak begge Laarene og døde 4 Dage derefter, efterat hans ene Been var blevet afsat og jeg sad da ene tilbage med 5 uforsørgede Børn. Jeg seer nu med Fortvivlelse Vinterens Komme, da jeg er huusvild og ei har noget at fæste for og beder derfor Gud om at opvække ædle Mennesters Hjerte, som have Evne og som ere saa mange Fattiges Trøst i Nøden, om at komme mig til Hjælp med et lille Laan. Lidt gammelt Tøi vilde ogsaa være en stor Hjælp til at varme mig med, da jeg er blottet for Alt. Lille Grønnegade 318, i Kjælderen. Sandheden bevidnes ved Attester.

Ærbødigst:
Marie Andersen.

Jo, den ny tid var kommet. Enhver kunne se det, og de gamle fastboende slægter langs den nye handelsvej havde det dagligt for øje.

Handelsflåden på Gudenå fragtede vældige varemængder tværs gennem Jylland. Brændte sten fra syvogtyve teglværker, bjerge af

tørv fra de store moser, trælast fra de gamle skove, kludelaster til papirfabrikken, kreaturer og alle slags landbrugsprodukter, tøndevis af øl og brændevin, foruden kolonialvarer til kroer og købmænd.

Men med denne flåde, hvis lige aldrig var set, fulgte også megen ondskab, dårligdom og brud på gammel skik og brug i ådalen. I rigdommens kølvand, op- og nedstrøms ad den brede å, flød synd og ugudelighed. Vel var de fleste pramskippere stabilt og ordentligt folk, hjemmehørende, fra Randers eller oplandet, men lejemænd og nybyggere ...!

Alle kroerne ved de gamle vadesteder, havde i generationer haft søgning nok til at klare sig, men i disse år var der ingen ende på det ustandselige rykind af fremmede og hvad dermed fulgte. Og galskaben smittede ådalens ungdom. Landbruget fik besvær med at skaffe arbejdskraft:

Fæstekontor.

Fra 17de April er mit Fæstekontor flyttet fra Brødregade Nr. 9 til Adelgade Nr. 9 i Randers.

Kokkepiger, Bryggerspiger og Meieripiger samt Karle og Regtere kan faa Plads strax og til 1ste Mai. S. P. Leth.

Engarbeide.

6 Mand kunne faa stadigt Arbeide, naar de hurtigst henvende sig til Engmester M. Chr. Christensen, Lading, som for Tiden er at træffe hos Søren Therkilsen ved Ølst pr. Randers.

Karle, Regtere og Meieripiger

samt alle andre Tyender, forsynede med gode Anbefalinger, kunne strax faae Plads ved at henvende sig paa S. P. Leths Fæstekontor, Brødregade Nr. 9 i Randers.

2 flinke Dagleiere

kunne strax faae stadigt Arbeide hele Aaret rundt paa Engelsholm. Andersen.

Det var ikke alene de ny industrier der trak megen ungdom fra land til by. Værre var det næsten at mangen bondesøn løb af gårde, forlod hjem og jord, for at søge eventyret i det vilde liv på åen.

I den lange frodige dal, sidder sindigt betænksomme bønder på gamle slægtsgårde og ruger over dystert malende tanker. Bekymringer har til alle tider været et rigeligt tilmål til bondens lod. Vejret, høsten, skatterne, terminer og afgifter ... ja, en lang række evige og så at sige arvelige bekymringer var lagt på bondens skuldre. Dels af den til enhver tid siddende regering og dels vel af Guds vilje.

Sådan har det altid været og sådan er det også i disse tider. Bare meget værre. Det kan være galt nok at mange husmænds og daglejeres sønner nægter at følge slægtens tradition, og derved gør det svært for de større brug at få tilstrækkelig arbejdskraft. Men nok så hårdt er det at høre om ældstesønner på gode gårde, der rent ud har nægtet at blive ved jorden, overtage arv og gæld.

Jo, den ny tid er kommet, så det mærkes. Nymodens tanker har nået gamle gårde, hvor det i generationer har været lige så naturligt at dyrke jorden og søge trøst i religionen, som det alle dage har været naturligt for laksen at gå imod strømmen i Gudenå.

Mest udsat var jo de gårde, der lå så nær ved åen at de unge dagligt havde pramfartens lokkende liv for øje. Nægtes kunne det jo heller ikke at nye tanker i handel og vandel trængte sig vej blandt de ældre.

Fra gammel tid, i bedre hjem med åndelige interesser, var mangen dragkiste prydet af bøger, der flittigt blev læst i. Mest nok opbyggelige skrifter som:

»Søndagstanker. Haandbog for Præster og Kirkegængere«, »Luthers Huuspostil«.

Trangen til det skrevne ord var vel ikke blevet mindre, men siden det nu var kommet så vidt at der blev trykt aviser for begge ender af Gudenå, havde også Huuspostillen fået en konkurrent. Desuden blev det sagt, at agenten netop i år havde tjent en grov sum penge ved at gå den søndre bred op, runde nybyggerbyen og

følge den anden bred tilbage til Randers, med »Wisbeck's illustrerede Almanak for 1866«.

Anders Andersen var en af de forknytte sjæle. Og han havde rimelig grund til at være det. Næsten al hans jord grænsede til åen og ingen led hårdere end han under lejemændenes hug og hærværk. Og ingen ende var der at se på elendigheden. Flere og flere fremmede strømmede til ådalen, fyldte dagen med larm og natten med uro. Ingen kunne vide hvad det skulle ende med, men mange måtte sande at de kendte samme uro som Anders Andersen, da han sagde:

»Efter bibelshistorien begyndte det hele med to mennesker. Så gik der et stykke tid og så var der mange flere. Og nu ser vi altså, at den tid er kommet da der er alt for mange.«

Og værst blandt de mange var lejemændene. Mangen solid pramskipper var enige med bønderne om den ting. Men det kunne ikke være anderledes. Lejemænd var nu engang et nødvendigt onde, som klæbede til fremgangen og de gode penge, i den nye tid. Vel var ikke alle lejemænd som udlagt af præsten i Ans, men endda gik tanken først til denne vilde og pjaltede flok, når man læste i avisen:

Efterlysning.

Fæstningsslaven Peder Rasmussen Rødsted er den 14de Dennes undvegen fra offentligt Arbeide paa Solvgadens Kaserne.

Han er født i Rødsted By og Sogn paa Lolland, 28 Aar gammel, og indkom i Slaveriet 1861. Hans Signalement er: middel af Vext, stærk Legemsbygning, blaae Øine og blondt Haar. Han har Huller til Ringe i Ørene og paa begge Arme findes nogle utydelige Bogstaver udflukne.

Hvo, som anholder denne Slave, erholder de sædvanlige Opbringerpenge.

Kjøbenhavns Stolhuus, den 16de Juni, 18[illegible]

Schönning,
Capitain og Inspecteur.

Nej, tiden var af lave. Såvidt havde ungdommens uansvarlighed grebet om sig, at da landboforeningen i februar 1866 indkaldte til forhandling var mødets emne:

»Hvilke ere de Grunde, som foraarsage, at Forholdet mellem Husbond og Tyende i Regelen er mere ugunstige nu end før? Og ved hvilke Midler kan Foreningen virke til, at Tyendet rigtigere opfatter dets Stilling og med større Lydighed og Troskab udretter deres Gerning?«

Resultatet af forhandlingerne blev da også, at landboforeningen, for at skabe mere stabile forhold mellem husbond og tyende, vedtog at udsætte præmier for lang og tro tjeneste.

Anders Andersen var en af de gamle bønder i Ådalen, som tvivlede på at der ville blive brug for mange af den slags præmier.

3
TEKNIKKENS TIDSALDER

Hvor kunsten stiger, reklamen bliver skamløs, Amerika rykker nærmere, og megen vægt lægges på at være moderne.

Ingen vidste stort andet om Jerrik end at han var kommet til Ans marked med cirkus Bingo, som udbryderkonge. Både høj og lav havde med egne øje set ham blive lagt i lænker, med hængelåse både ved hånd- og fodled, derefter blive lagt i en lukket kasse og et par minutter senere komme op af kassen, befriet for sine lænker. Ubegribeligt! En slags humbug var der jo nok med i spillet! Men det kunne ikke siges om den kunst, der fik ham til at lade sig permittere fra cirkus, for at blive pramskipper.

Det var vel en ny tids jag, der gjorde folk rastløse, så gøglere og badutspringere år for år måtte finde på ny og farligere numre at vise. Reklame og ny spænding skulle der til; konkurrencen var hård og kunsten steg. Over det ganske land:

»Sangerinder. 2. Jomfruer, som kunde synge og vilde reise i Danmark, kunde faae et godt Engagement, naar de indlægge Billet, mrkt. I. H. 1000,« »Varm Keglebane. Da jeg har indrettet min Keglebane med Kakkelovn, tillader jeg mig herved at invitere ærede Keglespillere til frit hos mig paa Keglebanen at modtage mindst 10° Varme R.«

Jo, kunsten steg, og ikke alene på markedspladserne. Også i almindelig handel og vandel skreg reklamer med moderne sensationer. Moderne, ja, og skamløst.

Moderne publikum-service krævede nye metoder: *Leg med døden! Artistnummer i Verdensklasse! Gratis for Offentligheden vil den dødsforagtende Cirkuskunstner Bingo Diablo Søndag Kl. 13 fra Ans Bro lade sig ...*

Åbredden var tæt pakket med folk. Bønder, prangere, håndværkere og handelsfolk, spillere og løjsere. Kvinder og mænd, børn og gamle. På de fortøjede lastpramme stod skippere, pramkarle og lejemænd, i spændt fordragelighed og ventede, som den måbende, opstemte flok inde på bredden, på at se BINGO DIABLO blive kastet i dødens gab. Lænket og låset, puttet i en forsvarligt tilbundet sæk.

Næsten hvert år krævede Gudenå sit offer blandt den store handelsflådes besætninger. Et menneskeliv eller to. Det skete vel også at en og anden for at få ende på sin ulykke gik frivilligt i åen. Men at lade sig lænke, putte i en sæk og blive hevet ud! *Frivilligt!* Og med tanke på at komme levende fra det, det var ... ja det var det! Umuligt! Løgn og humbug!

Kristelige bønder fandt det gudsbespotteligt.

En del lejemænd med erfaring fandt det Gudenåbespotteligt.

Men alle var kommet for at se det. I gysende spænding. Folk

stod og vidste ikke hvilken ende de inderst håbede på, at denne udfordring til døden ville tage.

De vidste end ikke om de var skuffede, da BINGO DIABLO nogle minutter efter plumpet, adræt svingede sig over lønningen på en tungtlastet kåg. En snes favne længere nede ad åen end sprechstallmeisteren havde udråbt det ville ske. De vidste det ikke, men nogle fandt lidt trøst i at strømhvirvlernes kraft dog havde narret de fremmede gudsforgående karle. Det ligesom gjorde BINGO DIABLO's bedrift en kende mindre. Men den var jo ikke så ringe endda. Selvom det vel også kunne siges, at hvis ikke en skinbarlig udbryderkonge skulle kunne klare den kunst, hvem skulle så?

Den tungtlastede varepram udbryderkongen havde bordet lå så langt fra det sted hvor han havde udført sit kunststykke, at ingen tilskuere havde taget opstilling på den. Kun en vagtmand var om bord. Det var skipperen selv. Han sad på en vareballe, røg sin pibe og så roligt den våde, trikotklædte artist svinge sig om bord. BINGO DIABLO var slank og ikke over middelhøjde. Men sener og muskler aftegnede sig under den våde, tynde trikot. Og den tegning var ingen ringe anbefaling. Blandt mænd hvor kun penge var en højere værdimåler end muskelkraft.

Skipperen selv var ingen vante, men han havde det mere i højden og drøjden. Mange blandt åens mænd kunne veje ham op i den ting, men han havde en hel del forud for de fleste, en egenskab der havde givet ham tilnavnet svot mand.

Svot mand kaldtes de svære sorte egepæle der stod ved åens sving og drej, hvor de farligste strømhvirvler malede og sugede. Ved hjælp af trosser om en svot mand lempedes mangen en kostbar ladning ind i roligere farvand. Det kunne betyde forlis, måske død, hvis en svot mand ikke stod urokkeligt. En svot mand kunne knage og knurre under hård belastning, men mest var den tavs — og urokkelig.

Publikum har fået øje på udbryderkongen og begynder at trække den vej hen. Den mavesvære sprechstallmeister lunter forpustet og

råbende i spidsen. Men kågen ligger nogle favne ude fra bredden, og gangbrædtet er trukket ind. Den tykke mand råber og gestikulerer, men BINGO DIABLO svarer ikke. Han og skipperen lægger tilsyneladende ikke mærke til den larmende flok. De stirrer tavse på hinanden. Så rejser svot mand sig, går et par lange skridt over dækket, tårner sig op over den lille slanke artist. Så sker der noget mærkeligt. De giver hånd og griner lidt, det kan ses fra bredden. Men ordene kan ikke skelnes, da de begynder at snakke. Men det er nu heller ingen ringe sensation at være vidne til, at svot mand giver hånd, griner og snakker. Siden hen slap jo et og andet ud, om det bekendtskab. Men i snak på krostuer, i lader, ved lejrbål på engene og andre steder, hvor man kunne gøre sig som fortæller, da gav det altid et plus mere, at have været øjenvidne. Selv at have set svot mand give hånd og grine, set ham snakke længe, med denne udenlandske badutspringer. Spanier var han vel, efter navnet at dømme. Det blev sagt at det betød djævel, på spansk. Det kunne vel også siges at se ud som djævelskab og trolddom, at en mand, som lænket i en tilbundet sæk blev smidt ud i strømmen, fem minutter efter stod på en kåg og snakkede med skipperen. Og på hvad sprog var jo heller ikke til at tænke sig. Det lod sig jo ikke høre ind til land. Og svot mand havde jo aldrig røbet at han kunne andet end dansk, og det endda med måde. Det var jo først senere den ting kom på det rene. Sprechstallmeisterens råben på en gebrokken blanding af dansk og tysk lod sig bedre tyde. Men han fik jo ingen svar. Ikke engang en god stund efter, da udbryderkongen kom i land. Uden at lægge gangbrædtet ud. Vel over et hundrede mennesker havde set manden tage tilløb over prammens dæk, sætte af fra lønningen og springe tre favne — om ikke det var fire, deromkring i alle fald. At det så blandt lejemænd ved et og andet lejrbål senere hen, blev til en flyvetur på både fem og seks favne, det var så sin sag. En ærlig fortæller og troværdigt øjenvidne holdt sig mest til tre favne — eller var det fire. Men det med at han fløj i land, det var nu ikke så meget forkert.

Det havde også sin rigtighed at sprechstallmeisteren ikke kunne

følge med, da fyren, som jo endnu var BINGO DIABLO, i sit løjerlige kostyme sprang af sted til markedspladsen og ind i cirkusteltet. Det havde også sin rigtighed at svot mand samme aften hentede sine pramkarle på kroen, jog dem om bord, kastede los og sejlede mod Randers i den lyse nat. Det passede også godt nok at udbryderkongen havde optrådt for propfyldt telt i de efterfølgende to markedsdage. Men det passede ikke at han så var flygtet og havde holdt sig gemt. Mange troværdige folk havde set ham hjælpe til med at bryde ned og pakke sammen, og tilsidst give hånd til mange af cirkusfolkene, inden vogntoget satte i gang efter Viborg. Og allerede da BINGO DIABLO selv hankede op i sin vadsæk og satte kurs efter Randers, havde han ikke set særlig udenlandsk ud. Det var der flere der senere kom i tanker om. Særlig i de lange vinteraftener, hvor det gav sin mand værd at kunne fortælle godt om livet på Gudenå. Om de gudsforgående slagsmål under det årlige opgør af stridigheder, som efter skik og brug var henlagt til det store Ans marked. Og selv en fortæller, som ikke havde været med, hvor det gik hårdest til, kunne stå sig helt godt, om han bare havde været øjenvidne og kunne fortælle om det år da Jerrik og svot mand mødte hinanden og — som jo nu alle vidste — slog sig sammen. Nu var det jo klart nok at de var gamle kendinge og havde snakket manerligt jysk. Men ingen mindedes at de, hverken før eller siden, havde set, endsige hørt, svot mand bruge så mange ord på en gang. Den snak havde varet en god stund, vel godt en halv times tid, om ikke nærmere en hel time, inden Jerrik sprang, eller snarere fløj, fra prammens lønning og ind i land, over åbent vand, vel en tre favne, om ikke det snarere var fire.

Alle vidste god besked, nogle vidste endda en kende mere, nu, henved et par år senere. Men ingen andre end de to mænd selv kendte videre til den fortid der lå bag, da svot mand rejste sig, skridtede over dækket, grinede, stak sin store lab frem og snakkede — meget.

Det var kendt nok at svot mand som jo var hvid nok og rejæl

jydsk, hed Erling Poulsen og kom fra København, da han, allerede et par år før krigen, dukkede op i Randers og snart efter blev skipper på en af Steffen-pengeglads kåge. En og anden mente også at vide, at han havde været kongelig dansk gendarm på St. Croix og siden havde tilbragt nogle år i Amerika, inden han dukkede op og snart blev en kendt skikkelse i det myldrende handelsliv på Gudenå.

Da var han omkring tredive år, stor af vækst og rank som et alterlys. Efter kun en snes ture til Silkeborg på en af Steffen-pengeglads kåge, tydeligt nok for at sætte sig ind i sagerne, blev han selv fører af en ny kåg, der netop var løbet af stabelen i Randers. Et godt fartøj og et af de største, fulde fyrretyve alen lang og godt ti alen bred, med jernbeslået ror og moderne mast, der kunne lægges.

Når Steffen-pengeglad betroede ham førerskabet af sådan et fartøj måtte han jo være godt kendt med manden og vide, at han ikke var grøn, selvom han var ny.

Hvad Erling Poulsen havde lavet i Amerika da han var færdig med at være gendarm på St. Croix, det havde han aldrig råbt op om. Han havde i det hele taget ikke råbt op. Det var jo ellers ikke mange af dem, der tog til Amerika der så snart kom hjem igen. Men selvfølgelig nu om dage, i teknikkens tidsalder, kunne den tur jo gøres på en fjorten dages tid.

Verden var jo blevet en hel del mindre siden dampskibene kom til. Og jernbanerne! Selv det vilde vesten var blevet moderne. Selvom man jo havde læst at der var både menneskeædere og banditter endnu:

»En unaturlig Moder. Til Times telegrapheres følgende gruopvækkende Meddelelse fra Washington i Staten Georgia. For nogle Dage siden vilde nogle Negre holde Gilde for at feire en Vens Hjemkomst efter en længere Fraværelse. Gildet blev holdt i Mandags i et Beværtningssted, der bestyredes af en vis Lizzie Hughes, og forløb til alle Parters Tilfredshed. En af Gjæsterne complimenterede Værtinden og udtalte sig om en fortræffelig Kjødret. En

af Værtindens Børn udbrød da, at Kjødet var af »hendes Søster«. Barnet fortalte nu en græsselig Historie om Søsterens Drab o.s.v. Gjæsterne sendte Bud efter en Læge, og denne erklærede uforbeholdent, at Kjødets Been vare Menneskebeen. Politiet kom til tidsnok for at frelse Værtinden for en blodig Hævn fra Negrenes Side. Hun benægter at være skyldig i den formodede Forbrydelse, men kan ikke gjøre Regnskab for, hvor et af hendes Børn befinder sig.

Lynchjustits i de Forenede Stater. Fra New Orleans telegrapheres at tre Spillefugle, der fra New Orleans i længere Tid regelmæssig havde begivet sig til forskjellige Steder i Omegnen paa den Dag, Arbejdslønnen ved et stort Jernbaneanlæg udbetaltes, i forrige Uge blevne lynchede af Arbeiderne, da disse vare blevne kjede af at være Offre for Spillefuglenes Rænker og Optrækkerier.«

Underligt nok at tænke sig at Amerika, i vore dage var rykket så nær og kun lå en fjortendagestid mod vest, både for folk og fæ.

»Indførsler fra Amerika. Dampskibet »Slesvig« er i Tirsdags ankommen til Tønning fra Kanada; det forlod Halifax den 25de Marts og har altsaa tilendebragt Reisen i 14 Dage. Skibet medbringer 502 Stkr. Hornkvæg og 275 Svin; endvidere har det medført Varer af alle mulige Slags: Ost, Æbler, Lax, Mais, Saalelæder, Lim, Møbler etc. (Dvk.).«

Jo vist gik det stærkt nu om dage. Hvad der skete på den anden side af Atlanterhavet den ene dag, det kunne man læse i danske aviser dagen efter:

Telegram til Randers Amtsavis.

(Gjennem Ritzaus Bureau)

Kjøbenhavn, den 23. Mai.

Høiesteret har idag stadfæstet den vestindiske Kommissionsdom, hvorved 39 Negere, som have været delagtige i Oprøret paa St. Croix, ere dømte fra Livet.

Teknikkens tidsalder vendte op og ned på mange ting. Hvad det førte med sig var ikke altsammen af det gode. Men enten man nu syntes om det eller ej, så lod udviklingen sig ikke standse. Det vidste i hvert fald enhver, der havde været i Silkeborg.

4

»FUSENTASTERNE« HAR SEJRET

Og er dermed blevet til fremsynede samfundsstøtter. En af dem, en halvfjerdsårig, er stadig fremsynet.

Nedstrøms gik det uden lejemænd. Alene strømmen, og sejlet, om der var bør til det, trak lasterne til Randers. Uden lejemænd, eller heste, i trækselerne kunne prammen holdes midtstrøms og slippe over sandbankerne, med en ferm rorsmand og gode folk ved stagerne.

Så store kåge som den Erling Poulsen førte, havde oftest to faste prammænd. Sigurd Dreier og Ole Worms havde været svot mands faste karle fra hans første dag som skipper. Stabile folk, begge gifte og hjemmehørende i Randers. Sigurd, den ældste og så god en mand ved en pramstage, at han hverken behøvede at tie eller tåle, gav udtryk for deres knarvorne modvilje mod den pludselige afgang fra kro og marked:

— Hvad i helvede skal det tjene til at jage af sted på den måde, og uden det stykgods. Noget må jo være i gære. Om så er, kan du vel sige om det er noget ondt.

Jo, noget måtte være i gære. For svot mand svarer uden tøven! Og om han ikke smågriner i tilgift. Ja, så *var* der sket noget særligt:

— Ja, Sigurd, der er hændt noget, for *mig*. Men vær rolig for at det ikke er noget ondt. Tværtom, det er allerhelvedes godt. Lad det være nok, foreløbig.

Der var travlt ved hejseværker, luger og lemme. En tummel med vareballer, kasser, vinfade, tjæretønder, dunke, kaffesække,

sukkerfustager og snese af andre ting, af den slags der omsættes i et stort og alsidigt varehus. På bryggen lå stabler af gavntræ, teglsten og kul. Vogne kørte til og fra. Tungtlastede kåge inde fra landet svajede og lagde til kaj, eller lagde fra, med ekstra besætning af lusede og lasede lejemænd, til at trække opstrøms. Men også skibe der kom fra fremmede lande, gled fra havet op ad Gudenå, for at finde kajplads ud for Steffen Poulsens store pakhuse, der så bekvemt lå med facaderne mod havnen.

Pramskipper Erling Poulsen, kaldet svot mand, går gennem den svære, jernbeslåede egetræsport, står og ser lidt på et par karles tumlen med øltønder og brændevinsankre over de kuglede brosten i den store indergård. Hans kraftige skikkelse med det lukkede ansigt, giver sig god tid, som stod han og betænkte sig på et eller andet. Så sætter han igang og går med lange skridt hen mod bagtrappen til den store købmandshandel, der har butik i stueetagen, med seks lokkende udstillingsvinduer til gaden.

Inde i den dunkle mellemgang knaser gulvsandet på de hvidskurede planker under hans tunge støvler. Han er huskendt og styrer uden tøven mod den brune dør, hvor der på glasruden foroven står: Comptoir.

Blandt industriens og handelens store folk i Silkeborg og Randers, er købmand Steffen Poulsen en mand der regnes med. Fra starten har han været med til at vove, og siden til at vinde. Mange gammelkonservative bank- og handelsforbindelser havde manipuleret klogt og forsigtigt, for at dække sig ind i god tid i de første år. Kloge folk byggede på vundne erfaringer, hvor Steffen Poulsen byggede på en fremtid, som han jo i følge naturens orden ingen erfaring havde for. Solide og pengestærke samfundsstøtter spillede ikke hasard med formuer.

Manden var dygtig. Så dygtig at han fik besnakket andre gode Randers købmænd til at spille med. Skønt det ikke havde skortet på besindige mænds advarsler. Sort på hvidt havde det stået i »Fædrelandet«. Klart og offentligt var det påvist, at købstæder og handelspladser i det indre af landet aldrig ville kunne klare kon-

kurrencen med søkøbstæderne. Et forsøg på at bygge ny industri, med egen stabel- og handelsplads, dybt inde i en vejløs ødemark, var naturligvis på forhånd dømt til hurtigt at sygne hen. Kun uansvarlige fusentaster kunne få sig selv til at tro på den slags luftkasteller. Sørgeligt nok at kapitalstærke mænd indlod sig på den slags. Man måtte sandelig sande det gamle ord om brådne kar ...

Da de »ungdommelige« fusentaster sad alle advarsler overhørige og tog fat, var Steffen Poulsen over halvtreds. Dermed skulle han jo efter almindelig anerkendt sprogbrug være indtrådt i de voksnes rækker. Til yderligere støtte for denne antagelse kunne anføres, at han allerede da havde drevet sit handelshus frem til at indtage en magtstilling med forbindelser både til København, Hamburg, London og, lidt mindre kendt, et godt stykke videre.

Skulle det nogle steder skorte på agtelse for den ting, så skyldtes det nok at den dynamiske købmand altid tog et mere end vidtgående hensyn til den slags principper der havde skaffet ham tilnavnet, Steffen-pengeglad.

Nu, da han havde passeret støvets år, og det forlængst var fastslået, at hans og de andre fusentasters hasard, både af regering, rigsdag og aviser, var beundringsværdig og samfundsgavnlig forudseenhed, arbejder Steffen-pengeglad med usvækket energi. Og efter sine egne, nu i et halvt århundrede vel afprøvede forretningsprincipper.

Comptoiret ligner langtfra centralpunktet i et stort handelsforetagende. Langt mindre foretagender, som i tidens løb, ved skæbnens og Steffen Poulsens vilje, nu også styres og ledes herfra, har lagt betydelig mere vægt på det repræsentative.

Ved den ene væg står et lille bord med en vandkaraffel og et par glas. På hver side af bordet står en slidt, læderbetrukket lænestol. I det modsatte hjørne en tykmavet kakkelovn. Midt på væggen dominerer en svær panserdør til et indmuret pengeskab. Ved den modsatte væg står kun en egetræsreol med udskårne guirlander af vinløv, der indrammer hylderne med brevordnere, handelsalmanakker, håndbøger for industri, skibsfart og landbrug. Ingen bil-

leder eller andre overflødige udsmykninger bryder de lysegrønne vægges oliemalede overflade. Modsat døren, med den ene ende op mod vinduet, der vender ud til gårdspladsen, står et stort amerikansk skrivebord med rullejalousi. I en bred, polstret kontorstol, så både lyset fra vinduet og det hvæsende gule skær fra gasblusset på væggen ved den gardinløse vindueskarm, falder ind fra venstre, sidder Steffen-pengeglad.

Han er svær, uden at have mave, og fed uden at være sammensunken. Bevidstheden om eget værd udstråler fra hans lidt udstående blå øjne. Selv set bagfra, virker han som var tyrenakken og halsens deller sikret bag et panser af selvsikker autoritet. I hvert fald for enhver, der kender ham godt nok til at vide, at denne svære gammelmandskrop med det firkantede bismarckshovede, tegner en anerkendt hersker. Fuld af penge og samfundssind.

I den ene af de store lænestole ved det lille bord, sidder Erling Poulsen. Han har siddet der mange gange før, altid indsvøbt i den urokkelige ro, der har skaffet ham hans øgenavn. Tilsyneladende er han heller ikke nu ude af ligevægt. Men Steffen-pengeglad lader sig ikke bluffe. Svot mand har brugt tre tændstikker for at få ild i sin pibe. Der må være sket noget alvorligt.

Men forretningen først. En af Steffen-pengeglads egenheder i den ting er, at han altid går lige til sagen, uden forberedelse ved udenoms snak, om vind og vejr eller andre traditionelt fastslåede forpostfægtninger. Der er heller ikke noget gammelmands-tøvende over ham, da han nu med dyb, men klar stemme siger:

— Du har gjort en hurtig rejse, det kommer tilpas. Jeg skal have to hundrede tusind brændte sten op til Silkeborg, det er vedtaget vi bygger den ny fabrik. Jeg vil have det igang hurtigst muligt. To hundred tusind sten at begynde med, det skulle give tyve ladninger. Jeg har købt dem på tyskerværket, så du kan sejle til Ans så snart du har udlosset. Til og med Ans Bro kan du tage hvad der ligger af stykgods. Ja, andet var der ikke.

Steffen-pengeglad ved godt, at der er andet. Og nu, da han har givet sin bedste skipper arbejdsordre for de næste fem-seks uger,

læner han sig tilbage i stolen. Hans (lidt fremstående) blå øjne mestrer endnu de hurtige skift mellem udtryk som — modsigelse-tåles-ikke — fortroligt overbevisende — lad-os-snakke-om-sagerne — og til det mere hyggeonkel udtryk — kom-nu-bare-med-det-du-ved-da-at-du-roligt-kan-betro-dig-til-den-gamle.

Erling Poulsen kender sin farbror, bare ikke som *ægte* hyggeonkel. Han ser lokkemasken glattet ud over det snu fjæs og tænker: — Nej, du gamle, du tager stadig fejl i at vurdere mig som var jeg født på et lokum. Men vil du have det på den led du lægger op til, så prøver vi det, til at begynde med. Med ord der skal vise at han går ind i rollen som den skikkelige mand, der nødig vil stille krav, men på den anden side er nødt til at bede om ... tænder han sin pibe med en fjerde tændstik inden han sindigt siger:

— Ja, så må jeg vel hellere sige som det er. Du må så finde en anden til at sejle de ladninger teglsten. Jeg vil gerne løses fra min kontrakt. Helst med det samme.

— Jaså! Det giver et sæt i Steffen-pengeglad, da han hurtigt skifter maske. Det blå i de fremstående øjne bliver koldt og skarpt agtpågivende. Stemmen er endnu ikke vred, bare reserveret afventende, da han fortsætter:

— Lad mig så få ordenlig besked om hvordan og hvorledes. Hvad er der sket?

— Ja-h, det er en lang historie.

— Så gør den kort!

— All right. Det ligger altså sådan ... Nå, du ved jo besked med alt det på St. Croix og at det ikke kunne være andet.

— Ja, spring det over. Fortæl kun hvad der kommer denne sag ved. Du plejer jo ikke at have mange ord til svinkeærinder, en god regel, hold dig bare til de nødvendigste kendsgerninger

— Jo-h, ja, men for at få sammenhæng i det ... jeg mener, ja, det *er* en lang historie, men ...

Den store pramskipper hakker i det, fumler med piben og lader til at have mistet sin næsten legendariske ro.

Den gamle mand stivner. Et øjeblik stirrer han mistroisk på sin granvoksne brorsøn. Den uro smitter. Pludselig lader den gamle til helt at glemme, at den kraftige mand i lænestolen ikke mere er hans langbenede, filipensede nevø, der skal holdes i ørerne. Lære at udtrykke sig uden unødige omsvøb. Kort, klart, effektivt. Og så drøner hans velplejede, men stadig kraftige næve i skrivebordet og han brøler op over lømlens mangel på sund sans:

— Hvad fanden plager dig, knægt! Har du noget at sige, så *sig* det, eller hold kæft og gå til dit arbejde.

Nogle sekunder føler svot mand det, som er han igen den konfuse, usikkert stammende knægt, der står skoleret for sin strenge og mægtige onkel. Men det er kun nogle sekunder. Så klares hans tanker og han føler en stor lettelse ved tankens hurtige vurdering: — Nu har jeg dig, gamle. Nu har du lige netop ladet dig hidse til det humør, hvor du ikke kan snøre mig. Du har endnu ikke forstået helt at jeg i én retning er blevet som du ville. I lige på og hårdt er vi jævnbyrdige.

Og nu, da han ikke mere behøver at frygte for hvordan han skal klare at afværge glatte, diplomatiske finter, har han ingen vanskelighed ved at udtrykke sig i korthed. Roligt ser han ind i de mistroisk afventende øjne og går til sagen:

— I Staterne fik jeg en kammerat, en dansker. I den tid vi var sammen skete der et og andet og jeg skylder ham en hel del. Reelt set så meget som et menneske nu kan komme til at skylde et andet.

Nå, jeg skal spare dig for enkeltheder. Vi kan springe frem til hvor han skaffede mig arbejde ved cirkus Barnum, du véd ham humbugkongen, som kunne snøre alle mennesker og endda fik Jenny Lind til at synge, med ham som manager. Nå, det rakkerliv var ikke noget jeg følte mig tilpas i. Det gjorde Jerrik, kammeraten altså, heller ikke, han er bare en af den slags, der kan klare alt, og der var ikke andet vi kunne få føden ved i den periode. Nå, da jeg så fik det brev om at far var død og at mor sad ene, og jeg desuden forlængst var blevet klar over at Amerika ikke var det,

jeg havde tænkt mig, så tog jeg altså hjem. Så ved du resten. Men du ved ikke at det var min kammerat, der lånte mig penge til billetten. Du ved heller ikke at vi ville fortsætte med makkerskabet, når han kom hjem. Det ville vare noget, han havde den fikse idé at han ville have penge med hjem. Dem han lånte mig var så bare nogle han sendte i forvejen. Ja, nu er han altså kommet. Jeg traf ham oppe ved Ans Bro i forgårs og vi aftalte at mødes her i byen i morgen.

Det er ikke bare i forretningssager den gamle er mester i at tælle sammen og trække fra. Lige så sikker er han i at vurdere ord om andre ting, så at sige føle hvor megen vægt en beretning om et eller andet, kan tillægges. Desuden kender han sin nevø, han har også nogle gange følt en smule hemmelig stolthed over at den mands ord kunne regnes så sikre som et håndslag på Hjallerup marked. (For den sags skyld var et jydsk håndslag sikker kontrakt på ethvert marked, det var nok bare de store hestehandlere, der havde gjort at netop Hjallerup lagde navn til den ære).

Hidsigheden er gået af ham. Men det finder han ingen grund til at lade sig mærke med lige med det samme. Han lyder stadig brøsig, da han spørger:

— Hvordan fanden var han havnet i netop Ans.

— Ja, det lyder jo kunstigt, det er han også, kunstig altså, på sin måde. Da han kom hjem og ikke kunne hitte frem til mig, så købte han halvpart i et cirkus, bare et pjalt telt med lidt af det sædvanlige gøgl, ikke noget at byde på i de store byer, men det kunne give dagen og vejen. Han tænkte på, at der var en chance for at vi rendte på hinanden, når han rejste landet rundt på den måde. Og dertil havde han jo lidt fortjeneste ved det også. Nå, ja, jeg havde ladet folkene gå på kroen og sad selv vagt, der var jo alt det markedshalløj. Ja, så dukkede han altså op af åen og kom om bord. En sjov måde, men han fandt mig da.

Den gamle glor, bliver igen mistroisk og hvisler:

— Tøv nu en kende, bette ven, hvad er det for vrøvl at han dukkede op af åen.

Da skipper havde fortalt hvad der var at fortælle om den ting, klukker den gamle indvendig. Men det ses ikke på ham, og høres ikke på hans stemme, da han siger:

— Og så vil du bryde din kontrakt her, for at slå dig sammen med den tosse.

En af de få ting, der med øjeblikkelig virkning kan få svot mand rystet ud af balance, er et nedsættende ord om den mand som han skylder mere end han kan forklare noget andet menneske. Der har været nogle år på den anden side af Atlanterhavet hvor han ikke har taget det særligt hårdt at blive beskyldt for at være søn af en tæve, født på et lokum, masser af andre skældsord, lige så slibrige og lige så ubegrundede, er prellet af på ham. Den, der vader i en rendesten, må finde sig i de sprøjt han får.

Men der findes noget andet, noget sjældent, men det findes. Måske kun blandt mænd af en ganske særlig støbning. Men når to af den slags mødes da sker det, at de af det uforklarlige knyttes stærkere sammen end enæggede tvillinger. Nå, han kender sin onkel og ved at hånsordet ikke har betydning som det lyder. Men alligevel ... Svot mand snerrer:

— Der er ikke andet at sige om det, end at for Jerrik ville jeg give min højre hånd om det krævedes. Men det kan du nok ikke forstå.

De udstående øjne glipper, små rynker stjerner ud ved øjenkrogene. Stemmen er fredsæl og lun, da han siger:

— Jo, Erling, jeg kan forstå tanken. Men ikke den svulstige måde du fremsætter den på. Ikke dig.

De er tavse lidt. Ser på hinanden. Nevøen lidt trykket, som var han lidt hemmelig skamfuld over noget, han alligevel ikke kan skamme sig over.

Onkelen fornemmer en pludselig følelse af veltilpashed, som han ikke rigtig kan motivere. En slags underbevidst stolthed over en brorsøn, der uforvarende er kommet til at understrege hvad han er gjort af, godt kram. Værd at regne med, god at have på sin side. Så siger han:

— Hvad vil I?

— Slå os sammen.

— Om hvad?

— En pram. Jeg har forklaret Jerrik at her er nok at lave for os. Arbejde vi bryder os om at have med at gøre, og gode penge at tjene. Selvfølgelig betaler jeg dig restgælden så hurtigt jeg kan. Når du har gjort op hvad jeg skylder.

— Har du ikke selv regnskab over det?

— Regnskab! Hvorfor skulle jeg have besvær med det. Du tror vel ikke jeg tvivler på at du er reel i den ting.

— Nej, det tror jeg ikke, jeg vil ikke engang takke for tilliden, den bør være selvfølgelig når det drejer sig om *mig*. Men principielt bør enhver holde ordentligt regnskab i pengesager. Det ville også spare mange for at gå fallit. Nogle af dem kan jo nok være bedre værd.

— Ja, du har vel ret, som du plejer at have, i pengesager.

— Ikke i andre ting?

— Det bryder jeg mig ikke om at komme ind på. Sig mig bare om vi kan opløse kontrakten, — i fordragelighed.

— Nu ikke så hastigt, min gode. Kontrakten kan vi godt se bort fra, din restgæld også. Du har gjort et godt arbejde så lad os betragte det som bonus. *Rimelig* bonus, ellers fik du den ikke. Ikke af mig. Hvad siger du så.

— Tak.

— Så var der det andet. Har din kammerat penge?

— Han har solgt sin halvdel i cirkus. Med det han har sparet skulle det række til en kåg. En af de mindre, til at begynde med.

— Hør her! Du kan fortsætte hos mig, til sædvanlig løn, men nu uden fradrag, da din gæld til mig jo er ude af verden. Du kan hyre din kammerat, så lærer han åen og arbejdet ordentligt i sommer. Hvis I så vil, kan I overtage prammen til næste år, til fuld dagspris selvfølgelig. Så har I et ordentligt fartøj. Og I skal ikke føle jer forpligtet til at sejle for mig, hvis I kan få bedre fragter

hos andre. Tag din kammerat med herop, når han kommer. Så er det tids nok at sige hvad I har bestemt jer til. Er det i orden?

— Helt i orden. Ja, men så tak igen da. Vi må jo så se at få de tyve ladninger tegl fra Ans lempet op til Silkeborg. Det haster vel med den ny fabrik.

Da nevøen er gået læner den gamle sig tilbage i stolen. I de sidste par år har et og andet mindet ham om at han ikke er ung mere. Udadtil kan han endnu holde masken, enhver maske som den givne situation kræver. Kun når han er alene tillader han sig at give efter for tilbøjeligheder som så småt er ved at udvikle sig til vaner. Gammelmandsskrøbeligheder det ikke kunne falde ham ind at erkende åbent, men som han alligevel giver efter for, når han er alene. Lidt småsnakken med sig selv, repeteren af nylig trufne afgørelser. Og — særlig siden halvfjerdsårsdagen, lidt falden i staver, tænken tilbage.

Han småklukker, ser lidt åndsfraværende på de travle karle nede på den store gårdsplads, mens han mumler:

— Ti-hi, nu tror du nok du fik mig, min gode. Me-emn, endnu er jeg nok den klogeste af os to. Og det kommer dig til gavn. Du har klaret prøven pænt. Et par år eller tre som formand, så skulle der nok kunne blive en brugelig driftsleder af dig. Men du har endnu noget at lære, min gode. Enhver som ikke har begrebet, at *to* skippere på *ét* fartøj er én for meget, har noget at lære. Du har da ellers ...

De tunge øjenlåg glider halvt ned, de kraftige læber bevæger sig stille, de lune, selvtilfredse kluk og den lave mumlen glider over i tankebilleder. Endnu er vanen med at tænke tilbage ikke så gammelmands at han slipper det emne der optager ham. Endnu er der plan og sammenhæng i de billeder han maner frem af fortiden, selvom der er lange spring i rækken. Rationalisering, de vigtigste fakta:

Det meste af tre snese år var gledet hen, siden han stak af fra det fattige lærerhjem deroppe i Thy. Han havde ikke genset det før

sejsten år efter, til sin fars begravelse. Og så igen to år senere, ved hans fem år ældre broders indsættelse som præst i barndomssognet. Siden var det ikke blevet til så meget. Privat brevskriveri havde aldrig været hans stærke side, men af og til hørte han da fra præstebroderen. Jævnligt fik han tilsendt udklip af aviser og skrifter, hvor den begavede bror bredte sig over folkets afkristning og de halvtomme kirker. Den slags blev der jo stadig skrevet om. Men han havde da ikke hørt om andre præster, der var gået fra forstanden af den grund. Men storebror havde jo altid været mere følelsesmenneske end sundt var. Da så hangen til flasken tog overhånd, tog til, så at sige i takt med rækken af dødfødte børn, havde den bedste hjælp vel været at tage Erling. Den førstefødte og eneste overlevende.

Langbenet og sky var knægten troppet op hos sin rige onkel i Randers. Det tog lidt tid at få ham i gang, men da han endelig selv begyndte at trække med, så det alligevel ud til at faderens nærtagenhed ikke havde smittet af på ham. Det blev sagt engang, at den knægt nok slægtede sin farbror på. Det var ikke helt hen i det blå at sende ham ned til filialen i Hamburg. Knapt tyve år, men nok værd at satse på. En brorsøn man gerne ville hjælpe til at veje sin fars fallit op.

Steffen Poulsen synker lidt sammen i stolen. Øjenlågene glider helt til og underkæben hænger lidt. Det ser ud som om den gamle mand sover. Små ryk nu og da i den tunge krop, korte hug med de kraftige hænder og trækninger i det brede ansigt kan også tyde på at han drømmer. Det gør han også. Men det er virkelighedsbilleder fra det sidste halve århundrede, der flimrer ukontrolleret i den gamle købmands kolde forretningshjerne:

Han selv som ung mand på Neuer Pferdemarkt i Hamburg. Arbejde med at knytte faste forbindelser til aftagere af fede stude fra de store enge i Randers grønne opland. Senere rejser, oprettelsen af fast filial. Gode handelsforbindelser, solide og dygtige folk, de tyskere. Men ... tilsidst kunne han ikke holde afguderiet ud. At se ellers fornuftige folk gå amok i denne militærdyrkelse. Det måtte

ende galt. Det var forståeligt nok at nevøen ... med den far, ikke kunne holde sine følelser i tømme.

Det havde alligevel været et fejlgreb at sende Erling til Hamburg. London-filialen havde været det rette. Blandt folk med fornuft. Snusfornuft og køligt overlæg havde passet bedre som læremestre netop for denne knægt.

Man burde have tænkt over hvad der kunne ske, hvis den dreng kom ud for hvad man selv havde oplevet, men havde haft forstand nok til at styre sin harme. Den slags skete jo af og til. Mest i Berlin og andre garnisonsbyer, men altså også i et internationalt handelscentrum som Hamburg.

Den ellers stilfærdige, sværlemmede knægt havde ikke kunnet klare det. Rapporten fra filialbestyreren havde været kort og klar:

»... efter vore oplysninger skal den unge arbejder lidt kraftigt have bedt løjtnanten lade hans kæreste være i fred. Det viser sig at manden var schweizer, og måske derfor ikke har vidst bedre. Andre civilister er blevet gennemboret og dræbt af kårdestik for mindre. I Tyskland er det stadig straffrit for en officer at forsvare sin ære på denne måde. Det skyldtes kun den opståede tummel og opstandelse, at Deres nevø slap væk da han havde slået officeren ned.«

Et års tid senere kom så brevet fra St. Croix. Det havde kostet besvær at få ham anbragt derovre. Og til ingen nytte. Med den far lod det sig forklare at sønnen kunne gå amok ved at se en neger blive pisket. Forståeligt, men upraktisk.

Kedeligt nok at måtte opgive ham. Intet under at man næsten havde glemt ham, da han en skønne dag vendte hjem, fra Staterne. Årene derovre vidste man ikke meget om. Næsten kun det lidt han havde sluppet ud i eftermiddag. Men en del havde han vel lært. Var jo heller ingen årsunge længere. Og foruden sin egen søn var der jo ikke andre mandfolk tilbage i slægten. Værd at satse på. Tøsen og hendes herredsfoged kunne man nok have lidt glæde af,

men de kunne jo ikke lette arbejdet med forretningerne. Det var nødvendigt at se sig om efter de rette folk, og blandt dem helst et par stykker han kendte til marv og ben. Ellers ...

Steffen-pengeglad ved ganske nøje, hvem han er. Og hvad han står for. Han kender stadig sin egen styrke. Så godt at han for sig selv erkender, at denne styrke er slidt af alder. Der kommer altid et punkt hvor enhver magt må søge støtte. Og han vidste at hans styrke kun kunne fortsætte i denne erkendelse.

Mange havde allerede ved banketten smurt med veldyppet sirupskost: — Halvfjerds år er ingen alder! — Steffen Poulsen har — lykkeligvis — endnu sin fulde manddomskraft!

Han havde smilet indadvendt. Og tænkt: Kragerne skræpper. Gribbene sidder tavse — og venter.

Han ved nøje, hvad der først og fremmest har hjulpet ham til magt, og til at bevare den. Hans usædvanlige og hidtil aldrig svigtende evne til at vurdere mennesker, og situationer. Det som for andre, de forsigtigt afventende mange gange havde set ud som højt spil, hasard, det har for ham været en instinktiv fornemmelse af at holde på den rigtige hest. Mange gange har han vundet, endda uden først at se »hesten«.

Hans medfødte evne, det mange blandt hans egne kaldte held, held og hensynsløshed, havde ført ham højt over udgangspunktet. Skolelærersønnen fra Thy, bror til den begavede præst som desværre ...

Steffen-pengeglad er stadig højt noteret. Hans faste greb i de industri- og handelsforetagender, han selv har været med til at skabe og udvikle, er endnu et solidt fundament for beundring og tillid. Og for had og misundelse.

Han ved det og det bærer ham oppe. Tilsyneladende er han endnu den usvækkede foregangsmand, i sin aldrig hvilende tumlen med planer om nye fremstød og dristig handling. Hans vej er, som altid, effektivitet. Rationalisering af gammelt og skaben af nyt. Som en forretningsven havde sagt om ham:

— Med Steffen er alt det ny stadig ved det gamle.

Men for sig selv, i enrum, er han klog nok til at erkende sliddets virkning. En slidt maskine *er* en slidt maskine. Velsmurt og passet, det giver længere funktionstid. Men en vis afskrivning må stadig tages i betragtning og, til sidst, en fornyelse.

Der er trods alt nu gået henved et halvt århundrede siden han blev gift med chefens datter. Mange fra dengang var døde nu. Mange der vidste, at i det giftermål var fordelen på chefens og datterens side. En lille, næsten falleret kolonialhandel havde denne knægt fra Thy banket op til et handelsforetagende med forbindelser langt ud over landets grænser. Som bortløben søn af en fattig skolemester kom den sejstenårige knægt traskende til Randers. Javel, det lød jo som et almanakeventyr: — Fattig altmuligdreng bliver gift med chefens datter. Men det viste sig jo snart, at det var Steffen der var et godt parti.

Før han fik tilnavnet pengeglad var han mellem venner blevet kaldt Steffen-den-heldige. Kun få gjorde sig tanker om, at helds værdi har en hel del at gøre med hvem det rammer. Men man kunne nok erkende, i vennekredse, at Steffen havde forvalet sit held med frugtbar fantasi og skaberevne. Til held for mange, og for handelslivet i Randers.

Men alt har sin tid. Mange troede at Steffen Poulsen havde toppet og var, om ikke slået ud, så i hvert fald for nedadgående, da slaget ramte. Og hårdt var det da også. Særlig når man betænkte, at heldet også havde givet ham den rigtige kone, som *kone* betragtet. De fleste vidste jo et og andet om værdien af den ting. Det var forståeligt nok at han tog bort fra det altsammen. Rejste til St. Croix og var borte et halvt år, da det skete. Mange andre havde noget at forvinde efter koleraåret 1853, men det var naturligvis ingen trøst for Steffen, som inden for to måneder måtte følge konen og de to yngste til graven.

Alligevel tog de fleste fejl. Og nogle glædede sig for tidligt. Med usvækket energi og viljestyrke tog Steffen Poulsen fat igen. Han havde vel knapt været enkemand et år, da han anlagde sin første fabrik i Silkeborg. Der var så den ældste af de to overle-

vende startet som nybagt ingeniør. Og den anden, datteren, blev gift med en herredsfoged to år senere. Men selv da han kom til at leve alene i den store lejlighed, stillede Steffen Poulsen stadig andre krav til livet end minderne kunne give ham.

Han har siddet lidt sammensunken i den gamle kontorstol. Endelig har den spredte tankevandring i erindringen ført ham frem til nutiden. Han retter sig, ser lidt ud ad vinduet på det travle liv i gården. Så rejser han sig og går ovenpå, i privaten. Han trænger til en lille lur.

Også den ting er en af de senere års snigende vaner. Vaner, som sammen med andre og mere bevidste tegn på slid, oftere og oftere har fået ham til at tænke på andre skuldre.

Skuldre til at bære noget af den byrde han selv har skabt sig, og som han af og til mærker tyngden af. Og som hans aldrig hvilende hjerne stadig søger nye veje til at gøre endnu større, endnu tungere.

5
I EN STILLE LANDSBY VED GUDENÅ

Hvor usædvanlige hændelser bliver stående som tidens mærkepæle. Som f. eks.: — det var før — eller efter — at løjtnanten huggede Peder med sablen. Den sidste »mærkepæl« tidsmåler, er en ung mands mystiske forsvinden.

Det jydske forår havde gjort sig kostbart det år, næsten som skulle det nødes. Først henimod maj gik isen helt af åen og ved samme tid trak de sidste prøjsere sydpå og ud af landet. Over den nye grænse.

Spoven og klyden trippede i græsset, mellem morgenens dugperler og regnorm. Over dem kluntede viben rundt, med top i nakken og skrig i struben. Den opgående sols flimmer lå over landet. Skibsmaster gled frem mellem forædt, sortbroget kvæg og drønende hestekobler.

Billedet af tidlig sommermorgen ved Gudenå var *helt.*

Kun det usædvanlige kan forstyrre en gammel landsbys liv. Kun hvis enkeltheder *mangler,* lægger man mærke til dem. Hvis noget havde været anderledes end det plejede, sådan en morgen, så ville et søgende blik straks have klæbet sig ved det, og gåden krævet sin løsning. En tom storkerede ville være faldet langt stærkere i øjnene end ti, hvor beboerne var flyttet ind til sædvanlig tid. Akkurat som præsten på prædikestolen ville have givet sig til at spekulere, hvis hans blik var faldet på en tom stol i stamgæsternes række.

En stille, gammel landsby, ved bredden af Gudenå, et par milsvej fra Randers. Beliggenheden gav ingen forstyrrelser, ikke engang fra Randers med sine ti tusind indbyggere og en storhavn, hvor tre dampskibe og vel ti gange så mange sejlskibe var registreret som hjemmehørende. Skibe, der sejlede over havene og så at sige stæv-

nede gennem kreaturflokkene og hestekoblerne på de udstrakte enge. Gennem det uddybede åløb bragte havflåden mange fragter til omladning i ferskvandsflåden, som nu gennem en snes år havde været med til at forøge ryet om Randers som en storhandelens by. Med et opland som ingen anden købstad i landet kunne vise magen til.

Så nær lå Mellerup ved den store travle verden, uforstyrret. Det skete vel, når der spurgtes nyt fra landsbyer og stabelpladser langs pramfartens farvand, at en og anden takkede sin gud og skaber for at have anbragt Mellerup på den rigtige side af Randers.

Her skete aldrig noget. Ikke noget som ikke også skete alle andre steder. Så længe nogen kunne mindes havde der ikke været andre rystelser end dem, der var stærke nok til at danne tids-skel: — Ja, det var det år, da ...

I den sidste menneskealder havde kun Vorherre og Bismarck forstyrret freden i den gamle landsby. Vorherre var jo sandt at sige hårdere end prøjseren. Men det kom vel af, som præsten så rigtigt forklarede at Guds veje er uransagelige.

Den sidste skelsættende begivenhed i Mellerup var kun et par år gammel. Det var den forsommer Peder fik et sabelhug af løjtnanten. Om ikke det ligefrem var et hug, der fik blodet til at flyde, men reelt set blot et drag over nakken af den flade klinge, så var det dog hårdt nok til at Peder var blevet duknakket af det. Og siden var sygnet hen, og nu så mere elendig ud end et skamkørt udgangsøg.

Der skete jo det, at en løjtnant og tre pikkelhuekarle kom til Peder og forlangte at blive færget over åen. De kunne jo ikke vide, at Peder jo næsten var at regne for en studert mand, som kunne flere tyske ord og bar nag til de fremmede røvere. Vel havde Peder aldrig i sit liv været længere fra Mellerup end til Tørvebryggen i Randers, men det gik ham endda så hårdt på at Kongen måtte afstå Slesvig og Holsten, at han næsten aldrig snakkede om andet siden. Og vidt omkring kom han jo, både her i sognet og i nabo-

sognet. Peder havde alle dage været fædrelandets mand. Men han læste jo også både aviser og bøger. Og siden den tabte krig var han blevet streng i sin dom. Det havde før den tid ellers aldrig ligget til ham at fordømme nogen. Men da blev han også stejl. Og kom til at betale for det.

Som den kloge mand han var, indså Peder jo snart, at han hellere måtte parere ordre med det gode, end at blive tvunget med det onde.

Men han gav sig tid. Denneher løjtnant havde jo været en af de fine, en velpudset junker. En af disse her med lyslokket hår, perletænder og englekinder — og djævlesind. Da Peder var lidt vel omstændelig med at gøre færgeprammen klar, skreg løjtnanten:

— Na-h, schnnn-el-schneelll. Na-h, SCHNNNNE'LLLL!

Peder var ikke den, der vigtede sig med egen lærdom, og at han kunne flere tyske ord udenad. Han lod som om han var helt høflig og sagde bare:

— Nå, ja, jeg hedder kun Peder, men jeg er jo heller ikke udenlandsk.

Løjtnantens kønne gebis skar og gnislede, og hans glatte kinder så ud som røde æbler. Ligesom æbler der pludselig modnes ved trylleri. Og så gav han sig til at skrige. Langt flere tyske ord end selv Peder kunne forstå. Men det lod sig jo ikke gøre at tage fejl af meningen, og endelig kom de da af sted.

Vanligvis tog det mellem ti og tyve minutter at stage prammen over til den anden bred, det var nu ligesom det faldt sig, med vind og strøm og last. Men den dag tog det henved tre timer, fordi prammen gik på grund. Kunstigt nok, for resten! For den grund de blev hængende på, havde Peder ellers forstået at holde sig klar af i mere end tre snese år.

Skønt løjtnanten jog sine tre pikkelhuekarle over bord og de løftede og stønnede og svedte og skubbede, mens de jumpede rundt i mudderet, hjalp det ikke. Peder satte hele tiden stagen så uheldigt i, at når prammen lettede i den ene ende, så stod den

straks fast i den anden. Det var som havde den gamle den dag helt glemt sin fermhed med en pramstage. Han fandt den da også først igen, da løjtnanten rev sin sabel ud af skeden og satte den for brystet af ham samtidig med at han sagde noget Peder kunne forstå, og som fik ham til at strenge sig an. Men da blev han også som den Peder han altid før havde været, og tænkte at med venlighed og høflighed kom man nu længst med folk. Det hørtes på ham, da han sagde farvel til prøjserne på den anden bred. De tre pikkelhuer stod stumme, våde og trætte. Løjtnanten sagde heller ikke farvel, med ord. Men han var jo også blevet noget hæs. Han måtte vel også have misforstået Peders venlige smil, for pludselig rev han igen sablen af skeden, skreg noget, der mest lød som hæse halslyde, og lod sablen suse mod Peders nakke. Godt nok med den flade klinge, men alligevel! Peder fik et knæk i nakken han ikke siden forvandt.

Derfor faldt det sig også rimeligt nok, om man kom i snak om et eller andet der skulle tidsbestemmes, og Peder var i nærheden, da bare at nikke efter hans bøjede nakke og snakke om før og efter. Særlig da der ikke *efter,* var sket noget, der kunne gøre Peder rangen stridig som tidsmåler.

Siden var der ikke sket noget før Peder døde, her i forsommeren. Vel var der ikke noget usædvanligt i den ting. Når folk havde holdt så længe som fire snese år, så faldt det godt ind i hverdagens hændelser, at nu var det bal forbi.

Det, der gjorde Peders død til en af landsbytidens mærkepæle, var måske heller ikke så meget at hans dattersøn forsvandt. Det var måden han forsvandt på, der så så helt meningsløs urimelig ud, at der skulle ske noget ikke helt almindeligt, før glemselens slør ville sænke sig over Peders grav.

Han var set gå langs åbredden, efter Randers, dagen efter begravelsen. Og nu, godt fire måneder efter, havde ingen hverken hørt eller set ham. Og sognefogeden havde nu tre gange, ifølge med vidner, konstateret at alt i huset stod urørt. Manglede der noget måtte det være i rede penge. Men dem havde Peder vel

næppe haft mange af. Det meste havde han jo i årevis brugt til at købe bøger og aviser for, de to gange om året han havde fået for vane at gå til Randers.

Om knægten ikke havde villet blive og fortsætte med hvad han havde lært, så kunne vel ingen forbyde ham at drage af.

Men klare op efter sig, med papirer og øvrighed, det havde han jo pligt til. Havde vel også gjort det, om der ikke var sket ham noget. Og hus og indbo ...

En ulykke kunne være sket. Strømmen bar jo hurtigt mod det store hav og ... Man kunne jo aldrig vide.

Man kunne aldrig vide! Men af en eller anden grund kan ingen i landsbyen fæste lid til den tanke, at åen har taget Hans. Den knægt har jo sprunget rundt og tumlet på — og ved åen fra han kunne kravle. Ramle i og redde sig op igen, havde vel mindst en snes gange været som en leg for ham. Og enhver, som huskede den tolvårsknægt der et forår med højvande og hvirvlende strøm, sprang i og svømmede tværs over for at hente prammen der var drevet, enhver, der havde set ham manøvrere det klodsede fartøj på tilbageturen, nægtede at tro, at åen kunne have gjort en ulykke på den knægt.

Noget andet måtte være sket. Men hvad! Han var jo set gå efter Randers til. Vel plejede både øvrighed og aviser at vide om både godt og ondt der skete i byen. Men der kom jo fremmede skibe, som sejlede til andre lande. Den slags var jo før sket, at en knægt stak af på den facon. For pramflåden kunne han ikke være gået til. En dygtig ung pramkarl, lige ankommen, ville det ikke være svært at spørge sig frem til. Og heller ikke i nybyggerbyen var det lykkedes sognefogeden at finde et spor. Hvor meget og hvor lidt hans embedsbrødre så havde gjort for at hjælpe en landsbykollega til at få orden i sit sogns regnskab over folk og fæ, det var en anden sag.

I hvert fald kom det en rum tid endnu til at hedde:

— Det var før — eller — efter, at Hans forsvandt.

Men en slags forklaring kan man dårligt undvære. Bare noget

man kan slå sig til tåls med. Om forklaringen er reel og holdbar er så en anden sag. Om den bare *kunne* være det, da er den altid bedre end uvisheden.

Der *kunne* være sket det, at Hans havde fået et anfald, være faldet hen, og siden glemt hvor han var. Og så på den måde, eller en anden måde, bare en eller anden måde, var blevet væk. Åen, et fremmed skib! Et mosehul! Eller det som var værre, troldtøjet i Gern Bakker! Om han i sin tanketomme sløvhed var kommet så langt hen. I hvert fald vidste gamle Else, som nu i henved halvfjerds år havde arbejdet i køkkenet oppe på klostret, at de underjordiske havde magt til at kalde folk langvejs fra. Så længe nogen kunne huske, havde Else haft næsten lige så godt rede på Himmel og Helvede som præsten, og bedre rede på hvad troldtøj kunne gøre, havde gjort og stadig kunne gøre igen. Nårsomhelst, og da særlig om et menneske var født med den ulykkelige evne at kunne høre troldtøjets kalden, der var lydløs, men kunne flyve gennem luften. Else vidste så sikkert som at Vorherre sad på sin trone i Himlen og holdt øje med al ting, og Djævelen sad i Helvede og frydede sig over hver ny sjæl han kunne rapse til sine ovne og svovlpøle, så sikkert vidste Else også, at troldtøjet i Gern Bakker havde magt til at kalde. Så langt hen som Gudenå var fra ende til anden, og syv mil til hver side ind i landet. Hverken mere eller mindre. Men det rakte vel også til at kalde på Hans.

Når alt kom omkring kunne de folk i dette sogn, der troede lige så sikkert som gamle Else, vel let tælles på én hånds fingre. Vel ville ingen rent ud nægte at der fandtes troldtøj, og at de underjordiske i Gern Bakker huserede. Det var der jo mange gode beviser for. Men at deres magt skulle række så langt som til Mellerup! Jo, det lod sig høre, når ingen bedre forklaring fandtes. Me-en ... alligevel! Det styrkede selvfølgelig muligheden om man tænkte sig, at Hans var kommet nærmere. I hvert fald et godt stykke på den anden side af Randers, hvor troldtøjet jo ikke behøvede at lede længe efter tåber, om de først kom så langt. Og om Hans nu havde det i sig, at han kunne kaldes, hvorfor var

det så ikke sket for længe siden. Disse her anfald havde han jo haft i de sidste fem-seks år.

Selvfølgelig kunne det tænkes at Peder, der jo heller ikke var almindelig, med al sin studeren i bøger, havde haft magt til at beskytte drengen. Såvidt man vidste gik troldtøj jo nødigt i lag med lærde folk. Det var da næsten altid jævne godtfolk det gik ud over. I den ting som i det meste andet. Og om ikke Peder var hverken præst eller degn, så havde han i hvert fald lige fra året efter kolerasommeren, været tosset nok efter lærdom. Mindst hundrede bøger, og stabler af gamle aviser lå i hans stue. Og i al denne løjerlighed var drengen så vokset op. Stærk som en plag var knægten jo, og havde også sprunget sådan omkring, indtil for en fem-seks år siden. Ved den tid var det vel at Hans selv fik sind for bøgerne. Og siden den tid var det gået tydeligt ned ad bakke med ham. Sådan indvendig da. I arbejdet var der ikke noget at klage på ham. Og naturligt nok havde Peder jo lært ham op, og ingen havde tænkt andet end at når Peders tid var omme ville der stadig være en reel tækkemand og træskomand i Mellerup. At Hans nok ikke ville blive lige så stabil til at holde tider og faste aftaler, den tanke havde man jo nu haft en fem—seks år til at vænne sig ved.

Det var aldrig til at vide hvornår det kom. Der kunne gå en tre—fire måneder, eller et halvt år, mellem anfaldene. Somme tider varede de en dags tid, men det skete også at drengen var sløv i flere dage. Hvad det så kom af, så begyndte det i hvert fald det år, det blev kendt, at nu hang også Peders dattersøn over en bog, såsnart han kunne finde stunder til det. Både tidligt og silde. Og så behøvede man vel ikke at være klog for at regne ud, at om drengen nu var fanget ind af noget, han ikke rigtig havde hovede til at give sig af med, så var det vel ikke så kunstigt om noget gik i stykker, i samme hovede.

Noget måtte jo have sagt klik, når sådan en knægt pludselig kunne blive så sløv at han hverken hørte eller så. Mærkværdigt nok kunne han godt passe sit arbejde. Ligesom en maskine, der jo hel-

ler ikke hverken hører eller ser, men bare laver det den er indrettet til. Det var jo en lykke at tovligheden ikke hindrede knægten i at gøre gavn for føden. Men endda var det jo sørgeligt at se ham sidde og hænge når arbejdet var fra hånden. I timevis kunne han så sidde på en stub ved åen, eller på slagbænken i Peders stue, og bare glo. Glo lige ud i luften, uden at se noget, og uden at høre noget. I sådanne perioder rørte han aldrig en bog.

Uden at se og uden at høre! Det lagde gammel Else megen vægt på i sin udlægning af sagen. Det var sikkert nok at drengen ikke *så* noget, for, som enhver vidste, så lod troldtøjet sig jo kun *se* hjemme hos sig selv, i det underjordiske. Men, som enhver vidste, så var det jo noget helt andet med at *høre* troldtøjet. Det kunne flere snese godtfolk i hele Gudenådalen snakke med om. Og da særligt ældre folk, som havde været alene ude ved nattetide. Før al denne larm og leben og mylder forstyrrede freden, for både troldtøj og folk, både dag og nat.

Gammel Else var sikker i sin sag. Drengen havde ikke kunnet høre andet omkring sig, fordi han hele tiden måtte anspænde sig for at høre en hemmelig kalden, langt borte fra.

Så længe Peder levede havde han nok haft lærdom, og dermed magt, til at holde drengen tilbage. Men da dette bånd brast, da havde ingen levende sjæl kunnet holde ham tilbage.

Og så længe, så sikkert og ihærdigt, forsikrede Else sin viden om den forsvundnes skæbne, at noget jo hang ved, både her og der. For det var jo klart nok, at et menneske ikke kunne forsvinde uden at der var en forklaring på den ting. Det ville jo rent ud sagt være unaturligt.

— — — Hans Wulff Jacobsen er tyve år og står alene i verden. Men han ved hvad han vil, og har en snørepung med fyrretyve rigsdaler i lommen.

Han standser ved en bæk, der risler sig vej over engen, ned gennem rørskoven, for at forene sig med Gudenå. Han bøjer sig ned og drikker et par håndfulde af det rene, kølige vand. Så går

han videre. En spændstig ung knøs, kraftig af vækst, vandrer ud for at se den verden, han indtil nu kun har hørt og læst om.

Han ved om nybyggerbyen og om flåden på åen oven for Randers. Ofte nok har han snakket med sin morfar om hvad han ville få at se og opleve, når han blev atten år og så efter aftalen skulle have lov at prøve noget andet. Men netop den sommer fik morfar det sabelhug. De to havde altid haft det godt sammen. Der skulle ikke mange ord til for at få Hans til at vente til det gik lidt bedre. Bare til de smerter i nakken var ovre. Drengen ventede tålmodigt i to år. Og mærkværdigt nok havde han i disse ekstra to venteår kun et par gange haft det, folk kaldte anfald. Heller ikke haft så mange drømme som før. Underlige drømme. Da han var en femten—sejsten år drømte han så tit om alle dyrene ude på engene. Tyre og hingste som stillede køer og hopper op på lange rækker og bedækkede dem en efter en. Og senere var der så meget andet, af den slags, han drømte om. Så tit noget ... Ja, så hemmeligt at end ikke morfar måtte vide om det. Det var også ved den tid, at han pludselig, når han tænkte på noget, ikke kunne holde op igen. Han hørte godt hvad folk sagde og så hvad de gjorde. Men det var som kom det ikke ham ved. For han var samtidig helt andre steder, langt henne. Og mest føltes det godt. Når man bare tænkte og tænkte og blev ved med at tænke, så var det lige som man kun var sig selv. Så kunne man rejse ud og se og være med til alt muligt. Lige så langt hen man ville. Fra det ene sted til det andet, ud i verden, så let som den strømmende å gled i havet.

Nogle gange havde han prøvet at tvinge sig til det. Men det gik ikke. Kun når det kom af sig selv og var komplet umuligt at lade være med, kunne man lukke sig af og være fri. Det var ligesom sult. Hver gang der var gået lidt længe, om vinteren sommetider flere uger, hvor både morfar og han selv gav sig så meget hen i bøgerne, at de glemte at gøre noget videre ved madlavningen, så kunne der pludselig komme en dag, hvor han syntes det bedste af alt var at proppe sig med god mad. Blive rigtig mæt, for lang tid. Og så havde han tænkt, at tanker jo nok også kunne

trænge til at blive mætte. Måske ikke for alle folk. I hvert fald ikke dem han kendte. Man skulle vel være født sådan ... Ja, sådan lidt anderledes. Måske sådan som hans far havde været, han havde jo også været anderledes. Det havde morfar sommetider fortalt om.

Han slentrer afsted, ser ud over åen, de grønne enge, de tætte rørskove, hele det levende land. Og pludselig giver han et hop, som en kåd plag og sætter i trav. Han løber langskridtet og jævnt. Han har både travlt og ikke travlt. Han er jo sin egen mand nu. Fri mand. Om han tager sig tre uger, eller fem, det er hans egen sag. *Kun* hans egen sag. Og for længe siden har han bestemt sig til at sælge alt, når morfar var død, og så drage ud i verden. Men det tog jo nok en rum tid at få alt gjort op. Så meget vidste han da, at papirer og øvrighed nok ikke kunne forstå at noget kunne haste. Og nogen ville vel også komme og have ham til at gøre arbejde. Og de ville tænke ligesom morfar, at den eneste undskyldning for at sige nej til arbejde, det var at man ikke orkede. Og det lod sig jo ikke sådan forklare at man ikke orkede, hvis man havde hele lemmer og ellers var ved helsen.

Han havde tænkt på det hele så mange gange. I den tid det ville tage at gøre sig af med alt, blev han nødt til at gøre det arbejde han fik bestilling på. Og det kunne blive lang tid at vente, når nu ellers tiden var kommet. Den tid hvor han ikke mere behøvede at nøjes med at *tænke* sig mæt, på alt der ventede ude i den vide verden. Den tid hvor intet mere bandt hans længsel efter alt det, der mod øst og vest og syd og nord ventede på, at Hans Wulff Jacobsen skulle komme og sige: — Her er jeg!

Men inden drøm og længsel kunne blive åbenlys virkelighed, for alvor og uden hindringer, ville han lige tage sig en tur, se og opleve noget han så kunne gå og tære på, når han kom tilbage for at klare ordentligt op efter sig. For det var en af de ting, morfar altid havde holdt strengt på: — Hvor du går må du kunne møde folk, hvor du kommer fra, og være sikker på at kunne vende tilbage uden skam. Engang vil du rejse ud, Hans, du har det i dig. Lad ikke din rejse ligne en flugt.

Morfar havde næsten aldrig formanet. Kun om noget han sagde ville ske, når han var død. Og det var jo ikke sådan noget virkeligt, ikke før en gang om længe, længe ...

Sådan havde han tænkt om den ting. Indtil de sidste måneder, da det langsomt gik op for ham. Og han så vænnede sig til, at morfar jo også var gammel nok til at hans tid kunne være inde. Også om han ikke var blevet syg og hentærende. Og fordi Hans var ung nok til at kunne lette sig for sorgen, allerede *før* begravelsen, var han fri i samme stund han vendte kirkegården ryggen.

Og nu er han så fri, at han kun tænker fremad, på alt det han lige vil have en mundsmag af, inden han for alvor skal ud og sætte hele verden til livs. Men også forsmagen har han længe tænkt på og lagt planer for. Han regner med tre uger til turen, men uden skade kan han også ødsle fem. Så længe kan haven nok holde sig uden at gro til. Han lugede alle bedene godt dagen før morfar døde. Når morfar lå i sengen kunne han godt lide at kigge ud ad vinduet, på en ren have.

Først vil han gå til Tørvebryggen i Randers. Der er altid så meget at se på, pramfolk og lejemænd. Og derfra vil han, for arbejde eller et par skilling, prøve at komme med en kåg så langt som til Langå. Der vil han så gå omkring og se noget af krigen. Selv om det er et par år siden at tyskerne sprængte jernbanebroen i luften, så ville det ikke være nogen ringe ting at få det at se. Ellers havde han jo ikke set andet af krigen end preusserne i Randers, og en enkelt patrulje udefter Udbyhøj. Og så et glimt af de djævle som morfar holdt for nar i tre timer og så ... Ja, det nyttede jo ikke at tænke: — hvis ba-are — når det var sket.

Og når han så har set nok af krigen i Langå, så vil han gå efter Bjerringbro og se sig ordentlig om i den by, hvor han var født. Når han så havde fået nok af det, ville han til Svostrup. Der ville han spise på kroen, høre efter hvad folk snakkede om, og vel også få den durkdrevne kromand at se. Han havde jo også narret nogle tyskere og gjort dem til grin så det snart blev kendt langs hele åen. Og han var sluppet bedre fra det end morfar. Skønt der var

mange flere prøjsere og de havde en trænvogn med, som en del af dem sad i og var fulde. Kromanden havde jo gjort hvad de forlangte og vist dem vadestedet nøjagtigt. Han glemte bare at fortælle at der midt ude lå en stor sten de skulle udenom. Det var jo den trænvognen ramlede imod så de fulde soldater faldt i vandet. Og bare tjatteri kunne det ikke have været, for nu, da tyskerne var ude af landet, havde kromanden hængt de geværer og pikkelhuer frem, som han senere havde fisket op af åen. Efter Svostrup vidste han ikke om mere bestemte ting der var at se efter krigen. Men så var der jo heller ikke så langt hen til Silkeborg.

Om den ny by, om fabrikkerne og om nybyggerne, der var af alle slags folk, havde han hørt hele sit liv. Silkeborg og Hans var jo lige gamle, som morfar så tit havde sagt. Og selv om de var vokset op for hver sin ende af åen, kunne det jo nok tænkes at de jævnaldrende engang fik noget med hinanden at gøre.

Morfar havde altid kunnet gøre alting levende, som han snakkede om. Og han brugte ord som ingen andre brugte, da ikke i Mellerup. Det skulle da lige være de adelige jomfruer oppe på klostret. Ellers var morfar da nok den eneste, der kunne snakke så det også for almindelige mennesker næsten kunne lyde rimeligt, at snakke om en bys sjæl:

— Ja, Hans, nybyggerbyen er ung, en søgende sjæl som du selv. Deroppe har endnu ingen fået tid til at gå istå. Det kan nok tænkes at du engang kunne hitte ud af et og andet i Silkeborg.

Da han var nået til Tørvebryggen i Randers, tænkte han på alt dette.

Da Hans havde være borte nogle dage blev der lidt snak om den ting. Efter et par uger var snakken blevet til uro og gisninger. Og efter en måned fandt man, alt taget i betragtning; hans forsvinden uden at sige noget om det, og så det med disse løjerlige anfald, at sognefogeden gjorde ret i at gøre noget ved sagen.

Efter henved fire måneder, var Gammel Elses udlægning af mystikken nået ud over sognets grænser. Selv de adelige jomfruer på klostret havde mange tanker og ord tilovers for den forsvundne

unge mand. Han var jo ikke som andre af sin stand, ikke helt så grov. Det hed sig jo at både han og hans morfar, som jo fra gammel tid havde en vis forbindelse med klostret, var meget læsende. De måtte vel så antages at have nogen dannelse, udover hvad der ellers var almindeligt blandt almuen.

Og Gammel Else nede i køkkenet, havde ganske sikkert visse evner. Så man bort fra hendes stilling og stand, og blot henvendte sig til hende i hendes egenskab af klog kone, så kunne der jo nok være tilfælde, hvor det ikke kunne betragtes som upassende at vise hende fortrolighed.

6
ORDENTLIGE FOLK BLANDER IKKE ØVRIGHEDEN I PRIVATE SLAGSMÅL

Det ved alle, men hvor går grænsen for den ting. Kromanden i pramdragerbyen Ans er i tvivl.

Allerede inden den første sommer var til ende, havde Jerrik hvad han havde behov for af godt ry og stor respekt. På kroer og markeder blev han snart kendt som den skikkeligste blandt slagsbrødre, der kunne deres kram. Endnu havde ingen set ham selv søge slagsmål, men mange havde måbende konstateret de hurtige resultater af dem han blev tvunget ind i. Den almindelige mening om den ting blev nok kortest og bedst udtrykt af en vittig hund, der sagde:

— Han begyndte jo med en flyvende start, det ser jo ud som om han er mand for at holde farten.

Godt var det, at en mand af den slags var skikkelig og aldrig selv søgte ufred. En del mere eller mindre kendte ufredsmænd blev han jo *tvunget* til at komme tilrette med. Men endnu havde han da ikke slået nogen fordærvet, uden rimelig grund.

Dertil kom, at både han og hans folk snart blev helt velsete af hver eneste bonde, der havde jord ned til trækstien, både lejemændenes og det sidste brede stykke, hvor det var hestene, der måtte lægge sig i selen. Og den kunst at gøre sig velkommen af bønderne kunne ellers være brydsom nok, selv for skikkelige skippere, som helst ville have det på den facon. Og det var jo da, når alt kom omkring, kun nogle få skippere og faste pramfolk, der selv fandt fornøjelse i at drille bønderne med unødige utyskestreger.

Men selv den skikkeligste skipper, med et lige så fredsælt fast mandskab om bord, kunne jo ikke svare for deres lejemænd. De folk var heller ikke lige slemme allesammen og mange var bedre end det rygte, der klæbede ved hele flokken. Beskidte, lasede og fordrukne udskud var de nok alle, mere eller mindre, vel mest mere. Siden de selv fandt at de kun duede til det værste, hårdeste og dårligst betalte arbejde i pramfarten. Nogen skiften var der jo også. Nogle kom til og andre forsvandt. Ofte nok måtte en skipper tage hvad der var for hånden, når han havde lastet ved Tørvebryggen og bare tænkte på afgang, opstrøms. Det kom der tit besvær af.

Nogle lejemænd tog sig fornøjelse af at vippe høstakke i åen med træklinen, ødelægge fiskeredskaber, vælte hegnspæle og ellers være så umanerlige de bare kunne komme afsted med. Når der så blev fortøjet for natten kunne de samme lejemænd godt finde på at søge ly i lader og stalde uden at spørge om forlov. Eller, hvis vejret var til det, slå sig ned om et bål på engen og, det traf sig, stege stjålne høns. Og det hos de samme bønder, de havde drillet om dagen.

Det var vel ikke mange lejemænd, der læste aviser. Men om de havde gjort det, da var det sikkert nok, at det på nogle af dem nærmest ville have virket som en rød klud på en tyr, at se hvad f. eks. Anders Andersen og hans nabo havde bekvemmet sig til at give penge for at få trykt:

»Advarsel. Al Færdsel over min Ejendom forbydes. Andersen, Overhornbek.«

Deraf kom megen ufred med bønderne, uden at skipperne ville det. Knapt så galt, men galt nok, var det blevet på den hestetrukne strækning. Men det var alligevel ligesom lidt mere naturlige gavtyvestreger. Om man ellers betænkte at det jo kun var småknægte, der red hestene. Og om også de imellem fik på hovedet for det, så var det jo næsten som at skulle holde styr på en sæk lopper. Drengestreger var nok hvad de altid havde været og sikkert nok ville blive ved med at være. Og lejemandsondskab kunne

det vel heller ikke kaldes, når knægtene lod som om de ikke kunne holde hestene fra at æde af kornet langs stien.

En kendt sag var det, at lejemænd fra år til år havde sat ondt blod mellem skikkelige pramfolk og bønder. Om den ting var der ikke meget andet at sige, end at det forlængst var blevet en uorden, der havde skaffet sig fast plads i dagens orden.

Men også i det stykke havde Jerrik vist, at der i hvert fald ikke gik mere end tolv på dusinet af hans slags. Noget kunne vel komme af den respekt han havde skaffet sig ved sine ubegribeligt gesvindte næver. Men hele forklaringen kunne det ikke være. Mange lejemænd var for hårde hunde til at de kunne tæmmes på den facon. Det var nok heller ikke alene det, at han altid lønnede sine folk en kende over hvad der ellers anses for at være i overkanten. Og satte sig ud over at den ting ikke var lige velset blandt alle skippere. Hans to faste pramkarle, som han havde overtaget fra svot mand, var så gode og ordentlige folk som det kunne forlanges, selv af bønderne. Alligevel var det ikke så ringe en bedrift, og da særlig af en fremmed, at han på bare en knap halv sommer, havde skaffet sig godt ry til alle sider, og var blevet en velset gæst på alle kroer, fra Randers til Silkeborg. Skønt han sandt at sige, langtfra hørte til den slags krogæster, der fortærede til stor fortjeneste for en kromand.

Siden Erling Poulsen, kaldet svot mand, var blevet formand på den ny fabrik i Silkeborg, var Jerrik ikke bare blevet skipper, han var tilmed ejer, af sin egen kåg. Og en slump penge havde han ofret på bygning af gode lukafer for sig og sine pramkarle. Mange større kåge havde indrettet lukafer til at sove og spise i. Jerrik havde indrettet sit eget til at *bo* i.

Sigurd Dreier og Ole Worms lå da også både tørt og trygt i deres køjer den aften i Silkeborg. Kågen var fortøjet og vel lastet med gavntræ, klar til afgang ved daggry. Jerrik var som sædvanlig, når de lå over i Silkeborg, på besøg hos sin gamle makker. Det kunne godt blive sent inden han kom om bord. Men den aften kom han ikke så stilfærdigt som han plejede. For det meste

hørte hans folk ikke hvornår han kom. Men den aften hørte de ham.

Noget over midnat røg lukaflemmen tilbage med et smeld der fik dem begge til at fare op i samme øjeblik Jerrik satte sin fod på dørken. Da han havde skruet vågelampen op og de så hans ansigt, blev de klarvågne. Det var ellers sjældent at se nogen forandring i hans magre ansigt, eller at høre galsind i hans stemme. Selv de gange han var blevet tvunget i slagsmål havde det nærmest set ud som om den ting for ham bare var et stykke arbejde, der nu en gang skulle gøres, roligt og metodisk.

Men da han stod der i lygteskæret og gloede på dem, var han så galsindet, at det både var til at se og høre, da han snerrede:

— Hvornår gik I til køjs.

Sigurd var den der mest førte ordet, når alt ikke var som det skulle være, han svarede rolig som altid:

— Lidt inden klokken ti. Vi har ikke været i byen. Hvad er los, skipper.

Jerrik tænkte efter og regnede inden han svarede:

— Los! Prammen er los. Kun fordi vi har fuld og tung last og faldevande, hænger vi lige netop fast. Begriber I det så. Snit-Anders har været her! Og har han gjort det lige efter at I gik til køjs, så har han nu haft mere end to timer på sig.

De vidste straks hvad det kunne have kommet til at betyde. Enhver i hele ådalen vidste om kæntrede pramme, hvor kostbare laster var blevet ødelagt, og om pramfolk der havde sat livet til i den rivende strøm. Men forlis og ulykker hørte nu engang med til pramfartens vilkår. Intet arbejde var uden risiko og uheld kunne ikke helt undgås. Men på alle kroer, og blandt åens farende folk, var der nu gennem et par måneder blevet snakket om uheld, som kun kunne have een forklaring: sabotage!

Og da det blev klart, at det altid var laster til eller fra Steffen Pengeglad, det gik ud over, kort efter at Steffen havde sat Anders på porten, blev anelse til vished. Men en vished uden beviser. Endnu havde ingen kunnet tage Anders på fersk gerning. Og endnu

var ingen sluppet godt fra at tage et opgør med ham på grund af mistanke. Og siden de uskrevne vedhæng til konkurrencens love nu engang gør det lettere at bære over med fortrædeligheder, der ikke rammer en selv, og de fire femtedele af skipperne ikke direkte havde noget udestående med sabotøren, blev den sag endnu regnet som et privat mellemværende. Ikke noget at blande øvrigheden i. En ting var jo at være sikker på noget, en helt anden at kunne bevise det.

Ingen steder var Anders ligefrem velset, men arbejde kunne han altid få. Pramskippere med god sans for billig arbejdskraft, ser ham gerne i selen. Han trækker for tre, og mere end en gang er det sket, at han har sparet en skipper for at leje heste til at trække en pram af grunden. I den ting er han at regne med, hvad en tyr er for en bonde, der er kørt fast i mosen med et læs tørv. At komme los bliver så bare et spørgsmål om hvad seletøjet kan holde til. Men også det har Anders tilfælles med en tyr, at der nok skulle ring i næsen, svært fortøjet, til at styre ham, om han bliver olm. Nok sagde et gammelt ord, at enhver mand har sin overmand, men Anders havde endnu ikke truffet sin. Selv blandt sine egne var han mere frygtet end agtet. Kun øvrigheden kunne tænkes at få magt med ham. Men siden han endnu ikke havde slået nogen helt ihjel, fulgte man gammel skik, ikke at blande uvedkommende i privatsager. Det erkendtes selv af et par storvoksne gårdmænd, der havde nægtet Anders logi i deres lader.

Vel sagdes det, at det nær var gået galt den dag i juni, da Anders nede på stien havde mødt den præst, som søndagen forud fra sin prædikestol havde talt mod lejemændene. Med vilje satte Anders sin kurs så præsten måtte vige for at komme forbi. Det var jo nok i fortrøstning til den autoritet der lå i kjole og krave, at præsten gik ret frem. Anders slog sig ikke ved sammenstødet, men præsten røg et par alen baglæns, inden han landede på ryggen. Det var så grov en streg, at ingen ville have tænkt ilde om præsten, om han var gået videre med det. At han ikke gjorde det skyldtes nok kun at han selv var bondesøn fra egnen, opvokset i gammel

skik og brug. En bypræst ville nok have taget det anderledes.

Alt det og lidt til, havde længe været klart og kendt, da Jerrik og hans folk, næste dag henunder aften, fortøjede til ladebroen ved pramdragerbyen Ans.

Almindeligvis fik lejemændene afregning og gik tilbage til Randers når de havde trukket til Bjerringbro. Siden Staten satte penge i den store udvidelse, gik det med hestetræk fra Bjerringbro og helt til Silkeborg. Men det skete at en og anden lejemand brød ud og søgte op mod nybyggerbyen, eller til tørveskær og teglværker. Nogle søgte bedre arbejde, eller bare lidt af vejen for grimme regnskaber med bønder og pramfolk. Enhver strejfer havde sine grunde, som ingen andre gjorde sig hovedbrud af. Da ikke før Anders begyndte at strejfe. Og jævnligt lod sig se på kroerne oven for lejemændenes faste strækning. Det var aldrig til at vide hvor og hvornår. Men Sigurd og Ole frygter, og har snakket sig sammen om det bedste og eneste de kan gøre, om ulykken er ude efter Jerrik. Og at han ikke lader sig standse er klart nok, når han med fuld last afbryder sejladsen og lægger ind. Uden noget andet ærinde, end at lade sig slå fordærvet. For hvad der ellers kunne siges, og med god ret blev sagt, om Jerriks tag på at komme tilrette med ufredsmænd, så ...!

Havde de måske ikke begge, i den tid Anders arbejdede i Steffen-pengeglads pakhuse, set ham rette en hestesko ud med de bare næver, drikke to potter brændevin i én køre og endda gå ret, kornloftet rundt med en sæk rug under hver arm. Det og en del mere helt ukristelige ting havde de med egne øjne set Anders gøre, inden Steffen jog ham på porten. Andre var blevet jaget væk for mindre rapserier end dem Anders blev opdaget for. I den slags sager var der ingen barmhjertighed at finde hos Steffen-pengeglad. Egentlig skulle Anders vel prise sig heldig, at Steffen ikke blandede politiet i sagen. Men det havde jo altid været hans facon at klare sine egne sager selv.

Under turen fra Silkeborg har de for hinanden frisket op hvad de ved om Anders. Det er hverken han eller hans gerninger ble-

vet mindre af. Og for at støtte sig selv og hinanden, i beslutningen om at vise tapperhed, at vise Jerrik at de vil stå eller falde sammen med ham, siger Sigurd nu, højt nok til at skipper kan høre det:

— Husk det nu, Ole, ingen betænkningstid. Vi ryger begge to på ham og tager ved alt det vi orker, såsnart det begynder. Sammen med Jerrik kan vi nok klare ham.

Jerrik vender hovedet i et ryk. Der er noget spændt over hans magre ansigt. Hans stemme lyder sindig nok, men alligevel med den betoning de kender, og som siger dem at noget *er* afgjort. At der ikke er mere at snakke om, og at yderligere forsøg på at få ham på andre tanker, vil være lige så tovlige som et afhugget hovedes drøm:

— Det er godt nok tænkt. Men bland jer ikke i mit regnskab.

Så ved de begge, at det kan koste dem både Jerriks venskab og deres gode arbejde, om de trodser hans vilje og alligevel vover pelsen for ham mod Anders. Men det er nu ikke så let at give afkald på en tapperhed, det har kostet selvovervindelse at beslutte sig til. Og da slet ikke når man pludselig bliver klar over, at man er uden for farezonen, selv om man protesterer. Der er da også både lettelse og protest i Ole. Men han har da forstand nok til at lade som om det kun er Sigurd han snakker til:

— Han har slået mange folk fordærvet. Svære folk har ligget med brækkede lemmer for at være uens med Anders.

Jerrik svarer ikke. Heller ikke da Sigurd svarer Ole:

— Jeg har mere end en gang set ham trykke spunsen ind på et anker brændevin, med tommelfingeren. Jeg har også set ham trække en pram af grunden, da et spand heste måtte give op. Han er værre at tage i med end en olm tyr. Sådan set var der ingen skam i at melde ham til øvrigheden.

Ved den sidste sætning ved de begge, at de har vovet sig langt ud. Selv andre end Jerrik ville mene, at det var ilde sagt af hjemmehørende og ordentlige folk. For endnu havde jo ingen helt sikkert bevis for, at Anders havde gjort mere end det var kristeligt

forsvarligt at regne som hørende til det almindelige opgør om ret og uret, der som vanligt hørte til det store efterårsmarked i Ans. De ved det, og kan så kun give sig skæbnen i vold og ynke Jerrik, da de alle tre går op mod kroen.

I den travle tid får ingen krostuedør langs Gudenå lov at samle rust i hængslerne. Allermindst i Ans Kro. Inde i den store krostue, med de svære vægbænke bag de hvidskurede langborde, er der pakket med alt slags folk. Gennem tågen fra piberøg, damp fra sulefade og stank af brændevin og øl, runger ræb og latter. Hist og her overdøver højrøstet fuldemandssnak den mere lavmælte prangersnak.

Pladsen er trang nok, men enhver krovært langs åen, gør gerne trang plads en kende trangere, for at skaffe plads til Jerrik og hans folk. Ikke så meget for fortjenestens skyld, for nok er Jerrik gavmild med foderet, men ikke med drikkevarer. Sigurd og Ole får gerne æde til de bulner, men mere end en pægl brændevin og en pot øl til hver, får de ikke i selskab med Jerrik. Heller ikke får de lov at drikke for egen regning ved hans bord.

Kunstigt nok er det Jerriks særheder, der har gjort ham velset på kroerne. Enhver kromand ser gerne ham fragte deres varer. Hvad Jerrik tager om bord kommer ikke alene hurtigt og sikkert frem; endnu er aldrig noget fra hans laster gået i åen. Dertil kommer at hans regnskaber altid er så sikre som amen i kirken. Og så er der det usædvanlige, at han aldrig udnytter et ophobet varepres til at sætte fragtpriserne op. Jerrik sætter sin pris, og holder den. Men lige så lidt som han benytter tilfældige chancer for at jobbe, lader han sine priser trykke. Og næsten kunstigere endnu er det, at han ikke engang i almindelig handel tager sig fornøjelsen af et godt prang. Folk der ikke kendte ham, og i al skikkelighed begyndte at tinge, som gammel skik nu var, de kunne godt komme til at stå og glo med fremstrakt hånd, uden at få modprang. Glo uforstående på ryggen af en mand, som havde afbrudt en handel, inden den var ordentlig begyndt.

Kromanden i Ans var selv en af storhandelens kendte folk.

Foruden kroen med den store rejsestald, ejede han både mølle og teglværk, købmandshandel og store magasiner. Han var også sin egen befragter, og reder for atten kåge. Korn og kreaturer, tegl og tørv og blandet stykgods, lod han fragte på egen køl. Ans var pramdragernes by frem for nogen. Alene handelen gav kromanden større magt og myndighed, end den mangen anden kromand måtte have i næverne, hvor det gjaldt om at komme til rette med uvornt folk.

Han behøver ikke at dække om Jerrik for at sikre sine fragter. Men enhver har jo sine særheder, og kromanden har godt råd til at pleje sin. Hvad det nu kommer af, så har han næsten mani for folk, der ikke bare er almindeligt rejælt, men så at sige har det som personligt kendemærke, at deres givne ord er så godt som kontante penge. Det er ikke mange han giver den udmærkelse, men Jerrik er en af dem. Og som ven af huset betænker Jerrik sig ikke på at lægge kortene på bordet.

Værten er godt til års, høj og lidt duknakket. Fra en jævnt besøgt kgl. privilegeret kro, har han drevet stedet frem til større betydning i disse blomstringsår på den nye handelsvej. Mange slags folk har han set komme og gå, og stadig har han et sikkert blik for ansigter i mylderet. Krostuen kan være tæt pakket, i larm og leben, men rede på gæsterne har han altid. Pramfolk og bønder, prangere og tilfældige rejsende, han ved om dem alle og har sin egen mening om deres værd.

I trængslen på den bageste langbænk sidder to lejemænd. Lasede og uvaskede, med hår og skæg groet sammen i et filter. De ser ud som lejemænd gør flest, men hører nok til de skikkelige. Kromanden har sin egen målestok på folk. Et øjeblik har han set vurderende på lejemændene, men lader så blikket glide videre. Lidt længere henne sidder fem unge knøse. Bondesønner, der måske som så mange af slagsen i disse år, var rendt hjemmefra for at søge eventyr og spænding ved åen.

Kromanden ser på de blussende unge ansigter. Jo, de er nok ved at drikke sig besværlige. Tit og ofte har han prøvet at gøre så-

danne knøse bedre tjenester end de selv forstod. Det er ikke altid gået stille af, men har endda været med til at give ham godt ry blandt ældre bønderfolk. Det hjælper ham godt nu, da han går hen mod knøsene, der sidder omgivet af bønder. Da han nikker over mod dem og rømmer sig, bliver der tavst ved bordet. De unge fyre er fra egnen og er godt klar over hvad klokken er slået, da kromanden stilfærdigt brummer:

— Så er det vist ved at være tid for jer.

Endnu har de ikke fået så meget at drikke, at det kunne være rimeligt at skylde på det. Men de er unge nok til endda at harmes over livets uret og de gamles tyranni. De bruser straks op og forsvarer deres værdighed som frie mænd. I halvbange protest snakker de i munden på hinanden:

— Vi ved vel selv bedst, når det er tid!

— Tror du ikke vi er tørre bag ørerne. Vi betaler vel for os.

— Jeg troede det her var en kro og ikke en søndagsskole. Vi kan vel få en pot øl til.

— Jeg har nok hørt at du gjorde forskel på folk, kromand, men det er nu længe siden vi blev konfirmeret.

De råber op og fumler med ølkrusene. Kromanden siger ikke mere. Står bare roligt og ser ind i de unge øjne han kan fange i deres usikre flakken. Og de ældre bønder ved bordet gør det samme. Det går som det må gå. Og da knøsene endelig, larmende og skældende, er tumlet ud af krodøren, griner en gammel bonde og får medhold af nikkende hoveder, da han siger:

— En og anden rundt om i huse og gårde, og da ikke mindst konerne, er nu svært godt tilfredse med din facon, kromand. Og de af hvalpene der endnu har forstand nok til at lade sig fryse ud, dem er der nu bedre hold i end dem, der skal tærskes ud.

Og mens der i den givne anledning snakkes blandt de gamle om ungdommen nutildags, og den gang man selv var ung og helt anderledes måtte høre her, rykkes der på kromandens anvisning sammen.

Og lidt efter sidder han selv sammen med Jerrik og hans folk

ved bordenden. Her i hjørnet op mod skænken, har de det ligesom lidt for sig selv. Med udsigt til krostuens mylder, summende af snak og råb, lader det sig endda gøre at snakke fortroligt. Sådan som kromanden har regnet med der nok blev brug for. Siden Jerrik spildte tid med at lægge ind her. Skønt han ellers med fuld last var på vej nedstrøms. Det gjorde han ikke for et måltids skyld.

Men en begyndelse skulle jo gøres. Brød og smør og sul og ost, tre pægle brændevin og tre potter øl, det var det sædvanlige. Men da Jerrik bestiller drikkevarer til fire, skønt han så godt som nogen ved, at kromand ikke lader sig beskænke af hvem som helst, da er han helt sikker. Og han føler glæden ved at en rejæl mand så selvfølgeligt regner med hans venskab. At være sikker på, uden at spørge, at værten ville drikke med sin gæst, det var ... Ja, det var den slags fortrolighed, der pyntede på mange ting. Når altså den helt naturligt blev budt af en mand som Jerrik.

Som vanligt snakkes der kun om vind og vejr og fragter, så længe der spises. Og da endelig en god stund er gået med at fylde i skrutten har Sigurd og Ole næsten glemt deres bekymring. Men så sker der noget utroligt, noget der klart minder dem om at Jerrik ikke helt er sig selv. Udover den hidtil sædvanlige ration, bestiller han endnu en pægl brændevin og en pot øl til hver.

Sigurd, som ellers er den bedste til at holde håbet til det brister, når noget er ved at gå i bekneb, håbe lige til det brister for øjnene af ham, hvisker til Ole:

— Nu kan han ikke stoppes. At prøve igen vil være lige så tovligt som at prøve at slukke et kuglelyn ved at pisse på det.

Ole ejer ikke en fantasi, der giver ham noget større spillerum. Men en pægl brændevin og en pot øl får ham gerne til at se verden i et nyt og forenklet lys. Han bare smågriner, og tror han hvisker, da han skingrer sin makker i øret:

— Ja! Jerrik kan hvad han vil. Vi får mere øl!

Kromanden er ilde tilpas. Han var straks klar over hvad sagen drejede sig om da Jerrik spurgte:

— Har du set noget til snit-Anders.

Kromanden kender så nøje den mand han her har for sig, at han må sunde sig lidt på den grimme historie det nu trækker op til. Den tanke strejfer ham i et glimt at vige udenom, stikke en løgn. Men lige så hurtigt fatter han sig. Bedre end nogensinde føler han, at han har mere tilovers for Jerrik end som så. Og at prøve at redde pelsen for ham, ved luskeri, det vil ikke være ret over for en mand af hans slags. Og tilmed ville vel så den egensindige satan for altid vende ham ryggen, om han, selv i den bedste mening, ved løgn og lusk, ville hindre ham i at få slået skallen ind, når det passede ham.

Og da Jerrik længe nok har holdt sine vandblå øjne stift rettet mod sin gode ven, er der ingen vej udenom. Kromanden stryger sig med hånden over ansigtet og sukker. Men han svarer redeligt nok, da det ikke kan være andet:

— Ja. Han var her i dag.

Han fornemmer det næsten umærkelige ryk det gav i Jerrik, selv ved dette svage forsøg på at vige udenom. Der er ingen forandring i stemmen, men der er noget ved hans stirren, som får kromanden til at give op, da Jerrik spørger igen:

— Var? Sig frem! Er han her endnu?

— Ja.

Larmen i krostuen, tobaksrøgens fede tåge, nogle kortspilleres dunken i bordet, et par drukne pramfolks sjofle viser, en fremmed prangers kræmtende grin, mens han prøver at drikke et par stedlige bønder på pelsen, hele det sædvanlige leben summer om dem. Den gamle svends trætte, slæbende trin over gulvet, mens han bærer fyldte fade og glas til, og bærer tomme fra. Lyden af skramlen med gryder og pander, gennem den halvt åbentstående dør ud til det store køkken. Alt er tilsyneladende så fredeligt larmende som hverdagslivet på Ans Kro. Og ingen kunne finde på at forstyrre kromanden, når han snakker forretning. Og andet kan han vel ikke have at snakke om med folk, han sætter sig til bords med. Og ingen kan vide hvad det trækker op til, da Jerrik spørger, og lyder så tilfreds:

— Hvor er han?

— I stalden. Han har drukket sig bevidstløs og ligger i en tom bås. Kromanden nikker hen mod de to lejemænd og fortsætter: — Han kom sammen med de to, men de vil ikke vide af ham. Jeg har givet dem lov til at sove på høloftet, de vil ikke være ved ham. Hvad er der galt.

— Han snittede min fortøjning i aftes oppe ved den gamle bro i Silkeborg. Det var ikke så farligt som det kunne have været, men det går ikke at give ham længere tøjrslag.

— Har du bevis. Har du set ham.

— Beviset kommer når jeg har stoppet ham. Det må være nu, inden noget går helt galt.

Kromanden gnider sig igen over ansigtet. Det var noget skidt dette her. Selvfølgelig havde Jerrik ret. Om ikke Anders blev stoppet i sin onde mani, da ville det vel ende med en grov ulykke. Om det skete ville øvrigheden blive blandet ind, og de havde magt til at tage ham. Hvad det angik havde Jerrik jo godt nok vist sig at være karl for sin hat. Grove karle havde han næsten spillet bold med så der gik ry af det. Men Anders ... Det var ikke det at han jo nok vejede tre, eller kanske fire lispund mere end Jerrik, værre var det at alt hvad der sad på hans store skrog var hårde muskler. Han var så helt umenneskelig stærk at ingen havde kendt hans lige i den ting. Og heller ikke i den hensynsløse ondskab der spruttede af ham, når han slog folk fordærvet. Folk der ikke kendte ham godt nok, eller havde drukket for meget til at holde sig af vejen for ham.

Vel vidste han også om svære kraftfolk, der havde taget fejl af Jerrik. Men kunne han dog bare få ham fra dette. Nok var han gesvindt, men fik Anders først tag i ham ...

Kromand ville give meget til at han kunne få sin ven på bedre tanker end at give sig i slagsmål med snit-Anders. Men det vidste han godt at han ikke kunne.

7

TO BEGIVENHEDER AF VIDTRÆKKENDE BETYDNING

Den ene i folkemunde som vandrehistorie om et berømmeligt slagsmål ved Ans Kro. Den anden ved regeringsbeslutning, der skaber splid og uro blandt handelens og industriens stormænd. Og tegner det første varsel om den rige indlandsflådes undergang, og dermed tab af statens store investeringer i trækstier.

Sommeraftenen var lun, ikke en vind rørte sig. Den gode stilhed var fuld af lyde. Bække rislede, kilder klukkede, Gudenåens talløse udspring lod hver for sig høre mere om deres tilstedeværelse end åen selv. Strømmen gled roligt i det brede løb. Men hvirvlernes lydløse malen var fuld af skjulte kræfter.

I krat og rørskove puslede nattens dyr. På de saftige enge lå flokke af dampende og drøvtyggende kvæg. Heste stod i flok og hvilede, føllene trykkede sig tæt til bredbringede og bredbagede jydske hopper.

Travle pramskippere tog natten til hjælp. Agtpågivende stod de med svære rorpinde i næverne, og langs kågens sider gik prammænd fra for til agter for at øge fremdriften. Agter tog de stagen af bund og gik igen forud til et nyt tag. Frem og tilbage den lange nat. Flere mil blev ofte vandret på et pramdæk. På de farlige steder krævedes den yderste årvågenhed. Den sejlads var kun for folk der kendte åen og havde kræfter og håndelag.

Tungtlastede kåge passerede hinanden op- og nedstrøms, tit nok med besvær ved vanskelige passager. Pramfolk råbte til hinanden, hilsner eller skældsord. Det skete også at et rungende forskrækkelsens brøl gled ind blandt den lyse sommernats rigt varierende toner. Det kunne være en prammand der røg over bord i det far-

lige hul ved Åbro, som var så uberegneligt at selv den bedste mand ved en stage kunne tage fejl og smutte. Det hul havde taget flere menneskeliv end nogen anden af Gudenåens andre døds-fælder.

Det skete også at en boblende drengestrube gav sit bidrag til nattens lyde, i et skingrende angstskrig. Om en knægt kom bag efter de andre når de red hjem efter endt træk ad den brede træksti og muttersalene måtte passere Gern Bakker, da kunne han let komme til at se *for* meget. Enhver vidste at mange — måske ikke præcis *hvor* mange, men i alle fald mange, af åens folk, havde haft uheld til at se mere til troldtøjet end det var mennesker tilladt. Og de blandt de ulykkelige som ikke fik en brat død, tog varig skade på deres forstand.

Alt var således normalt, som det plejede at være. Men netop den aften trak det op til to begivenheder som hver for sig satte spor i livet langs Gudenå. Langt ind i de kommende år.

Den ene begivenhed var et drama, der sejt og ubønhørligt blev lagt op til i Ans Kro, og som udløste en kamp på liv og død mellem to mænd.

I mange år derefter blev beretningen om dette natlige drama fortalt viden om i Ådalen. Et af øjenvidnerne, prammand Sigurd Dreier, blev som gammel en stor fortæller om livet på den rige, travlt myldrende handelsvej, som det formede sig i de godt tider. De gode gamle dage, da der var noget ved noget. Ikke som nu, da man lige havde taget hul på et nyt århundred og Silkeborg var blevet købstad og der næsten ingen kåge var i fart mere. Men et og andet havde man da oplevet, inden alting blev så forjaget og helvedes moderne. Og ofte stod Sigurd Dreier på den gamle Tørvebrygge i Randers og fortalte, til hvem der gad høre, om hvor meget bedre alting havde været, da han var ung.

Men det var jo også før disse her dampjernbaner hen i halvfjerdserne for alvor begyndte at tage livet af den engang så vældige handelsflåde. Nu om dage kunne een jo ikke gå ret mange mil i Jylland uden at få snuden fuld af forpestet lokomotivrøg. Sigurd

Dreier havde gjort sig sine egne tanker om den ting og blev knurrende knarvorn når han, sikker i sin sag, forklarede den egentlige grund til at folk i det nye århundred var mere syge og skrogede end i forrige. Da han var ung var det andre tider, og en anden slags folk. Der var ikke så meget pyller dengang, folk var ikke pivede. Men på den tid var der heller ikke fuld op af jernbanerøglunge-forpestede-lakstøvle-skrog.

Sigurd Dreier var kun en blandt mange af Ådalens fortællere der gennem mundtlige overleveringer gav stumper af fortiden videre til nye slægter. Jerrik var også kun en blandt mange glemte skæbner, der af og til kom frem i lyset ad den vej, men hans drama er et af de bedst bevarede. Mange år efter at sensationen var aktuel, var beretningen om den, en godbid på kroer, i huse og gårde, på den tid da en god fortæller endnu kunne få folk til at rykke sammen om sig i lange vinteraftener. Og som årene gik lod det til at flere og flere havde været øjenvidner, og fortællingen om Jerriks sidste kamp fik næsten lige så mange forskellige versioner.

Det er imidlertid ikke tilfældet med den anden begivenhed der fandt sted samme aften og samtidig med forspillet til dramaet ved Ans Kro. Også den kom i folkemunde, men ikke som vandrehistorie. Til gengæld fik den en vel dokumenteret og særdeles kontant betydning, på endnu længere sigt, for livet i Ådalen.

Og siden kontanter nu engang, blandt de fleste, tillægges førstepladsen i alt menneskeligt, skal den fortælles først.

Siden Michael Drewsen, på trods af de gammelkonservatives advarsler, byggede den første fabrik i vildmarken, var store ting sket i land og rige, og ved den gamle borg, Silkeborg. De dengang sejsten fastboende indbyggere i det øde land, havde med egne øjne set et eventyr blive til virkelighed.

Endnu inden de første indfødte nybyggerbørn havde nået myndigheds alder, husede deres by to tusind indbyggere. Den ny tid red hurtigt. Moderne offentlige institutioner stod som sejrsmonumenter for dristighed og fremsyn. Ting- og Arresthuset kunne

snart fejre tiårs jubilæum. Men også en sparekasse havde nu vist sin levedygtighed, såvel som en teknisk skole. Byen havde fået egen avis og privat telegrafledning til Århus. I elleve år havde byens råd nu fungeret som autoriseret kommunalbestyrelse, og ved sit virke sat det endelige punktum for al tvivl og snak om det umulige i at rykke civilisationens grænser flere dagsrejser ind i det mørkeste Jylland.

Luften over nybyggerbyens mange fabrikker blev for hvert år mere bulmende fed af den nye tid. Det pulsede fra mange skorstene, med røg der lovede godt for nogle, i det store spil om penge og pengemagt. Og der var stadig rige muligheder for mænd der havde mod til at vove, og noget at spille med.

Og netop den sommer havde kommunen og dens borgere modtaget tretten tusind rigsdaler fra Staten, i krigsskadeerstatninger. En og anden gav lunt udtryk for at det jo ikke var så ringe en sum, at hale ud af *den* kasse, alt taget i betragtning. Vel havde byen opgjort sit krav til at være nitten tusind rigsdaler, men at kravet kun blev skåret ned med knapt en trediedel, det var jo da når alt kom omkring, ikke noget ringe bevis på at der sad drevne handelsfolk i byens råd.

Drevne og langsigtende handelsfolk sad flere steder i den unge by. Bag lukkede døre skete det at der blev truffet beslutninger, der ikke gav sig udslag i øjeblikkelige og folkelige sensationer, men som til gengæld var som en usynlig støbeske for hverdagens liv og form.

Da DET DANSKE JERNBANE-DRIFTSSELSKAB i september 1862 åbnede linien Randers—Århus, var det med fornemme passagerer. Frederik d. syvende og dronningen var med. Ved aftenens festbanket talte Randers borgmester, justitsråd Fischer, for kongen. Efter den indledende hyldest til majestæten udtalte borgmesteren:

»Til alle Sider har nu Randers lette og til Tidens Fordringer svarende Communicationsveje, alle synlige Hindringer for den naturlige Udvikling af Stedets Kræfter ere fjernede, og vi have

derfor det bedste Haab om, at naar Kongernes Konge vil bevare os Mueligheden af en rolig og uforstyrret Fremgang i vort Forhold, da vil Velstand og Lykke riigt blomstre mellem os.«

De gode borgere læste Randers Amtsavis og forenede deres håb med borgmesterens. Vel var ikke alle handelens folk lige begejstrede, da jernbanen mellem Langå og Viborg åbnedes mindre end et år efter. Blandt meget andet betød det at byerne og oplandet på denne strækning ikke mere var afhængig af pramfarten. Det var det første stød mod Randers som det dominerende trafikcentrum.

Steffen-pengeglad annullerede kontrakten på bygning af fire nye kåge, hver med en lasteevne på tredive tons. Og han var ikke den eneste, der tog varsel af den nye kurs for handel og transport. At Langå banen ville komme havde været klart længe nok. Men at det samtidig så ud til at jernbanepartiet i Silkeborg ville få held til hurtig sejr, det var en af den slags overraskelser, der pludselig kunne forrykke allerede fastlagte investeringsplaner. Men lige så overraskende kan der ske noget, der rykker planerne tilbage igen.

Allerede året efter viste det sig at Kongernes Konge måtte skuffe borgmesteren i hans håb om rolig og uforstyrret fremgang.

Krigen kom.

Fremskridtshungrende industrifolk, i Silkeborg og andet steds, fik andet at tænke på — og strides om — end jernbane, omlægning og modernisering af fragtruterne til og fra den stadigt voksende by.

Storkøbmand Steffen Poulsen var ærligt dansk i sine forbandelser af prøjserne. Men han var ikke helt sikker på at den danske hær var uovervindelig. Som enhver anden god dansker var han ønsketænker i den sag. Men samtidig huskede han på det gamle ord: spyt i den ene hånd og ønsk i den anden, og se så hvilken du får mest i.

Krigen måtte gå sin gang. Men det måtte forretningen også. Steffen-pengeglad fornyede kontrakten på de fire gode fartøjer. Han var ikke den eneste, der nu fandt tiden gunstig for en forøgelse af den allerede store flåde på Gudenå, men da krigen slut-

tede var han den største reder og befragter af eget gods blandt de Randers købmænd. I næsten tyve år var pramflåden vokset støt. Og der skulle gå endnu en snes år, i den driftige handels glans og herlighed, før det sidste fartøj løb af stabelen og den store flåde var ved sidste vers i sin saga.

Det skete da den nye tid så småt begyndte at sakke agterud for en endnu nyere tid.

I gamle indlandsbyer kan det tage en fremmed tilflytter adskillige år at blive anerkendt som hjemmehørende. Men også med den ting var det anderledes i nybyggerbyen. Nye folk kom stadig til, faldt i trit og blev hjemmehørende, om det ellers passede dem. Drog de snart videre skete også det uden megen snak og skriv-snart-afsked. Som by betragtet var Silkeborg endnu et barn uden traditioner.

Pastor Panduro, som for tre år siden havde afløst pastor Hostrup, var allerede gammel i gårde. Også han var en fremskridtets mand. Han røgtede sit kald godt og var ivrig for tanken om en ny fattiggård. Som han da også var med til at indvie to år senere. »Net og bekvemt indrettet«, som det hed i avisens lokalpatriotiske referat af højtideligheden.

Alle vidste af en god del af æren tilkom birkedommeren, kammerjunker V. Drechel, der nu efter tolv år i embedet kunne regnes som en af pionererne i de højere lag. Forøvrigt var birkedommeren en mand af egne anskuelser, hvad han ikke lagde skjul på, hverken i skrift eller tale. Nogle af hans venner sagde, at birkedommeren var lidt af et paradoks, noget i retning af en gammelkonservativ fremskridtsmand. Bl. a. havde han på tryk karakteriseret SILKEBORG AVIS som værende yderliggående i demokratisk retning. På den anden side var han altid ivrig og aktiv for at fremme næringslivet gennem moderne teknik i udviklingen af trafik og handel.

Blandt øvrighedens fremskridtsmænd, og lige så gammel i gårde som birkedommeren, var også distriktslæge C. E. A. Fibiger. Bortset fra at han holdt sig til sit speciale, havde han det tilfælles

med birkedommeren, at han gerne og godt udtrykte sig skriftligt. Som moderne videnskabsmand gik han grundigt til værks i sine undersøgelser af årsag og virkning med særligt henblik på folkesundheden. Distriktslægens offentliggjorte afhandlinger om »Climatiske og hygieiniske forhold«, var rige oplysningskilder, til megen gavn for både øvrigheden og offentligheden. Efter to års metodiske iagttagelser kunne distriktslægen fastslå:

»... Vinteren er lidt mildere, Sommeren koldere end i Kjøbenhavn. Vestenvindene ere mere end dobbelt saa hyppige som de østlige; de bringes hertil fra Vesterhavet, formilde Vinteren og afkjøle Sommeren. Klimaet nærmer sig altsaa mere til Englands, Kjøbenhavns mere til Ruslands.«

Alt i alt var Silkeborg behersket af en mere vindskibelig overklasse end nogen anden by i landet. Den havde allerede bevist, at pionérer ikke nødvendigvis er grovlemmede slidere, som drager ud på en prærie for at pløje jomfruelig jord. Som conferentsråd Drewsen skrev i sin dagbog 18. juni 1850:

»... Naar jeg seer denne By, kommer jeg altid til at tænke paa Nordamerica, hvor nye Byer voxe op som Paddehatte midt i Ørkenen; ja det hele Fabrikanlæg her, med Alt, hvad dertil hører, har det samme amerikanske Anstrøg, kun med den Forskjel, at alt her anlægges, og især deleshed bygges saa solidt som muligt, for at vare i Aarhundreder, og ikke som i America tømres sammen af Træ, taliter qualiter, for efter nogen Tids Forløb at gjøre Plads for nyt og bedre ...«.

Det var da også netop med henblik på en solid udbygning af basis for fremtiden, at nogle gode og formående mænd den aften samledes i villa HØJEN.

Inden mødedeltagerne var begyndt at komme, gik husherren ingeniør, fabriksdirektør, formand for A/S NYBYG's bestyrelse Georg Andrei Poulsen, ud på den store villas altan. I den lyse aften kunne han se langt. Aldrig var han blevet træt af Ådalens skønhed. Under drivende skyer lå mild frodighed og barske landskaber og

den travle Gudenå. Og dette syn var ham stadig som en styrkedrik.

Denne verden var hans. Han havde været med til at skabe den. Til at støbe det gamle stillestående bondesamfund om i en ny form. Stadig et bondesamfund, men mere levende, mere lydhør for tekniske fremskridt, den uomgængelige betingelse for at overleve i maskinernes fremstormende tidsalder. Megen modstand havde der været, og var der stadig. Selv fra folk som havde en god forstand, men manglede mod til at bruge den. Der fandtes endnu kloge folk, dannede og veluddannede, som vægrede sig ved at se det uomgængelige i øjnene. Som ikke kunne eller ikke havde mod til at erkende, at dette var fremskridtets århundrede. Og at det kun var et tidsspørgsmål, hvornår man kunne få ting til at ske, indviklede tekniske processer til at udvikle sig lovmæssigt blot ved tryk på en knap.

Meget var nået, og han selv kunne uden pral sige at han var nået langt. Men han var også klog nok til at erindre sig at han havde fået en bedre start end de fleste. Hans far havde nok altid været en klog mand, og nu havde han også i en menneskealder været en mægtig mand. Og det var *hans* stolthed, at han selv havde gjort sig til det. At han ikke ... Georg Andrei Poulsen har sans for både raffineret og barsk humor. Han klukker stille ved tanken på det indadvendte smil, hans far, den både ombejlede og frygtede storkøbmand, nøjedes med som svar, de gange det var sket at velbeskænkede kolleger, i al venskabelighed selvfølgelig, havde slået på skulderen og tituleret den store mand: — Nå, du gæve, gamle opkomling!

Han havde kun været en dreng første gang han blev vidne til sådan en situation. Og Steffen Poulsen havde stilfærdigt forklaret sin søn: — En opkomling er en mand som har skabt noget i kraft af sine egne evner. Hans egne kan som regel ikke fordrage ham, fordi han er sprunget dem forbi. Og en del i hans nye omgangskreds, mest de uduelige, foragter ham fordi han ikke er født i en dynge penge. Derfor, min dreng, vil *du* blive godtaget til sin tid.

Men det eneste rigtige du kan gøre, det som vil glæde mig mest, det er at du tager alle de chancer jeg kan give dig, men at du i alt dit arbejde stadig tænker som en opkomling.

Uden stupid selvglæde var det stadig hans stolthed, at hans far aldrig i den ting havde haft noget at beklage sig over. Selvfølgelig havde det kostet slid. Og langt omkring i verden havde han været, for at sætte sig ind i spillets regler. Vel kunne han takke sin far for de chancer han fik, først på Polyteknisk Læreanstalt, og straks efter årene i København, for lærepladserne i fremmede lande. Men han havde udnyttet sine chancer. Ikke bare taget dem som selvfølgeligheder for en rig mands søn. Endnu var slægtens blod ikke så tyndt, at skabertrangen var degenereret. I hans gode hjerne, i hans kraftige og veltrimmede krop, var der stadig saft og kraft nok som energikilde for en opkomling.

Da han kom hjem fra det fremmede, var Gudenåens kraft allerede spændt for den moderne industris maskiner. Men den indsats, han selv havde gjort i den halve snes år der var gået siden han kom hjem, giftede sig og fik den nybyggede villa i Silkeborg som bryllupsgave, den kunne han nok være bekendt. Han vidste også, at det var blevet sagt om ham, at han lignede sin far i dette med dristighed og held. Noget af et spil var der vel altid ved at gå i spidsen. Mange penge havde han været med til at investere i uprøvede foretagender og metoder. Men siden der aldrig var tvivl om at han først lagde sine egne penge på bordet, havde det ikke været så svært at skaffe sig medinteressenter.

Vel, han havde haft store medfødte fordele, men hvor han stod nu, var det heller ikke småskillinger hans egne evner havde kastet af sig.

Også i det lignede han sin far, at han ikke kerede sig meget om hvad folk snakkede:

— Dristighed og held. Æblet falder ikke langt fra stammen. Et gammelt ord man må sande, når man ser hvad der lykkes for ingeniøren.

Ja, der var så mange gamle ord man måtte sande. Når de ved

skæbnens, eller de arvelige tilfældigheders spil, kom til at passe ind i billedet:

— Efter en samler kommer en spreder. Det var også en god gammel fastslået sandhed, som der var lige så mange, eller lige så få, synlige beviser for, som så meget andet af den slags visdom. Den slags, som så mange andre slags tillempede fordomme, var kulturelt fælleseje. De kunne bruges og blev jævnligt brugt, både ved skåltaler i saloner, og i nussede skænkestuer blandt knurrende arbejdere.

Det betød ikke noget, kunne ikke bruges i tal og statistikker. Netop i den forløbne uge havde han skaffet sig en statistik, der skulle veje til som et af argumenterne ved aftnens møde. En optælling i Ådalens treogtyve sogne havde fastslået at hornkvægbestanden siden Silkeborg bys opståen og den dermed skabte vandvejstransport, var blevet lidt mere end fordoblet. Fra ca. ni tusind til knapt nitten tusind. Folketallet var steget næsten i samme takt. Der havde ganske vist, som over hele landet, været en mærkbar stilstand i året 1857, under den store pengekrise, men siden var det gået jævnt frem. Og efter afslutningen af den ulykkelige krig, havde udviklingen vist hvad vej det gik. Industrialisering, effektivitet. En national ulykke var det at land var tabt, men det betød også at andet måtte vindes. At meget allerede var vundet, sås måske bedst af folk, som ikke hver dag havde det for øje.

Det var kun en månedstid siden en tysk forretningsforbindelse havde aflagt besøg. Det resulterede i en større ordre. I så høj grad til gensidig tilfredshed at tyskeren tillod sig et par fridage inden han rejste videre til England. Han kendte egnen og ville gerne se de gamle steder, fra en munter sommer som tysk officer i Danmark. Selv ingeniøruddannet og kyndig industrimand, havde han ved afskeden udtalt sig begejstret om Gudenådalens schønheit og lyse minder, for at slutte med en saglig og faglig bedømmelse af Ådalens industrielle udvikling, som et virkelig respektabelt Wirtschaftswunder.

Georg Andrei Poulsen står og ser udover den rige dal. Duggen

var faldet og havde forsølvet græsset. Solen hang tung og rødmende i en trætop langt ude ved skovkanten.

Den gratis skønhed er en af de ting, der gør livet værd at leve. Men det er ikke nok. Livet er ikke gratis, man får kun hvad man betaler for. Dermed være ikke sagt at lønnen altid er retfærdig, men det er en anden historie. Det ved han. Og har altid gjort sig klart inden han sætter sig til forhandlingsbordet. Det gør han også nu, inden han går til forhandling. Ved sit eget bord, i sit eget store, lyse herreværelse. Møbleret i engelsk stil, med tunge læderbetrukne chesterfielder, kobberstik og raderinger på de lyse vægflader.

Hvad der lægges op til i herreværelser og saloner, mere eller mindre gedulgt, slipper der gerne rygter ud om, ofte først gennem køkkendøren.

Line var klar over at det snerpede. Og selvom det ærgrede hende, at hun ikke vidste, hvor det snerpede henad, var hun ladet med fortælleiver. Hun satte i trav hjem til det hus i rækken af tæt sammenklinede arbejderboliger, hvor både hun og hendes seks brødre var kommet til verden som indfødte silkeborgensere. Det var over en time siden fabrikken havde pebet til fyraften og familien var samlet. Brødrene lagde op til et slag kort. Under opvasken havde Lines mor en af sine gode stunder. Drengene blev hjemme i aften. Som så ofte før nynnede hun og priste sig lykkelig over at hendes børn gjorde det lettere for hende at sidde enke. Det var ikke enhver enke som velforsørget kunne sætte sig i gyngestolen og slappe af med avisens ulykker:

»Et sindssygt Menneske, hjemmehørende i Bangsbostrand, er ifølge »Frhv. Av.« i Tirsdags bortgaaet fra Flade Fattiggaard og efterlyses nu fra Herredsfogedkontoret. Han er 38 Aar gammel, middelhøj, kraftig bygget og var ved Bortgangen iført blaa islandsk Trøje og blaa Vadmels Benklæder.«

»Død underveis. I Fredags, da Tog 24 var i Randers og da der alt var givet Afgangssignal, viste det sig, at en sindssvag Kone fra Frederikshavn, der paa Fattigvæsenets Foranstaltning skulde føres

til Aarhus Sindssygeanstalt, var død, og derfor maatte udbringes. (Kold. Av.)«

Line brasede forpustet ind i stuen. Hendes brødre vidste godt nok hvor håbløst det ville være at prøve at stikke hende en kæp i hjulet. Når Line ville snakke så flød det fra hende, som skidt fra en spædekalv, og lige så umuligt at stoppe. De gloede på hinanden og satte sig tålmodigt tilrette. Hendes mor lagde straks avisen sammen uden at være så ked af det. Hun var ellers kun lige begyndt at læse, men i morgen formiddag havde hun nok stunder til at se ordentligt efter. De to ulykker hun lige havde læst om var skrækkelige nok, og ikke så langt borte, men ... måske der også var sket noget nærmere herhjemme ved. Og så fik hun også fred til dødsannoncerne. Tid til at tænke efter om det drejede sig om nogen man kendte, eller om man i det mindste kendte nogen som kendte en af dem, der nu var døde. Ak, ja, livet var ingen dans på roser, men godt var det da at drengene artede sig. Selvom de jo, som deres far, aldrig sagde ret meget. Det livede nu svært op når Line kom et smut hjem. Hun kunne da snakke, hvem hun så havde det efter.

Line og hendes mor mangler aldrig noget at snakke om. Og begge føler noget i retning af sejrsglæde hver gang en af dem kan komme med en varm og nybagt nyhed. Selvfølgelig kan man altid finde på noget at snakke om, men at være ene om at vide noget ingen andre ved, det er lige som at eje en hemmelighed. Mor og datter havde det tilfælles, at de hverken var luskede eller påholdne med deres hemmeligheder.

Det Line den aften fortalte, fik stor betydning for hendes brødre og satte noget i gang, der fik dem til at rejse til Amerika.

Og siden der kom så meget ud af Lines pjap-er-jap-er, kan det vel være rimeligt at lade hende selv fortælle.

Her skal lige indskydes, at selv om der var flere ingeniører i Silkeborg, så var aldrig nogen i tvivl om hvem der hentydedes til når nogen sagde: — Ingeniøren har sagt — eller gjort dit og dat. Så selvom Line ikke havde været knyttet til herskabet i villa *Højen,*

ville ingen have været i tvivl om hvem slusen brusede for, da hun med runde, skinnende øjne, lettede for stigbordet:

— Kan I tænnn-ke jer! Jeg har fået fri og skal ikke vise mig før i morgen tidlig. Ingeniøren sagde at jeg måtte selv om jeg ville være på mit kammer eller om jeg ville gå hjem, jeg skulle bare ikke komme ned og spørge om der var mere, som sædvanlig før jeg går i seng. Men inden jeg gik skulle jeg altså sætte en hel masse flasker vin på bordet, og selvfølgelig også en flaske whisky, ingeniøren drikker jo den slags, ved I jo nok. Jeg ved så ikke om det er finere end alt det andet, det lugter da ækelt, men det er der jo så meget andet der gør, og når han nu ikke vil have andet, så er det vel fordi det er noget engelsk, selv om han jo vistnok får det fra Tyskland lige som alt det andet han får fra Randers. Ja, og kokkepigen har jo også fået fri og besked på ikke at komme ind og spørge om noget, de skal nemlig ingen mad have.

Line tog luft til en ny salve og hendes mor nåede at sende et skud ind:

— Hvem?

Lines kuglerunde øjne stirrer, hendes mor er da også sommetider så tungnem, som om hun skulle have det ind med skeer. Det forvirrer at blive afbrudt. Grovsmeden tænker at hans søster nu ikke ligefrem ser begavet ud, da hun stirrer på deres mor og skingrer:

— Hvem-hvad-for-noget.

— Ja, hvem skal ingen mad have, når han er alene i huset.

— Åh, mo-rrrr! Kan du da ikke begribe at han skal have stort selskab, for sig selv alene sammen med fem herrer der kommer. Jeg har jo sat glas frem til fem og et til ham selv. Det bliver seks i det hele, kan du virkelig ikke regne det ud.

Brødrene er stadig tavse. Deres mor ser tvivlende ud, tænker efter, og siger.

— Hvorfor tror du at det bare er herrer som skal komme. Det kan man da aldrig vide, når han nu er alene.

— Jamen mor! Det har jeg jo sagt. Ingen mad og ingen til at

varte op. Kun vin, og så cigarer selvfølgelig, disse her havannaer. Og han sagde også højt og tydeligt, at der kom nogle herrer, så han ikke vil forstyrres. Det er jo derfor vi har fået fri, så det er da klart at det er noget hemmeligt. Og det er da første gang han har haft fremmede i den tid fruen har været i København. Men hun skal jo komme hjem i næste uge, så I kan da nok forstå at det hele er noget han har for, inden hun kommer. Er det måske ikke mærkeligt. Fem herrer, de to endda fra Århus, og så ham selv, helt alene i et tomt hus, hvor fruen ikke er hjemme og de hverken skal æde eller drikke, undtagen vin og cigarer altså. Jeg skal love for at de lukker sig inde i herreværelset, i flere timer, måske hele natten. Hvis det ikke er smadder hemmeligt, så ved jeg ikke hvad det er. Men I er måske klogere! Selvom I ikke vidste et ord om det før jeg kom. Har *du* nogen sinde hørt noget lignende, mor.

Det skal Lines mor først tænke lidt over om hun har. Men ærgerligt nok kan hun ikke komme med noget, der kan stikke tøsens trumf, så hun nøjes med at læne sig frem i gyngestolen slå sig på lårene og udtrykke hvad hun ellers tænker om denne mærkelige historie, som ingen ved hvad skal betyde:

— Åh-ja-dog! Når man rigtig tænker efter, hvor sker der dog meget, rundt omkring i alle herrens riger og lande.

Line sover hos sin mor den nat. De seks brødre ligger oppe på loftkammeret, de selv har indrettet. To af dem er udlærte tømrersvende, tre arbejder på papirfabrikken, den ældste er grovsmed. En næsten pavseløs summen fra to kvindestemmer lyder under dem. Det er der ikke noget nyt i, men det var der i den forvirrede snak, Line havde rablet af sig.

De har tænkt og snakket lavmælt. Så siger grovsmeden:

— Ja, så var det altså mere end rygter. Når ingeniøren tager ved på den måde, så skal det nok blive alvor.

Snakken går. Korte sætninger krydser gennem kammeret:

— Selvom der vel nok går et år eller to, har det jo ingen mening mere.

— Om også der gik fire eller fem år, det duer ikke. Han skal nok få sin jernbane trumfet igennem.

De snakker den halve nat. De fem bliver enige. En af de tre der arbejder på papirfabrikken vil ikke være med. Han bryder sig ikke om at komme til Amerika. Slår også på at én må jo blive tilbage, for den gamles skyld. Han vil give sig tilfreds med bare at få sin andel af den i fællesskab samlede sparesum. Og selvom planen var røget i luften, så behøvede man vel ikke at rejse til Amerika for at blive til noget. Sin egen mand.

Det vigtigste var de alle enige om. Når det stod så nær for med jernbane, så kunne et nyt pramskibsværft ved Silkeborg ikke bære sig. Der ville komme tilbagegang for pramfarten. Nybygninger vil der nok ikke blive flere af.

— — —

Ingeniøren holdt sig en lille, men velassorteret vinkælder. Han fik de forsyninger han havde brug for, fra Randers, med en af sin fars kåge. Han selv brød sig ikke meget om vin, årene i England havde givet ham smag for whisky, med måde. Hans far havde det lige sådan, bare at han holdt sig til rom, altid Jamaica, sendt fra Hamborg. Den langt billigere, men gode rom fra hans egne lagre på ejendommen ved Betlehemsbækken på St. Croix drak han aldrig.

Georg Andrei Poulsen ser at alt er i orden. Cigarer, glas, flasker, og den smukt krukkeformede 1/4 gallon. Fint glasseret stentøj. Den korte brune hals over den lysegrå beholder, havde altid tiltalt hans sans for proportioner. Måske var det derfor han foretrak WATSONS DUNDEE WHISKY, frem for noget andet. Forøvrigt blev han aldrig storforbruger. Det år han havde tilbragt på St. Croix havde ikke haft virkninger i den retning.

Ja, også der havde hans far set rigtigt og været tidligt ude. Ganske vist var det ikke noget stort foretagende, men dog et købmandsskab, et af de få der på øerne helt var på danske hænder. De fleste større handelshuse derovre ejedes jo ellers af tyskere, englændere, spaniere, irlændere, franskmænd og italienere.

Adskillige fade St. Croix rom blev stadig solgt gennem hovedkontoret i Randers, egen import fra eget brænderi. Men endda hjemskrev den gamle stadig sit eget privatforbrug, både af Jamaica rom og skotsk whisky fra sin gamle Hamborg forbindelse.

Krigen og nederlagets bitterhed, de nationale følelser, det var een sag. Den sunde fornuft og gode handelsforbindelser var en helt anden sag. Der var intet at vinde, men en del at tabe ved at afbryde samhandelen med et så solidt firma som NAGEL-KIRCHENALLEE-HAMBURG.

Endelig var de samlet. Værten sad for den ene bordende, slog ud med hånden over opdækningen og bad gæsterne hjælpe sig selv.

Ved bordets ene side sad vekselerer Wulff Nathansen, som befuldmægtiget repræsentant for interesserede i Århus. Ved siden af den lille vekselerer sad en anden århusianer, lidt tilbagerykket, for at få plads til maven, kreatur- og hestehandler Mikkelsen. Over for dem sad to af de store ejendomsbesiddere i Ry, der havde vist stærkest interesse for sagen.

For den anden bordende sad birkedommeren, rank og kølig, med den ene velplejede hånd på en lille bunke sirligt ordnede notater og tryksager.

Efter lidt uro med at fylde glas og tænde cigarer blev der næsten andægtig ro, da værten sagde:

— Ja, mine herrer, da birkedommeren har gjort os den glæde at komme til vor lille uformelle sammenkomst og give os en redegørelse for sagens udvikling, vil jeg straks give ordet til birkedommeren.

Birkedommeren havde orden i både sine papirer og sine tanker. Uden overflødige indledningsbemærkninger tog han fat:

— Mine herrer. Til Deres underretning og som grundlag for de realitetsforhandlinger ingeniøren her har taget initiativet til, skal jeg her anføre regeringens stilling til projektet.

De er sikkert orienteret om at hans excellence indenrigsminister

Estrup stiller sig velvilligt til det nye projekt som en kreds af borgere gennem private midler har ladet udarbejde. Med klogskab og energi har indenrigsministeren ladet foretage et officielt nivellement over den af os foreslåede linieføring og er herefter personlig gået ind for forslaget.

Når sagen alligevel ikke er så ligetil har det sin årsag i indenrigsminister Estrups skarpe realitetssans. Til den fra Århus og Silkeborg sammensatte deputation har indenrigsministeren givet udtryk for, at han kun ville tilstræbe det opnåelige, udtrykt i penge: en halv million rigsdaler, da en hel vil være uopnåelig.

Det viste sig jo også at indenrigsministeren havde stor møje med at opnå bevilling af den halve million han foreslog. Herefter står det altså til alle i projektet interesserede at skabe udvej for resten af de nødvendige midler. Dette vil kræve en betydelig indsats. Som De alle vil vide er en kreds af formående borgere, ligesom Michael Drewsen stemt for det andet projekt, om direkte jernbane til Århus.

Men, mine herrer, hvis vi griber sagen rigtigt an ...

Birkedommer V. Drechel var en myreflittig skribent. I sin næsten videnskabeligt grundige historisk-statistiske fremstilling af Silkeborgs udvikling 1840—1880 skrev han bl. a. om den jernbaneforbindelse, som efter megen strid om linjeføringen endelig åbnedes mellem Silkeborg og Skanderborg den 2. maj 1871:

»Denne Jernbane tilveiebragte for Silkeborg den hurtigste og billigste Forbindelse fra Syden, et yderst vigtigt Gode for Udførelsen af en Mængde Kreaturer og Sviin, der udgaae herfra til Hertugdømmerne, Hamborg og Esbjerg, og for Trafikken i det Hele, der er tidobbelt eller mere mod Syd end mod Nord. Denne Vej giver ogsaa den nærmeste Jernbaneforbindelse med Kjøbenhavn og Øerne ...«

»Derimod maa det beklages, at denne Forbindelse, som en Selvfølge, distancerede Silkeborgs gamle Moderstad Randers, og trak Handelsforbindelsen mere til Aarhus. Det var ogsaa dengang af Alle kun anseet som et Tidsspørgsmaal, at Silkeborg faaer sin For-

bindelse med Randers, saaledes at Partiet bliver omtrent lige for begge disse Byer.

Det er ikke Forf. bekjendt, om der fra Randers Handelsstands Side, for hvis Drivtighed og Dygtighed han nærer megen Agtelse, er gjort Noget i Retning af en Jernbaneforbindelse med Silkeborg ...«

»Næringen paa Silkeborg maa i det Hele kaldes god. Torvene hver Løverdag og Kreaturhandelen den første Løverdag i hver Maaned, da der er nogle oprindelig selvdannede, men temmelig betydelig Kreaturmarkeder, vidne derom. I de materielle Forhold paa Silkeborg er Friheden altid givet det størst mulige Raaderum, og dette har viist sig gavnligt for Pladsens Udvikling.

At Jernbanen har øvet en velsignelsesrig Virkning paa Byens Næringsforhold, derom er der ikke den allermindste Tvivl mere. En saadan Virkning er dobbelt eller fleerdobbelt i Byerne inde i Landet, sammenlignede med Søstæderne; det er en Havn, der kommer ind i en Landstad ...«

Den ny tids teknik havde taget endnu et stort skridt i Gudenådalen. Gennem et par snese år var landets eneste flod en betydningsfuld handelsvej. Indtil damphesten tog føringen i kampen om handelens transport-økonomi, nåede flåden på Gudenåen dog at riste et kapitel i landets historie. Lidt om de sviende sår fra en ulykkelig krig, men langt mere om pionérgerning, handelsliv og folkeliv.

I det spil forandredes mange menneskers livsbaner. De fem brødre i Silkeborg, som i rette tid tog varsel af udviklingen var kun lige så mange enkeltbrikker i de brogede skæbners hær.

Da endelig loven af 24. april 1868 bestemte, at der skulle anlægges en jernbane fra Skanderborg til Silkeborg, var den årelange strid om linjeføringen endt. Men det afgørende for de fem brødre var, at sagen var klar. De var konkurreret ud inden de fik begyndt.

Men de havde det i sig, dette et eller andet, der driver på og gør unge folk til udvandrere. Og, hvis dette ubestemmelige er stærkt nok, gør nogle af dem til opkomlinge.

Sommeren efter havde de skrabet sammen til rejsen. De gjorde sig klar, da de læste i avisen:

»Dampskibsforbindelsen med Amerika. Dpsk. »Thingvalla« passerede Christianssand imorges paa Reise hertil.«

Selvom den næstældste blev hjemme, var det alligevel tungt for enken at slippe drengene. Godt at Line kom et smut hjem i Vestergade så tit hun kunne slippe afsted med det. Lidt trøst var det da også, at man havde hus og hjem, og ikke, som så mange enker, behøvede at tage skammen på sig og søge fattighjælp. Livet var jo ingen dans på roser, man måtte tage det som det kom. Og så alle de ulykker der skete:

»Ulykkestilfælde. Et ungt Menneske fra Langaa, der iaftes, efter at være kommen fra et lystigt Lag, stod paa Langaa Station og spøgte med sine Kammerater, var saa uheldig at glide ned fra Perronen idet Toget løb ind, og komme ind under dette, hvorved 5 Vognhjul gik over Livet paa ham. Selvfølgelig paafulgte Døden øieblikkelig.«

»Lynnedslag. I lørdags i Middagsstunden trak et Tordenveir over Udbyneder-Egnen. Paa Klatrup Mark slog Lynet ned og dræbte to Faar.«

»Ulykkelig Hændelse. Aalborg, den 22de ds. (A. St.) En yngre Arbeidsmand Christian Pedersen er igaar Aftes kommen ulykkelig af Dage i et herværende Brændeviinsbrænderi, idet en Drivrem fik fat i hans Blouse og derved trak ham med sig rundt, hvorved han blev saa forslaaet, at han øieblikkelig døde.«

Dagen derpå, efter det natlige møde i villa *Højen,* blev Line lyksaliggjort med endnu nogle godbidder til hjemmet i Vestergade.

Birkedommeren, som jo altid var så ordentlig, var taget tidlig hjem. Men efter flasker og glas og cigarstumper at dømme, så det da ellers ud til at det møde havde trukket længe ud. Hvornår de to fra Ry var kørt i jumpen det vidste Line ikke, men en kunne jo tænke sit. De to herrer fra Århus, som jo var nødt til at vente på diligencen, havde overnattet og skulle have frokost inden afrejsen.

Det var altsammen noget, der skulle fortælles, uden at være noget særligt. Og Line gemte det bedste til sidst:

— Og så sagde ingeniøren at han havde fået brev fra fruen om at hun alligevel ikke kommer hjem i denne uge og at det måske godt kan trække ud nogle uger endnu.

Sensationshungeren skinner i Lines øjne og hun hæver stemmen: — Ja, hvad gir du mig, mor! Det sagde han virkelig! Men både mig og kokkepigen har da snakket med posten og der har ikke været noget brev fra fruen de sidste otte dage, så hvad skal man tro ...

Der skulle gå endnu nogle uger før der kom brev fra fruen. Og før Line skulle få salig bekræftelse på sine anelser.

8
MEN DET VAR TRODS ALT ET PRIVAT SLAGSMÅL

Enhver mand har ret til at risikere at få slået skallen ind, om han absolut vil. Men om dog bare ...

Det er ved at være lukketid og de fleste af stamgæsterne er gået. Et par rejsende og nogle prangere fra egnen sidder bagest i krostuen og spiller kort. Det har de gjort fra tidligt på eftermiddagen. En lang tørn, med mad og øl og brændevin, skraldgrin, skældsord og drøn i bordet, af næver der smækker trumf på. Men også de er ved at være matte. De laver ikke videre vrøvl om: — allerede, nu var vi ellers lige kommet så godt igang, eller andre af de standardprotester, kromanden kan udenad og så tit må høre. Han har ikke videre besvær inden han kan sætte slå for døren efter en lang dag.

Jerrik og hans folk er ikke krogæster i almindelig forstand. Ingen vil snakke om at gøre forskel, eller om at holde nattesæde, fordi kromanden har noget at snakke med personlige gæster om efter lukketid.

Om man nu bare havde kunnet gå ind og lægge sig, det havde været en træls dag. Men det værste stod endnu tilbage. Forbandet være Snit-Anders og ... at Jerrik i sin satans forbandede stædighed jo havde ret. Der var jo bare det, at det ikke altid var nok at *have* ret, det var immerhen ikke det samme som at *få* ret.

Kromanden nusler rundt, lukker og slukker. Da han ikke kan finde mere at trække tiden ud med, sætter han han igen til den svære bordskive. Tung og tavs skotter han afventende til Jerrik.

En pægl brændevin og en pot øl plejer at gøre Ole glad og ubetænksom. Men i aften har de fået dobbelt ration. Om det har nogen virkning på Sigurd, ses det ikke på ham. Men han kender sin makker. Nogle gange har de to været alene på kro for egen regning. Hver gang Ole fik mere end et par sjatter, der fik lystigheden til at boble i ham, skete der en eller anden slags omvæltning i hovedet på ham. Han bliver dybt alvorlig og pralende, ikke voldsom, men alligevel ligesom helt optaget af at lade hele verden, og Sigurd, vide hvad han i virkeligheden er værd. Det er altid den samme historie, nu og da forbedret så vidt Ole har hovede til.

Sigurd ved hvad der kommer, da det kommer. I arbejdet er Ole så god en makker, som en mand kan ønske sig, værd at tage vare på og ikke lade høre for tovligheder, bagefter. Selvom en tår over tørsten gjorde ham lidt høj i hatten så ...

Mens kromanden nuslede og Jerrik sad tavs, tænkte Sigurd på at få Ole lempet om bord, men som det nu lå til ... Ja, ja, satans også, men det var vel bedst at blive. Sigurd tænker og hører kun halvvejs efter, mens hans makker med overbevisende fuldemandsalvor åbenbarer sin hemmelige stolthed:

— Hør du, Sigurd, du mener jo nok at det er noget stort at du bare sparket den tysker i hans røv da han ville tage din laks, men han havde jo hverken bøsse eller bajonet. Jeg skal nemlig sige dig, at når en tysker har det, så er han en ren dævl!

Du ved jo nok min fætter i Svostrup, du ved nok min fætter, der selv skød to tyskere ved Dannevirke, han har selv fortalt mig det. Men du ved nok ikke at han, ja min fætter altså, han klaret også fire med bajonetten. Det var nogle rene dævle, sagde han, og du har da også selv set at det har kostet ham hans ene ben og et halvt år på lazarettet, du ved jo nok at han, ja min fætter altså ...

Antallet af de fjender fætter har nedlagt kan veksle lidt, men Sigurd forstår godt at det vigtigste er, at han skal være klar over at hans makker også er værd at regne. Ole havde aldrig prøvet at gøre det til en ringe ting, at hans makker var bleven så gal, at han sparkede fjenden i hans røv, da han ville tage hans laks. Men på

den anden side var det jo heller ikke enhver pramkarl, der var fætter til en enbenet helt fra Dannevirke.

Sigurd hører ikke videre efter, men bliver opmærksom og får et glimt af håb i øjnene da kromanden har sat sig og efter en stunds betænkning ser på Jerrik og siger:

— Med for lov, Jerrik, så mener jeg nu at Anders har lavet så mange ulykker, at det ikke var helt urimeligt om politiet fik lov at tage ham.

For engangs skyld ses det på Jerrik at han mister besindelsen. Hans svar kommer som et hug:

— Fra hvornår er det blevet skik at rende efter politi til at klare vores sager! Enhver er nok bedst tjent med at ordne sit eget regnskab, længst muligt. Hvem bryder sig om at spilde både halve og hele arbejdsdage med at rende som vidne i retten.

Om den ting mener kromanden, og de fleste af åens folk, som Jerrik. Om nogen blev slået ihjel, eller hvis der blev tvist om større penge eller andre ting af større betydning, så var det rimeligt at det gik til øvrighed og ret. Men skulle hvert livfuld hug, der faldt mellem år og dag, ikke være afgjort i sig selv, så fik man jo aldrig fred, da ikke for øvrigheden. Men kromanden har tænkt og mener det ærligt nok. Jerrik tager sig da også i det, hidser sig ned og siger:

— Om Anders rent ud var gal, hvad nogle jo mener, så kunne du nok have ret. Men efter hvad jeg forstår mig på folk, så er han bare en ondskabsfuld satan. Han kan nemt få for meget at svare til. Også for hans egen skyld er jeg nu nødt til at lade ham vide at han er ved vejs ende.

I en blanding af bekymring og arrigskab, træt efter en lang dag og en endnu værre aften, brummer kromanden vredt:

— Jamen så i Guds navn da, din stædige fanden. Lad os gå ud og se om han kan vågne.

Jerrik vender sig til sine folk. Ole kan det være det samme med. Han sidder dybt alvorlig og tegner med en tyk finger i en ølsjat, mens han vrøvlevornt forklarer hvordan hans fætter i Svostrup gik

frem ved Dannevirke og tog fire fjender på bajonetten. Et øjeblik bliver han opmærksom, da hans skipper stirrer på ham. Et glimt i hans omtågede hjerne gør ham klart at han hellere må forklare, fra begyndelsen altså, fo-for Je-erik må godt vide at ha-an ...

— Jow, Si-sigurd tror, at bare fo-fordi han spa-sparket ham i hans rø-øv ... Pludselig glemmer han, hvad han vil sige, fingeren roder planløst rundt i ølsjatten og kan ikke finde Dannevirke. Så er det igen som om tågen letter. Ole ved nok, hvad han ved. Men han vil ikke sige det. I hvert fald ikke til de høveder, der flimrer for hans øjne. Og tydeligt nok er skidefulde ...

Jerrik kender sit mandskab. Det er gået som han tænkte. Sigurds øjne lyser stadig af — tro hund. Bedre mand i arbejdet kunne han ikke få. Men Sigurds næsten sygelige trang til altid at opføre sig som en slags mønsterlakaj, kunne til tider få Jerrik til at føle sig underlig ufri. Føle sig mere ansvarlig for et andet menneske end han brød sig om. Med Ole var det noget andet. Han var dum, men han kunne da af og til finde på at gøre vrøvl, om han fandt at Skipper var urimelig. En smule frimandssind boede der da i Ole. En god pramkarl, der kunne sit kram, men ikke i alle forhold en ubetinget ja-siger.

Sigurd kunne ikke klæbe mere ved ham end han altid gjorde. Men den ekstraration brændevin var ihvertfald nok til at slå Ole ud, og holde ham fra at begå dumheder, i den sag.

Det gør ham næsten ondt at se udtrykket i Sigurds øjne, mens han stirrer lige i dem, da han siger:

— I kan gå med ud, men hold jer afvejen.

Kromanden lodser dem gennem køkkenet og ud af bagdøren. For en gangs skyld forbander han inderligt en af de egenskaber, der har fået ham til at føle dybt venskab for Jerrik. Mandens fanatiske vilje til at holde et givent ord. Men siden det jo ikke kunne være andet, så var det jo ens simple kristenpligt at gå med. Om ikke for andet, så for at samle stumperne af en gammel ven sammen. En rent ud satans forbandet tåbelig ven! Som tovligt nok

havde sat sig i hovedet, at han hellere ville risikere lemlæstelse end at gå til side for et vilddyr.

Konturerne er slørede i den lyse midsommernat. Men huse og genstande kan tydeligt skelnes. Sigurd får lempet sin makker tilrette i en bunke hø for enden af laden. Så lusker han selv op mod rejsestalden. Der skinner lygtelys indefra og kromanden og Skipper var på vej ind.

Thomas staldkarl har engang haft en drøm om at blive til noget. Til hvad har han aldrig rigtig gjort sig klart, bare at han ville være noget. Nu havde han været staldkarl i henved tredive år, så at sige været enehersker i den store rejsestald ved Ans Kro. Inderlig tilfreds med sit liv og sin gerning følte han sig som fyrste i *sit* rige. Idet han holdt sig til visdommen i det gamle ord om at: — det er bedre at være konge i et lorterige, end lort i et kongerige.

Det eneste runde ved Thomas var hans syn på livet, da særlig på dyrelivet. Af krop var han firkantet, hænder og fødder var firkantede, ligesom det brede ansigt og den flade nakke. Den eneste iøjnefaldende buelinie på hans brede, middelhøje skikkelse var kraniet, oveni svajede det nedad, som en hestesadel.

I et hjørne af sin verden har Thomas sit kammer. Om natten har han altid en tændt staldlygte stående ved siden af sine træsko på stengulvet. En vågelampe, så han hurtigt kan være hos dyrene, om noget skulle ske. Og mindst een gang hver nat står han op og går ud til dyrene, ser efter om alt er som det skal være, og får sig en sludder med en og anden gammel ven.

Lydhør som en ræv, er Thomas allerede i træskoene og kommer dem imøde med lygten i hånden. Hvad der sker af tåbelige, menneskelige ting uden for hans enemærker, det kerer han sig ikke meget om, men han værner om freden for sine undersåtter. Og kromanden er straks med, da Thomas anklagende ser på ham og siger:

— Hvorfor skal de altid lægge sig ind hos mig og dø.

Det var vel nu en syv-otte år siden Thomas lagde sig til med

at indlede alle sine anklager med de ord. Dengang havde han en efterårsnat stavret fra bås til bås og tålmodigt snakket med hver eneste af hestene, prøvet at lokke dem til at fortælle ham hvad de var urolige for, når de ikke var syge. På et øjeblik kunne Thomas altid se på en hests øjne, og føle i sine fingre om den var syg, det var snart konstateret med de elleve, der stod over den nat. Men urolige var de. Så gik han op ved krybben til dem, en for en, og spurgte dem ud. Mens de strøg deres bløde muler mod hans skuldre, nappede ham i tøjet, trippede og gav uroens tegn ved vippende ører, klappede og strøg han dem og blev tålmodigt ved at spørge:

— Men bette ven, du fejler jo ingenting og er stærk som en hest. Hvad er det så du vil?

Da Thomas ikke kunne få svar på den led prøvede han på en anden. Begravet i en bunke halm i den sidste tomme bås, fandt han liget. En guds lykke at det ikke var et rigtigt menneske, men bare en forkrøblet lejemand. Det skete jo at sådan en drak mere på en gang end skroget kunne holde til. Men noget skidt var det endda. Og siden har Thomas været urolig for at det skal ske igen. Hestene bliver nervøse af det. Næst efter troldtøjet i Gern Bakker er døde folk det værste en hest kan få i tankerne. At lægge sig til at dø så nær at heste kan vejre det, det er dyrplageri. Og heste har altfor meget at spekulere på, også uden det.

Det lyder nærmest som om kromanden er lettet, da han ivrigt ser på staldkarlen og spørger:

— Er han død!

Gnaven, men sikker i sin overbevisning, svarer Thomas:

— Ikke endnu, dyrene skal nok sige til, men han dør snart. Han har drukket al min eliksir. Sidste gang han gjorde det, var han kun død i to dage, men denne her gang har jeg kommet rottekrudt i. Det tager miderne i svinesårene.

Kromanden ved at »svinesårene« er de gnavsår som kan komme af manglende omhu med seletøjet. Thomas har sin egen mening om det meste, også om medicin. Ingen ved hvad han kommer i

den eliksir han blander til at smøre på skamkørte dyrs gnavsår. Men kromand ved, at de to potter brændevin staldkarlen får hver lørdag som ugeration, dem deler han lige over med hestene. En pot drikker han selv hver søndag og bruger så ellers helligdagens ledige stunder til at slingre rundt i båsene og hviske sine venner i ørerne, hvad for gode sager han vil blande i den anden pot. Til velsignelse for brudte bringer og kryds.

Da Jerrik og kromanden ser uforstående på ham, bryder han ud i ny klage:

— Jeg kan ikke få ham ud og her kommer jo så mange i morgen. Han ligger endda i Pjoskes bås. Hun har den med de jævneste sten og det er hendes, fordi hun er overkodet og altid øm, når hun kommer til mig.

Jerrik plejer ikke at være længe om at orientere sig. Han er allerede oppe i båsen, har bøjet sig over den faldne kæmpe, vendt hans øjenlåg og snuset til hans overgroede ansigt. Så retter han sig op, vender sig til Thomas og siger:

— Slå dig til tåls, vi tager ham med. Pjoske skal nok få sin bås. Jeg kender hende godt, det er den kleine, gule hoppe ovre fra Tyskerværket. Synd at hun er teglværkshest.

Thomas kradser sig ihærdigt i sin sadelformede hovedbund, det gør han altid ved uventede glæder. Han siger ikke noget, men han tænker i fortsættelse af noget, han har tænkt et par gange, siden Jerrik kom til åen: — Synd at den mand er et menneske, han er næsten for god til det. Om han dog bare havde været en hest, så een kunne lade ham vide hvad een mente om ham, og een kunne have haft glæde af at kurere hans gnavsår.

Thomas er langt fra at være en menneskefjende. Men sådan indvendig, i sine hemmeligste tanker, der har han nu kun lyst til at ofre noget videre for mennesker, der er for gode til at være det. Og han erindrer ikke mange han har ondt af for den sags skyld. Tilfreds går han op i en bås for at få sig en sludder med en gammel fragthest, som han ved skal ud på de hullede veje mod Skanderborg, næste morgen.

Sigurd har vovet sig ind i stalden, både han og kromanden ser måbende på Jerrik, da han siger:

— Jeg kender til hvad han fejler. Rævesøvn er det nok ikke, han kan vågne når som helst. Hent en spand vand, Sigurd.

Tung om hjertet gør den tro tjener sin skyldighed. Kæmpen ligger på ryggen, med nakken lidt tilbage så der er luft under skægget. Jerrik tager sigte, lægger kraft i kastet og slynger så på en gang femten potter koldt brøndvand imod den sovende. Strålen står som fra en spuleslange, pløjer henover det brede bryst, rammer under hagen og står som en kaskade over hals og skuldre.

Snit-Anders vågner. Han slår ud med arme og ben, giver et brøl og rejser sig overende. Så tørrer han sig over øjnene med et laset trøjeærme og glor. Så dæmrer det for ham, han genkender de tre mænd, der står foran ham. Helt klar er han ikke endnu, men Jerriks ord fatter han godt nok:

— Ja, så er det tid, Anders. Du ved jeg har lovet dig tærsk næste gang du prøvede at lave ulykker for mig.

Anders er snu, og havde han været helt ædru havde han nok stillet sig uskyldig an og prøvet at snakke sig fra det. Men som han har det nu plejer han at være værst. Han glor på vandspanden og på Jerrik, griner ildevarslende, gaber, strækker de lange, svære arme så det knager, og brummer:

— Jaså, er det dig, bette badutspringer. Hvis du render kan du redde skindet, for nu kommer jeg.

Langsomt rejser han sig, vakler lidt, men rækker og strækker sig og står snart sikkert på benene.

Jerrik nikker til de andre, vender sig så og siger:

— Jeg venter dig udenfor.

Anders står lidt endnu og vrider liv og bevægelse i de tunge lemmer. Da han langsomt går mod stalddøren, følger Thomas efter for at lukke. Dyrene skal have nattero. Det er skidt at folk ikke kan komme til rette uden spektakel, men hvad der ligger uden for hans verden, blander han sig helst ikke i.

Næppe er Anders kommet godt ud før han mærker et knald-

hårdt stød og en vridende smerte i mellemgulvet. Han giver et brøl fra sig, svingler lidt og ser sig rasende om efter fjenden.

Snigangreb er ellers ikke Jerriks facon, han vil bare gøre Anders helt klar over meningen. Bare en lynsnar lige venstre og så væk igen. Jerrik har det hverken med at overvurdere sig selv eller undervurdere en modstander. Han er godt klar over at han skal passe på at kæmpens labber ikke får fast tag i ham. Og som han havde ventet klunter den brølende vildmand lige på efter den smertende udfordring.

Med det store begroede hovede strakt frem over de vældige, ludende skuldre, og de umanerligt stærke næver parat til at gribe, kvase og knuse, kommer Anders luntende imod ham.

Ole snorker i høbunken. Ingen hører ham. Kromanden og Sigurd står som lammede af skræk og spænding. Jerrik rører sig jo ikke. Bliver bare stående og venter. Så sker der pludselig noget, der minder dem om at Jerrik jo også havde været sådan en slags flyvspringsk artist i cirkus og havde sin egen måde at slås på.

Bare nogle sekunder før de store næver kan gribe ham, sætter han af. Stiv og hård, som et stykke favnebrænde. Måbende ser de Jerrik flyve vandret gennem luften, og med hele sin vægt ramme på tværs af sin modstanders knæ.

Og mens Anders endnu brøler i faldet er Jerrik på benene som en kat. Så står han igen og venter, giver Anders tid til at komme på benene. Trods sin størrelse er lejemanden heller ikke sen på skankerne. Når først raseriet er kogt godt op i ham, kan han flytte sig. Og det er det nu. Men hans hurtighed er blind, uberegnet og — uberegnelig. Han styrter frem, men Jerrik viger, så glat som en tyrefægter. Anders snubler og snurrer en halv omgang. Så sker det uberegnelige. En kæmpenæve griber for at finde støtte, og får fat i Jerriks venstre arm. Anders fatter hurtigt sit held. At få ordentligt tag i denne satan var det afgørende. Jerrik er sprunget tilbage, men den strakte arm har ham tøjret. Kæmpens næve er så stor at de lange benhårde fingre slutter helt rundt om

Jerriks arm lige under albuen. Det udelukkede den første brøkdel sekunds tanke på at redde sig ved en flyvende mare.

Det hele gik så hurtigt. Det så ud som om Anders rykkede Jerrik til sig, det gjorde han måske også. Men samtidig så det ud som var Jerrik en gummibold, der var blevet slået i jorden og sprang tilbage, højt op. I hvert fald røg Jerrik i afsættet et par alen i vejret og plantede med et drøn begge sine jernbeslåede støvler mod det brede, hårede bryst, så blodet flød af det i strimer, da Anders for anden gang brasede mod gårdspladsens skarpe grus. Denne gang på ryggen.

Sigurd gispede, kromanden tørrede sig over panden. En så umanerlig måde at slå på tosken på, det var end aldrig set på det vildeste efterårsmarked. Og nu var der sket noget mærkeligt med de to tilskuere. Spændingen havde helt fået overtaget over bekymringen, og angsten for hvordan dette dog skulle ende, for Jerrik. Siden kunne de aldrig sige om det hele varede ti minutter, tyve minutter eller en halv time. Men det gjorde det vel nok. Hvor længe eller hvor kort, så var unge Sigurd og gamle kromand, nu bare to mænd, helt og fuldt opslugt af spændingen ved en kamp mellem to andre mænd.

Hvis Jerrik ikke før havde gjort sig helt klart hvad det var han indlod sig på, så gjorde han det nu. Smerten fra den store næves greb havde næsten været nok til at lamme hans arm. Om ikke han uden betænkning tog al sin kunnen i brug, havde han måske alligevel for en gangs skyld gabt over mere end han kunne sluge. I de sekunder hans tanke var om at klare det op, veg hans gamle overlegenheds hensyn til en falden modstander.

Med raseriets fråde i skægget sparkede Anders om sig, for at få fodfæste og komme op, få fat, gribe og knuse det forbandede kryb og alle hans badutspringer-hundekunster.

Jerrik var også ramlet omkuld, men han var på benene og i et spring henne ved Anders. Lejemanden anede uråd og nye ukendte tricks. Han krummede det ene lange ben og sparkede ud mod maven på den iltre satan, der nu pludselig stod og lurede med

fremstrakte hænder inden han fik rejst sig. Men det var netop hvad Jerrik havde håbet at kunne forvirre sin modstander til at gøre.

Hans ikke særlig store næver greb sikkert og hurtigt som rovfuglekløer. Et vildt smertensbrøl rungede over gårdspladsen.

Som de fleste lejemænd gik Anders barfodet i sommertiden, hans store sorte fødder kunne levere et hestespark. Netop som det beregnede spark skulle lande i Jerriks mave, huggede hans ene hånd fat om ydersiden af hælen og den anden hånd om indersiden af foden helt ude ved tæerne, og vred til. Det knagede og jog som knivstik i knæled og hofteskål, da Anders ikke var hurtig nok til at dreje sig efter det voldsomme vred. Men så kunne heller intet holde ham nede længere.

Ved brølene og larmen var der kommet liv i kroen. Den gamle Svend kom trissende, med natskjorten halvt nede i bukserne. Pigerne smækkede vinduer op og skreg af galde over forstyrret nattero. Kunne man ikke få nattero for de forbandede drukkenbolte. Men da de i den lyse sommernat så at kromanden selv var med dernede, tyssede de på hinanden og lænede sig ud. Og da Gammel Svend spurgte Sigurd, og Sigurd med halvåben mund og underlig stive øjne bare tilkastede ham et blik og vrissede: — Så hold da kæft; stillede Gammel Svend sig også op. Og lidt efter havde han også halvåben mund og glans i de stirrende øjne.

Som en såret tyr, brølende og uden hensyn til smerten, kom Anders på benene. Og da tilskuerne stod for hans blik som det nærmeste levende han kunne få fat på, sprang han mod dem. Men Jerrik kom imellem.

En pludselig hvirvel af knaldende præcise nævestød hamret ind som skiftevis venstre- og højrehånds hug, afsluttet med en hvinende uppercut, der tvang det store hoved tilbage i et ryk, fik Anders til at løfte næverne afværgende og åbne ham for et par dybe stød. Det så ud til at skulle afgøre kampen.

Men endnu engang forregnede Jerrik sig. Anders havde sine vældige kræfter, og de havde rakt et godt stykke længere end

han endnu havde haft brug for i noget slagsmål. Jerrik havde sine færdigheder som professionel bokser, bryder og artist, udøvet i årelange rejser med gøglertelte. Men endnu havde han aldrig oplevet, at en mand ikke kunne slås ud, når han først var groggy. Nu kom han ud for en smertelig overraskelse.

Den hurtige serie af dybe stød fik godt nok Anders til at knække sammen. Den drønende højrehånds uppercut der skulle løfte ham op igen, til ny blottelse af et allerede gennemhamret underliv, gik også godt nok ind. Men Anders løftede ikke sit store hovede til ny blottelse. Med en helt umenneskelig hårdførhed tog han smerten og stod for slagene.

Endnu inden det var gået op for tilskuerne, eller for Jerrik selv, hvad der skete, fløj Jerrik gennem luften.

Og denne gang var det ikke et af hans egne akrobatnumre. Med læberne flækket, et lukket ophovnet øje, blod og fråde i det sammenfiltrede skæg, tog Anders mod slagene, blindet og famlende. Rystet, men endnu med de store nøgne fødder fast plantet i jorden. Kun *en* vild tanke tumlede nu i hans forslåede hovede, at komme væk, bort fra dette ubegribelige djævelskab han ikke kunne få tag i. De store næver famlede. Og så fik de tag. Jerrik følte det som om hans indvolde blev krammede, da de vældige næver greb ham om midjen, løftede ham op og slyngede ham fra sig. Laden skælvede og tre brædder knækkede, hvor han ramte dens væg.

Anders vendte sig, som ville han flygte. Han tog et par skridt. Men så var det som om noget klaredes for ham. Han vendte om og slingrede hen mod den livløse bylt ved den splintrede ladevæg.

Måske var luftnumrenes teknik gået Jerrik så meget i blodet at han helt instinktivt lagde hovedet på siden og skød skulderen frem, da hans krop ramte de tommetykke brædder. I hvert fald fik han ingen skrammer i hovedet, men hans højre skulder var slået af led. Trods voldsomme smerter var han dog ved bevidsthed, omtåget, men klar nok til at forstå faren i de tunge trin, der nærmede sig.

Tilskuerne stod lammede. Uden at magte et skridt stod de som naglet til stedet og så hvad der skete.

Det så ud som om Jerrik med een hånd halede sig op af den glatte ladevæg, til han stod med ryggen mod den, og den ene arm hængende slapt ned. Og de stod nær nok til at se Anders krumme sig sammen over ham, løfte næverne, som for at gribe ham og slynge ham mod laden endnu engang. Men kun Sigurd var så sikker at han turde sværge på, at han så Jerriks venstre hånd, åben og strakt svinge ud og ligesom i et hug ramme Anders på halsen.

Da kæmpen gik ned, forløstes der noget i de tre mænd. De småløb over mod laden, mens Jerrik sank sammen ved siden af sin modstander. Men det var kun Gammel Svend, der så Anders røre på sig og famle ved bukselinningen, da Sigurd og kromanden tog fat i Jerrik for at løfte ham op.

Det var også kun Gammel Svend, der så kniven blinke, idet Snit-Anders stødte den i ryggen på sin fjende.

Og ingen af dem kunne endnu rigtigt forstå, at Jerrik virkelig var død. Det var ligesom det ikke kunne være rigtigt. Ikke før langt op ad dagen, da herredsfoged og megen anden øvrighed havde spurgt og skrevet op i en lang kørom af snak, der ligesom ikke rigtigt kom det hele ved.

Da Sigurd blev skipper efter Jerrik lagde han gerne ind ved Ans så tit det med rimelighed kunne passe ind i fartplanen. Han fik en god ven i kromanden og en ting var de to i mange år lige harme over.

De fandt at det var en skam mod Jerriks minde, at Snit-Anders efter den lange retssag blev benådet. Det havde ellers set ud til at retten skulle ske fyldest, da han først blev dømt fra livet. Men inden det hele fik ende blev han endda benådet. Det kunne næsten se ud som om der ikke mere var lov og ret i landet. Det var ikke rimeligt, at en der tog livet af en så god mand som Jerrik, skulle slippe med sejsten års tugthus.

9
EN GAMMEL ADELIG, MEN FRISINDET JOMFRU SKRIVER TIL HERREDSFOGEDEN

Samtidig kommer sognefogeden under vejr med at afdøde Peder Bak Wulff havde været endnu mere belæst og kunstig end nogen før havde tænkt. Det giver desuden et fingerpeg om, at den forsvundne Hans ikke havde det fra fremmede, dette at han var sådan lidt ... ja, anderledes.

I Randers havde den ny tids foregangsmænd stadig traditioner at slås med. Vel var det åbenbart for enhver at store og forbavsende resultater var nået gennem moderne teknik i nye industrier. Udviklingen i Silkeborg kunne ikke mere dølles hen gennem hverken talte eller skrevne pessimistiske spådomme. Men et gennem mange slægtled rodfast borgerskab i en gammel by, er sjældent nogen grødefuld groplads for nybyggersind. Man ved hvad man har, men ikke hvad man får.

Den sommer et engelsk gaskompagni gav tilbud på et værk, der kunne klare et hundrede og femogtyve gasblus til gadebelysning, blev de jævne borgere grebet af rædsel. Og den blev ikke mindre da Amtsavisen åbnede sine spalter for gruelige spådomme om de ulykker et sådant moderne påhit ville føre til.

Ikke nok med at et gasværk let kunne springe i luften, lægge byen i ruiner, dræbe og lemlæste borgerne, men om ikke det gik *så* galt, så var det galt nok alligevel, skjulte farer der måtte advares imod, mens tid var. Der var da også både kendte og kloge folk som skrev i avisen, at gasledningerne under alle omstændigheder ville forgifte jorden og alene derved forårsage mange uskyldige menneskers død, uden hensyn til om det var kvinder og børn.

Så stor var rædslen for dette moderne djævelskab, at det tog byens vise råd fem år, med møje og besvær, at få sagen gennemtrumfet. Og endda skævede mangen god borger endnu med angst og gysen til gaslysene, da de for første gang tændtes i Randers vinteren 1855.

Den sag lå jo nu mere end en halv snes år tilbage, men det betød ikke at man dermed i et og alt havde godtaget den ny tid, og alt hvad den førte med sig og gav grobund for. Umoral, drukkenskab og kriminalitet florerede. Og som gode argumenter mod den moderne løssluppenhed havde man et fedt forråd af talemåder og ordsprog mod den slags. Ældgamle argumenter, født i den gode gamle tid, men da fuldgyldige i den ny.

Der var særlig en talemåde, så gammel at ingen havde rede på dens oprindelse og ingen heller hæftede sig videre ved at ordene var tyske. Selv ikke sprogkyndige vidste hvad de selv sagde, og at der stadig var dækning for de ord, om man ikke hyttede sig. Selv da byen hver aften i mere end ti år, havde ligget badet i gaslys, gav livet og avisen jævnligt beviser for at ordentlige folk gjorde bedst i at holde sig indendørs, når mørket og gaslysene kæmpede om herredømmet over gader og stræder. Det gjaldt i hvert fald enhver borger som var sat og besindig nok til at ihukomme:

»Wer von Randers kompt unbesoffen und ungeschlagen
derselbige mag von gross Glück sagen«.

Den overbevisning blev af og til bestyrket af hændelser der fandt sted ved høj lys dag, som en ekstra understregning af tidens og Randers fordærv. Måske var det kun godt, at folk som havde sind for at overdrive ikke fik alt for meget at bære på, for i det skjulte hændte der også utyskestreger som hverken gav udbytte til avis eller borgere.

Midt på den højlyse dag, under soltindrende himmel sidst i maj, står to unge mænd godt skjult mellem nogle stabler gavntræ på Tørvebryggen i Randers. Den ene ser ud som en lejemand, pjaltet, beskidt og barfodet. Han er kraftig bygget, hår og skæg lukker sig som et sammengroet filter om hans hovede, dækker også hans

ører. Hullerne efter ringe i øreflipperne er for længe siden holdt op med at være synlige kendetegn.

Den anden unge mand er renvasket og ordentligt klædt. Men det er tydeligt at han har drukket, altfor tydeligt. Da et stykke favnebrænde rammer ham i baghovedet synker han bare sammen med et næsten uhørligt suk.

Lejemanden lægger forsigtigt brændestykket fra sig, bøjer sig over sit offer og gennemroder hans lommer. Lidt efter stikker det pjuskede hovede frem fra skjulet, et par vagtsomme øjne, som hos et jaget dyr, afsøger omgivelserne. Pludselig springer han letfodet over havnepladsen og forsvinder i den gamle bys krogede gader. I lommen har han en snørepung med næsten fyrretyve blanke rigsdaler.

Denne mørkets gerning midt på dagen blev aldrig registreret blandt de forbrydelser den ny tid bragte med sig til Randers. Ingen i denne by savnede offeret, og at en lejemand pludselig forsvandt fra flokken på Tørvebryggen var ikke noget at spilde en tanke på.

Alligevel gav denne hændelse anledning til mere end almindelig snak. Sommeren igennem blev der talt en hel del om den forsvundne unge mand i Mellerup, ikke mindst blandt de adelige jomfruer på klostret. Om en af de ældste jomfruer hed det sig at hun vidste alt. Almindeligt kendt var det da også at hun læste avis hver dag. Desuden spadserede hun ofte alene og havde næsten mani for at komme i snak med jævne folk. Strengt taget foretog hun sig ting som vist ikke rigtigt kunne siges at passe sig for en dame af stand.

Men hendes standsfæller og medjomfruer tilgav hende, dels var hun jo gammel og dels var hun altid parat til at øse ud af sin viden. Og godtfolk tilgav hende at hun blandede sig, dels fordi hun altid var venlig og dels fordi hun da vist også var lidt skør. Gammel-Else kunne da fortælle om et og andet der kunne tydes i den retning. Noget af det var sket for længe siden, da Peder var ung og havde sin gang på klostret. I de år var han ofte nok blevet frittet, om kunstige spørgsmål, som han nogen gange havde prøvet

at trippe udenom, og som andre gange havde indviklet ham i lang snak med jomfruen. Om hvad kunne Gammel-Else ikke så nøje gøre rede for, men ... noget havde der da været. Der var jo også det at hun gav sig af med at digte, det var der jo ganske vist flere af jomfruerne der gjorde, som unge altså, for det plejede da at gå over. Men med hende, snakke-skrive-jomfruen, som hun blev kaldt, for nemheds skyld, var det snarere taget til med årene. Og så meget var da sluppet ned i klostrets køkken og videre, at det ikke var sådan hvad man kalder poesi og vers, om træer og blomster og vejret, eller om Gud og engle og små skyer blå, som jo nogle af de frommeste jomfruer gjorde kunst over. »Nej tak!« sagde Gammel-Else, »da hendes verseår var ovre begyndte hun hverken på korssting eller en alterdug med hedebosyning. Tværtimod, så begyndte hun jo i stedet at rende alene rundt og sommetider skrive hvad hun oplever. Men nu er det jo så længe siden hun begyndte på det, at det næsten ikke er værd at snakke om.«

Sikkert er det, at den daglige avis var som den rene guddommelige livsnæring for den gamle dame. Og da Hans blev officielt efterlyst nøjedes hun ikke med at holde de andre adelige jomfruer i ånde med snak om den ting. Det kom både sognefoged og andre godtfolk til at sande.

Om nedenstående forsøg på rekonstruktion af en længere skrivelse, fundet blandt gammelt affald på Silkeborg papirfabrik, kan føres tilbage til den gamle dame i Mellerup, er der intet sikkert bevis for. Gulnet, utydeligt, hullet og flosset giver det gamle manuskript dog visse fingerpeg. Noget tyder på at det *kan* være et resultat af den adelige jomfrus usædvanlige og levende interesse for hændelser og mennesker i sin egen tid. Men om det nu forholder sig sådan, og om hun har eller ikke har sendt denne skrivelse til herredsfogeden, så kan et forsøg på at rekonstruere den, tjene sit formål i denne beretning. Selvom ordvalget er frit gengivet, og enkelte oplysninger er hentet fra andre kilder, skulle det være dækkende for den videre sammenhæng i historien om Hans Wulff Jacobsens liv:

»Til herredsfoged N.N.

Ærede herre, i det jeg tilskriver Dem min højagtelse, tillader jeg mig herved at fremføre følgende:

Sognefogeden her er en udmærket mand og en velstående bonde med det bedste ry. Men, som herredsfogeden sikkert vil have bemærket, er vor sognefoged ikke meget skrivende, og sammes kortfattede meddelelse til øvrigheden om den forsvundne unge mand her fra sognet, som vel har givet grundlag for offentlig efterlysning, finder jeg det min pligt at supplere.

Jeg beder herredsfogeden bemærke, at jeg ikke gør dette for derved på nogen måde at misrekommandere vor gode sognefoged, men kun og alene fordi den unge mands skæbne ligger mig på sinde. Så meget mere som jeg er vidende om ikke alment kendte forhold vedrørende hans herkomst. Og da han ikke kan betragtes som en almindelig bortløben bondedreng vil dette sikkert kunne motivere min interesse for hans skæbne.

Som kongelig embedsmand af den dannede stand, vil herredsfogeden sikkert modtage mine oplysninger med takt og diskretion, herpå føler jeg mig ganske sikker. Og i fuld fortrøstning hertil, skal jeg da meddele den unge mands baggrund og oplyse detaljer som, håber jeg, tilstrækkeligt vil motivere min bøn om at herredsfogeden vil foranledige særlige undersøgelser til opklaring af den forsvundnes skæbne. Det vil da være nødvendigt at gå længere tilbage i tiden end jeg selv kan huske. Min viden stammer fra en nu afdød slægtning, som opholdt sig her, da jeg kom hertil som ung jomfru. Jeg beder derfor herredsfogeden vise mig den godhed at have tålmodighed under tilegnelsen af nedenstående oplysninger, som mueligen kunne forekomme lidt omstændelige, men som ingenlunde er uden betydning for belysning af sagen, idet mine (fortrolige) oplysninger til herredsfogeden, håber jeg, vil føre til de af mig ønskede ekstra foranstaltninger med hensyn til opklaringen af den forsvundnes skæbne.

I året 1792 kom hertil en ung enke med sin seksårige søn. Her fandt hun ly og her arbejdede hun til sin død i 1804. Sønnen,

Peder Bak Wulff, gik fra sit ottende til sit sejstende år tilhånde på præstegården. I præstegården lærte drengen at læse og skrive og tilegnede sig i det hele et større mål af dannelse, og med bedre evne, end sædvanligt for hans stand. Fra sit sejstende til sit treogtyvende år var han i lære som træsko- og tækkemand, hos sin slægtning Peder Bak Sørensen, ved hvis død han overtog hus og bestilling. Året efter giftede han sig. I ægteskabet kom der fire børn, som alle, sammen med hustruen, døde af kolera, da denne pest hærgede i 1853.

Ved sin død, firsindstyve år gammel, havde han levet alene sammen med en dattersøn (den forsvundne unge mand) siden datteren, hendes søskende og moder døde for fjorten år siden. Dattersønnen lærte morfaderens håndværk, og skikkede sig vel.

Den gamle mand, hvem min afdøde slægtning af absolut personlige grunde havde haft godhed for, da han var dreng, var en åben og venlig natur. Han og drengen var i usædvanlig grad knyttet til hinanden, ikke alene ved blodets bånd, men også i fælles interesse for, og stærk hang til, lærdom og litterære studier, som vel ikke ganske passede til deres stand, men som dog stærkt medvirkede til, at jeg efter min afdøde slægtning, også fattede godhed og interesse for Peder Bak Wulff, og nu efter hans død, i fuldt mål har overført samme på hans dattersøn, som jo snart viste sig at besidde de samme kvaliteter.

Denne dreng, som er døbt Hans Wulff Jacobsen (hvilket allerede vil være herredsfogeden bekendt) forsvandt dagen efter sin morfaders begravelse. Da der desværre hengik så lang tid inden han blev officielt efterlyst, har der gået de særeste rygter, som naturligvis ikke har noget på sig, hvorfor jeg heller ikke skal besvære herredsfogeden med at gengive dem.

Imidlertid må jeg for herredsfogeden tilstå en lille svaghed jeg har. Skønt nogle af mine medsøstre ikke finder det ganske passende, promenerer jeg ofte alene og giver mig uden persons anseelse i snak med godtfolk. Denne min svaghed og interesse for andre mennesker, også godtfolks liv og levemåde, finder jeg selv

har givet mit liv et indhold, og vist også bevirket at jeg, som nogle af mine medsøstre vist ikke er udelt tilfreds med, er blevet mere frigjort og moderne end det anses passende for min alder og stand.

Men, ærede herre, da jeg efter Deres jævnlige tilkendegivelser af Deres syn på tidens spørgsmål i Amtsavisen, har al grund til at fæste lid til Dem som et fordomsfrit og moderne menneske, har jeg overvundet min betænkelighed og tilladt mig at besvære Dem med dette.

Min afdøde slægning var mig særdeles kær, og jeg føler jeg handler i hendes ånd og efter hendes ønske, ved at bede Dem foranledige en snarlig opklaring af den unge mands, for alle i sognet, så besynderlige forsvinden. Og med de antydninger om særlige grunde, der giver mig så smertelige bekymringer for Hans Wulff Jacobsens skæbne, er jeg sikker på, at herredsfogeden vil forstå den frihed, jeg tager mig gennem denne henvendelse.

Ærede herre, så sandt som vished er bedre end ...«

Tydeligvis slutter brevet ikke her, men da resten mangler, og da det foregående tyder på at det væsentlige i sagen er sagt, skal ingen yderligere rekonstruktion forsøges. Så meget mindre som ovenstående, trods god støtte i de bevarede dele af brevet, har taget sig friheder i gengivelsen.

Derimod kan bedre bevarede optegnelser tjene til støtte for den gamle dames opfattelse af Peder Bak Wulff som en usædvanlig mand. Ved en undersøgelse af boet, lovligt foretaget af sognefogeden i to gode vidners nærvær, viste det sig, at den gamle træsko- og tækkemand ikke bare havde været en læsehest. I hans efterladte papirer fandtes skrevne resultater af tanker han havde gjort sig, og om skelsættende begivenheder i hans liv. Nogle brudstykker vil her gøre fyldest til forståelse af begivenheder senere hen i denne historie, og til forståelse af dattersønnens skæbne.

En vinter var gået og en vår var kommet. Sognefogeden, som altid havde holdt på, at intet haster så meget at det er værd at

jage med det, fandt at det nu var tid at gøre en optegnelse over boet og sætte segl for døren. Nu havde Hans været borte henved et år, og da han var eneste arving, måtte det vel blive overøvrighedens sag at bestemme, hvad der videre skulle foretages.

Som vidner har sognefogeden taget to mand, som ikke forsømmer noget ved det. Den ene er en gammel aftægtsbonde og den anden er Magnus, klokker og graver, og den bedste kender af sognets levende og døde i to generationer.

Aftægtsbonden er faldet til ro i gyngestolen. Under hele forretningen sidder han bare og rokker og blunder, men det betyder ikke noget. I sognefogedens gamle lovbog står der ikke noget om *øjen-vidner,* bare at vidner skal være til stede.

Med Magnus er det anderledes. Han vimser krogbenet rundt, piller ved genstande og snuser i gemmer. Magnus har alle dage haft øje for mere end skik og brug og lovbog kræver af noget menneske. Som lovligt indkaldt vidne er han helt i top. Men sognefogeden går ikke i detaljer. At få nørklet en inventarieliste sammen kan være besværligt nok endda. Særlig da han hvert øjeblik bliver afbrudt i sit langsommelige skriveri hver gang Magnus gør et fund. Særlig papirerne i den øverste dragkisteskuffe er guf for den sensationslystne gamling. På en gang skuffet og begejstret over at der var noget om en sogneboer, han ikke kendte til, og over at han nu med lovlig ret kunne afsløre gamle hemmeligheder. I Peders efterladte papirer var der både skidt og kanel. Og da Magnus tilfældigvis først fik fat i »skidtet«, råbte han også først op om det:

— Her skal du høre, sognefoged, hvad Peder har gemt på; kan du huske den gamle cancelli-plakat fra enogtredive, og alt det besvær den gav os. Hør bare:

»Paa Grund af indtrufne Omstændigheder bliver det herved fastsat:

1) at samtlige Amtmænd ved Underøvrighederne skulde lade forfatte en Optegnelse saavel over alle Baade, der ligger ved Strandkanten i deres Distrikter som over Baadenes Ejere.

2) at vedkommende Øvrigheder efter Omstændighederne have at skaffe sig den mueligste Betryggelse, ikke alene for at Baadejerne ikke selv skal misbruge deres Baade til Communikation med de fra Østersøen ankomne Skibe, men endog for at ingen andre dertil afbenytte Baadene.

3) at vedkommende Sognefogeder i de til Stranden grænsende Sogne, skulle have Tilsyn med Baade er trukne på land, og

4) at det skal være forbudet at fiske i Mørke om Natten, med mindre dertil haves Øvrighedens Tilladelse.

I de Distrikter, hvor Kystpolitiet er organiseret, bliver det fornødne i Overensstemmelse med foranførte, ved samme at udføre, forsaavidt saadant ikke allerede er sket.«

Sognefogeden skriver og hører kun halvvejs efter. Hvad Magnus pjaprer er for ham bare en fortsættelse af et halvt århundredes usammenhængende løsmundethed. Om ikke han husker den gamle cancelli-plakat, så husker han godt nok besværet der fulgte med foranstaltningerne til at holde koleraen ude af landet. At det var en grim tid bliver han yderligere mindet om, da Magnus fortsætter med at læse en anden offentlig tilkendegivelse om den ting:

»Kort Anvisning til at kjende den epidemiske Cholera samt Underretning om de hidtil anvendte Lægemidler imod Sygdommen, og hvorved Cholera lader sig skelne fra andre Sygdomme.

Brækning og Diarré, hvorved udgydes eller ligesom udstødes, ofte under øjeblikkelig Lettelse, med nogle få Mellemrum en betydelig Mængde hvidagtig, med graaelige Fnokker blandet Vædske, hvis ækle, flove Lugt ligner den, der opstaar af Vand, hvori raat Kød er udvasket og fylder Atmosphæren om den syge.

Den her i Landet bekjendte Metode mod den mildere galdeagtige Cholera, nemlig koldt Vand og Kamferdraaber, har en dansk Læge i Rusland fundet gavnlig. Overgydning af koldt Vand er ogsaa forsøgt, vel kun hos faa syge, men med Nytte.«

Sognefogeden skriver. Magnus læser. Og mindes de hårde, men også nyhedsmættede tider, da han som ung graver havde mere at

gøre i een sommer end ellers i flere år. Han har kendt dem alle, har selv gravet dem ned og ved hvor de ligger store og små. Det var jo nok det, at Peder i een måned havde måttet bestille plads til kone og fire børn, der havde fået ham til at gemme disse offentlige tidender. Ja, ja, enhver havde jo sine minder, tænker Magnus og er tilfreds med at han nu har fået del i Peders. Så tilfreds at han vil have det hele med og højtlæser endnu en cancelli-plakat i sin fulde ordlyd:

»Cancellie-Placat angaaende Straffen for Forseelser i Henseende til det ved Kysterne etablerede Vagthold for at hindre Cholera-Sygdommens Indsnigelse.

Kjøbenhavn den 22. juli 1831.

Hans Majestæt Kongen har i Anledning af det Vagthold, som finder Sted ved Kysterne for at hindre Communication med Skibe, hvorved Cholera Morbus kunde befrygtes at indsnige sig her i Riget, under 13 i dennes allernaadigst befalet, at de, som enten ved at forlade deres Post, eller ved Mangel paa Aarvaagenhed paa samme, eller i andre Maader forse sig, skulde, ifølge Resolution af vedkommende Politiøvrighed, dog med Overøvrighedens Approbation, straffes, efter Forseelsens Beskaffenhed, med Bøder fra en til ti Rigsdaler til Jurisdiktionens Politikasse, eller med Fængsel paa Vand og Brød indtil to Gange fem Dage, hvorimod Forseelsen, hvis den efter Omstændighederne findes at kunde fordre højere Straf, bliver at paatale ved Rettergang.

Hvilket hermed bekjendtgøres for alle vedkommende.

Det kongelige danske Cancellie, d. 22. juli 1831.

Undertegnet.

Stemann, Monrad, Ørsted, Lassen, Kjerulff, Lange, Hansen.«

Magnus sukker, som efter en god gang sulemad. Ja, der skete jo noget i de tider. Det gjorde der jo også nu om dage. Bare ikke her i sognet, og ikke på hans felt. Med faglig stolthed begynder han på endnu en plakat fra den tid da der var højkonjunktur for gravere:

»Vi Frederik den sjette, af Guds Naade Konge til Danmark, de

Venders og Gothers, Hertug til Slesvig, Holsten, Stormarn, Ditmarsken, Lauenborg og Oldenborg, gjøre vitterligt ...«

Så afbrydes han af en dyb knurren fra sognefogeden:

— Hold så din kjæv, bette Magnus, een må have lidt ro for at skrive alt det her.

Holde sig i ro, det kan Magnus ikke. Men han kan nok holde kjæv, i hvert fald når sognefogeden siger han skal. Det sker ikke ret tit, men når det endelig sker, så ved Magnus også at det gælder. Om han ikke vil lempes ud, måske med besked om at være vidne ved at glo ind ad vinduet, så er det nok bedst at korte af på fornøjelsen. At have nogen at snakke *til,* det har for Magnus altid betydet mere end at have nogen at snakke *med.* Men hvor det ikke lader sig gøre er han mand for at samle ammunition til senere brug. Han roder videre i de gamle papirer.

At Peder havde gemt de gamle plakater var måske endda ikke så sært, alle kendte jo hans måde med at være næn om tryksager. Endelig var jo koleraen også slidt bleg af snak. Og selv de unge i sognet kunne jo huske omgangen i 53. Den tog hårdt ved i Randers, men tog jo også så hårdt ved Peder, at Mellerup også kunne snakke med om den ting.

Magnus dirrer af iver efter at få noget særligt ud af sit hverv som vidne i øvrighedens tjeneste. Og det får han.

Bagest i dragkisteskuffen finder han en rulle beskrevne papirer, omviklet med sejlgarn. Og da han efter lidt nørklen med knuden kan begynde at læse, fyldes han helt af enfolds salighed. Her afslører Peder ting som ingen før har vidst om, som Magnus kan komme først med, og derved styrke sin autoritet som en mand, der ved besked og derfor er værd at snakke med.

Papirbundtet er tykt, han kan ikke nå at læse det hele, han må bladre og læse spredt. Godbidder hist og her kan det kun blive til, foreløbig. Og mens sognefogeden gør sin pligt, sindigt og langsommeligt, med myndighed og krøllede bogstaver, slubrer Magnus i sig af en gammel vens blufærdigt hengemte tanker. For tydeligt nok havde Peder haft det med at betro sig til papir, hellere end at

snakke til levende mennesker om alting. Og derved bliver Peder endnu mere ubegribelig end han var, da han levede. Magnus har selv gravet sin gamle ven ned, og et par gange under læsningen må han minde sig selv om, at der jo alligevel ikke er nogen ræson i at grave ham op igen. For om der bare var det, så skulle Magnus snart være humpet til kirkegården med spaden på nakken. For nu læste han sig til en pine som sikkert nok ville plage ham resten af hans liv. At brænde inde med spørgsmål, som kun Peder alene havde kunnet svare på, det følte Magnus som havde hans gamle ven snydt og bedraget ham. Skammeligt var det at tage gåders løsning med sig i graven. For Magnus var nogle af de linier han læste, så umanerligt svarkrævende, at han senere, en og anden gang, standsede op ved Peders grav og gnæggede:

— Sattan-huleme, Peder, du ved da, at mig kan du fortælle alting. Jeg kender jo livet og ved vodden alle mennesker ender, og vil jo gerne have rede på dem bagefter.

I den dur havde Magnus frittet de fleste af de sogneboer, han havde gravet for og ringet over. Om nogen ærgrede ham ved at tøve med at kramme ud, da plejede han at lægge lidt til. Det gjorde han også, da Peder ikke svarede:

— Ja, ja, Peder, ingen skal sige mig på at jeg er grovt videgerrig, men hvorfor skal du have hemmeligheder overfor mig, er jeg ikke at regne så god som enhver anden! Men...e-e, hvad bryder jeg mig om at folk gør nar og snakker bag min ryg. Og enhver, der vil holde mig ude, får jeg jo endda til slut. Du var jo ellers ikke af dem, der ikke kunne give sig tid til mig. Men nu kan du jo så ligge og tænke på at foruden dig, Peder, har jeg i min tid gravet to hundrede og seksogfirsindstyve ned. Men du var da ellers ikke en af dem, der fik mig til at grine, når jeg kastede jord på. Du var ikke en af dem, der ikke regnede mig, skønt de aldrig kunne vide hvornår jeg skulle stampe over dem. Det kan jeg godt grine af, Peder, at også alle storhanserne, i hele verden såvel som i Mellerup, de får ende allesammen. Og i god jord får de også orme, det får de sattan-huleme, både i gabet og i røvhullet.

Fordi Magnus var den han var, sognetossen, men alligevel ikke for tovlig til at gøre gavn, lod sognefogeden som om han ikke så den halvforstyrrede nysgerrighed Magnus ikke kunne styre. Skade havde Magnus aldrig gjort og sit arbejde passede han godt nok. Skønt han ellers brugte mere tid på at plage folk med en evig kørom af snak om alting og ingenting.

Alligevel var det erindringen om synet af Magnus, da han stod med papirerne, og den snak han snart havde spredt over sognet, der drev sognefogeden til at skaffe sig ordentligt rede på den ting. Og et par uger senere gik han alene ned til det gamle hus ved åbredden. Tung af arvede og fastlåsede begreber om retsind, dulmende sin trægt vakte nysgerrighed, mumlede han, da han brød sit eget segl:

— I embeds medfør.

Og de ord gentog han, da han satte sig tilrette for at granske Peder Bak Wulffs efterladte skriverier.

Sindigt, som altid og uden jag, fandt han frem til det, der havde gjort Magnus så tokket, at han nu rendte og plagede folk værre end nogen tid før. Hans effighed efter at gøre sig interessant, både i tide og utide kunne nok trætte, men krusede da ellers ikke andet end hans eget hovede. Men om også man ikke hørte efter, så hørte man endda. Noget hang altid ved. Som nu det med at Peder havde skrevet om at Oluf i virkeligheden havde været en stor mand og at det var derfor han drak sig ihjel og druknede. Den ting og andre ting, som Magnus nu rendte og knævrede om, lød så kunstigt, at det nok var bedst at få ordentlig rede på det.

Sognefogeden har ikke altid klart for sig hvor og hvorlangt embedspligt også dækker uskreven lov om gammel skik og brug. Men de sidste par ugers sognesnak har pirret ham nok til at mene, at han både har ret og pligt til at vide, hvorfor mon Peder ikke kan få fred i sin grav. Så prøver han at læse sig til begribelighed om den ting. Og gennem et par timer i den stille stue, trængte stumper af fortiden, og af Peders liv frem og rodede op i hans træge tankeverden.

Uvane tanker havde Peder gjort sig, og nedskrevet. Noget om sol og måne og stjerner. Noget om pest og noget om krig. Og fem tætskrevne ark om samvittighed og videnskab. Ord så ubegribelige, at een næsten kunne tro, at Peder havde været en *rigtig* lærd mand, og ikke bare en træskomand, der var tovlig med at læse bøger, men ellers var rejæl nok.

For resten kunne det da også se ud som om avislæsning havde betydet mere for Peder end daglig og hurtig glemt underholdning. Hvad der skete ude i den store verden havde han samlet sig dokumentation for i en bunke udklip:

»Telegram til Randers Amtsavis. (Gjennem Ritzaus Bureau). Nøden i Hamborg skildres i de hamborgske Blade som meget stor. En Indsender til »Hamb. Fremdenbl.« paastaar, at næsten alle Arbeidere ved Vinterens vedholdende Strenghed ere bragte til Betelstaven og maa vandre fra Hus til Hus for at tigge om det daglige Brød til sig og Familier. Det nævnte Blads Redaktion bekræfter af egen Erfaring, at der hersker en vidt udbredt Nød. Bygningshaandværkerne have maattet feriere i fire Maaneder, mange Arbeidere have endnu ikke Arbeide, overalt ser man forsultne Skikkelser, der bede om Arbeide eller gaa rundt og tigge, og næsten hver dag læser man om Selvmord, fremkaldte af Næringssorger. De mere velhavende Borgere, der redebont have imødekommet Opfordringer til at yde Bidrag til velgjørende og andre offentlige Formaal andetsteds, synes ikke at have Øie for, at det først og fremmest gjælder om at hjælpe deres Egne, og til dem rettes der derfor en indtrængende Opfordring om at komme de hamborgske Trængende til Hjælp. (Dbl.)«

»Nihilistbevægelsen i Rusland. (B.T.) De Undersøgelser, der blive anstillede i Anledning af Marinelieutenant Suchanows Arrestation, synes at skulde føre til Opdagelsen af en Sammensværgelse af nogle Søofficerer, der i flere Aar have været Medlemmer af et hemmeligt Selskab, som blev kaldt »Hvalfangeren«. Der er i Alt blevet arresteret sex Marineofficerer, af hvilke Suchanow og to andre allerede som Elever ved Marinens Torpedoskole have været

Medlemmer af det nævnte hemmelige Selskab. Det er blevet oplyst, at de af Nihilisterne anvendte Dynamitladninger, de elektriske Ladninger, Minerne osv. ere skaffede tilveie fra Flaadens Torpedoafdeling. Man savner endnu Oplysning om, hvor flere forsvundne Miner ere blevne af. — I Kiew har man opdaget et hemmeligt Trykkeri. Femten Nihilister bleve fængslede ved denne Leilighed, ligesom Politiet ogsaa kom i Besiddelse af et Oplag Proklamationer, hvori Folket blev opfordret til at standse Jødeforfølgelserne, da der blandt de kristne, særlig blandt Godseiere og Kjøbmænd, fandtes Personer, der vare endnu slettere end Jøderne. — En ung Dame i et Frøkenkloster i Moskau er bleven fængslet som mistænkt for at have staaet i Forbindelse med den henrettede Keisermorder Keljabow.«

»Postnyheder. Vi have modtaget Hamborgerposten af igaar samt engelsk Post af 21de og fransk af 22de dennes.

Angaaende Hertugdømmerne henvise vi til nedenstaaende Meddelelser. General Sablenz er under sit Ophold ved det hannoveranske Hof af Kong Georg bleven dekoreret med Guelphe-Ordenens Storkors. — De forbudte holsteenske Blade optræde meget heftig mod den preussiske Regjering.

Den officielle preussiske »Prov. Korresp.« erklærer, at Preussen ikke vil tøve med at efterligne Frankrigs Exempel med Hensyn til Armeereduktionen, saasnart der i Frankrig gjennemføres en virkelig og væsentlig Formindskelse i Troppestyrken. Da imidlertid nærværende Reduktion er uden Betydning ligeoverfor Udlandet, vilde det være en Taabelighed at rokke den bestaaende preussiske Hærorganisation. Samme Blad stadfæster, at Regjeringen endnu ikke har taget nogen Beslutning angaaende Høruphav eller Kiel.

Fra Berlin meddeles i »Kreuzzeitung«, at Regjeringen agter at tage alvorlige Forholdsregler mod adskillige Bladkorrespondenter, som baade i Provinsaviserne og udenlandske Organer udbrede hadefulde og tildeels landsforræderiske Artikler mod den preussiske Regjering.

I Kongeriget Sachsen synes Choleraen at gjøre Fremskridt. Den

16de ds. er der forekommet 5 Choleratilfælde i Nærheden af Staden Zwichau (8400 Indv.); i Altenburg er den endnu ikke ophørt. Man frygter for, at den vil trænge frem til Leipzig og Dresden.«

Men der var da heller ikke så lidt skriveri som en almindelig menneskeforstand kunne kloges af. Sognefogeden fik mere end han kom efter. Og siden noget af det har direkte betydning for denne beretning, skal her i korte uddrag gengives, hvad Peder Bak Wulff må have følt trang til at lette sit sind for ved at betro sig til papiret. Særlig de første vintre efter den kolera-sommer, der lagde hans kone og fire børn i graven og han sad alene tilbage med sin godt femårige dattersøn:

»Der sker ting, som kun Gud råder for. Men derfor kan een jo godt selv prøve at hjælpe med. Engang læste jeg om en mand som fik befaling på at springe over en afgrund, der var så bred, at han kun kunne gøre det i to spring. Det har jeg gået og tænkt over i denne tid. Og jeg har tænkt, at selv om denne befaling var en dom over hans liv, så kunne ingen hjælpe ham ved at ynke ham, og han kunne heller ikke hjælpe sig selv ved at ynke sig. Og derfor vil jeg håbe, at jeg snart slipper for ynk, som jo ikke er og ikke kan være til nogen nytte mod det nådeløse. Velmenende ord er kun gode, hvor de måske kan hjælpe. Til andre tider kan ynk være som et skjold de velmenende holder mellem sig selv og de værgeløse. Og jeg selv vil ikke ynke de døde, for det ville være det samme som at ynke sig selv. Men den slags kan een jo ikke snakke med folk om. Kun drengen har jeg ret til at ynke, men han må ikke mærke det. Og nu da jeg er begyndt at lære ham at læse, bliver det nok bedre ...«

Det billede træsko- og tækkemand Peder Bak Wulff her havde ridset af sit eget sind og karakter, rimede ikke med den opfattelse sognefolket havde gjort sig af ham. En solid håndværker, rejæl i alle ting, men en sagtmodig sjæl med en nærmest komisk-ynkelig hang til bøger og lærdom, som jo sandt at sige ikke passede til hans hartkorn.

Sognefogeden undrer sig mere over den kunstige måde, Peder havde orket at forme ordene på end over meningen med dem. Han havde før fået syn for, at det ikke altid duede at skue hunden på hårene. Hvordan mennesker så ud udenpå, det var een ting, hvad der var indeni, var det ikke altid let at svare for. Men det var heller ikke hans sag at dømme om det. For hans skyld fik folk gerne lov at være underlige, om bare deres underligheder ikke gik ud over lovens rammer og skaffede ham besvær. Og målt efter den alen havde der aldrig været noget at sige Peder på. Men kunstige tanker havde han jo gjort sig. Og hvem kunne vel nu sige om Peder ikke havde haft ret i det skudsmål, han havde skrevet om sin fordrukne svigersøn:

»Allerede som dreng faldt det mig tit nok ind, at mennesker er nogle løjerlige indretninger. Men dengang kom det vel af de kunstige spørgsmål de adelige jomfruer ville have mig til at svare på. Siden er jeg nok ikke blevet meget klogere på de kræfter, der driver folk til at gøre hvad de nu engang gør, ofte uden at have sat sig for at ville det.

Sådan er det jo også med mig selv. Alt hvad jeg før har skrevet kommer jo nok af alt det jeg læser. Det har tit givet mig lyst til selv at prøve at finde ud af noget og skrive om det. Hvad det så kommer af, så kan jeg sommetider føle så stærkt, at det eneste jeg helt kan give mig hen i, det er at sidde ene om natten og skrive. Og alligevel ved jeg, at det ikke er det, der nu har fået mig til at stå op.

Nu da jeg har tændt lampen, synes jeg ikke det er så troligt, hvad jeg lå og tænkte i mørket. Det er måske altfor let en forklaring på, hvorfor de adelige jomfruer snakkede sådan til *mig*. De havde jo hinanden at snakke med. Jeg har jo ingen at snakke med om de tanker jeg gør mig og som ikke kommer andre ved. Om een har været på udearbejde og været nødt til at snakke dagen lang, så kunne een jo snart sætte agtelsen overstyr om man ikke varede sig for ordene. Som det er nu skal jeg ikke klage. Jeg får jo lov at have mit i fred og føler endda at jeg nok er en kende

mere end bare tålt. Jeg har tit tænkt, at det kanske nok er det, der har sat Magnus i stå, altid at mærke at han bare er tålt. Det er nok ikke mange, der uden skade kan leve uden at vide sig lidt agtet af andre folk.

Nå, nu skal jeg vist passe på at pennen ikke igen løber som den selv vil. Men det kan vel også komme af, at det presser i een for at komme til at snakke. Får man mere i hovedet end det kan rumme, da er det kanske som med åen, når den går over sine bredder. Og siden jeg jo ikke har andet end papiret at flyde over på, så er det vel derfor jeg nu igen sidder her. Jeg ved da, at jeg ikke havde glædet mig til at skrive noget om Oluf, det har jeg aldrig tænkt på. Det plejer jo altid at være noget jeg har læst, som driver mig. Måske er dette her bare min måde, at snakke højt med mig selv på! Snakke med nogen *må* jeg; og så er det da godt jeg har min tro og lyst til pen og papir.

I de par år, jeg nu har været ene med drengen, har jeg mere og mere mærket mig at han har sind efter sin far. Udvendig er han jo Gudrun op ad dage, men ikke i noget andet. Sommetider er det også faldet mig ind, om Oluf mon havde klaret sig bedre igennem om han havde fået en kone, der passede bedre for ham. For om også Oluf havde det i sig, som kaldes at være forud for sin tid, så havde han ikke styrke nok i sig selv til at klare, hvad der kom ham imod. Så klog han end var, så hørte han dog til de svage, som nok har både hovede og gyldne ord nok til at fable om hvad de *vil* gøre, og de er fulde af ideer, men altfor let glemmer den ene for den anden. Uden tanke på at det kun er *handling* der regnes.

Men så meget ved jeg, at Gudrun ikke har gjort ham noget lettere. Vel var hun min datter, den førstefødte, og blev forkælet i ti år inden hendes søskende kom og overraskede mor og mig tre år i træk, men jeg har nu aldrig ment at hun var nem. Heller ikke som lille tog hun hensyn til andet end sin egen vilje og lyst. Selv hendes mor kunne jo ikke lukke øjnene for at vores kønne datter, om det stak hende, kunne drille en død kat til den kradsede. At

hun klarede al sin uregerlighed med lyst sind og villige smil i et kønt ansigt, det gjorde det jo ikke lettere for andre. Da slet ikke for Oluf. Da de blev gift og mor og mig havde det godt med de tre små, gik det jo også godt nok de første år, efter at de havde fået drengen. Om Oluf så begyndte at gå på kro og snakke om sine ideer, fordi Gudrun begyndte at sjuske med sig selv, eller det var omvendt, det har jeg jo aldrig fået rede på. Men een gjorde sig jo sine tanker over, at det netop gik galt den sommer, da et stort ryk nybyggere kom til de to nye fabrikker ved Silkeborg.

Nå, ja, mennesker er vel som de er, men alligevel måtte een jo tænke at de var stakkels begge to. At Oluf så netop var fragtkusk fristede ham jo kun mere til drik og snak på kroerne. Det havde jo nok været bedre om de var blevet boende i Bjerringbro og ikke havde været lige efne efter at komme op til den nye by.

Nå, alt det har jeg jo været igennem så tit. Men ... ja, hvorfor i alverdens riger og lande har jeg nu siddet og sat det på papiret! Det var jo noget helt andet, jeg lå og tænkte på! Åh, jo, det var jo det med Hans! Når een i så lang tid går ene og tænker på, hvad det skal blive til med sådan en bette knægt, så kommer der jo så mange tanker. Lige til een ikke kan komme længer, om man ikke prøver at rede det ud, fra ende af. Og det er jo ikke det samme om drengen har sind efter sin mor eller sin far. Og det er nok det som trænger sig på, at een så længe har gået og taget vare på hvordan knægten kan tydes. Og bare ønsket at han i sig har en heldig blanding af Gudrun og Oluf.

Sognefogeden læser de skriftlige resultater af andre bekymringer, Peder har gjort sig, og får indblik i andre aktstykker, der viser en helt anden mand end den Peder, han har kendt og agtet i et halvt århundrede. Og en lille ny snigende tanke om tovlige Magnus slår rod i hans langsomt arbejdende bevidsthed. Men et kan han uden videre forstå, at Peder har gjort sig tunge tanker om. Datteren!

Sognefogeden havde selv kendt Gudrun fra hun var en bette tøs og lige til hun blev gift med denne hersens opfinder- og karetma-

gersvend i Bjerringbro. Det varede jo kun en fire-fem år. Da Gudrun som enke kom hjem med drengen var hun syg og elendig. Ikke så kunstigt at hun strøg med i kolerasomren, men kry havde hun holdt sig til det sidste. Det var næsten ubegribeligt at hun var faldet efter Peder og Maren-Sofie. Skikkeligt folk begge to, men ligegodt havde de avlet en skabning, der var at ligne ved en uvan kvie hele sit korte liv. Et kønt stykke, af lemmer og krop, men så ustyrlig at hun tilsidst ikke formåede at undre nogen, kun at forarge. Det var da så at sige også med forargelige ord hun satte en slags punktum for sin deltagelse i sognets liv og fællesskab.

Den vinteraften Oluf-Opfinder, fuld og rasende, tumlede ud fra Ans Kro, fik spændt hestene for og i galop drønede ud ad den frosthårde jordvej langs åen, tænkte Thomas staldkarl på, at det nok en dag gik galt med de heste. Andre tænkte at det nok en dag gik galt med Oluf. Begge parter fik ret.

Næste dag fandt man heste og vogn, braset gennem isen på åen neden for de høje skrænter ved Tange. Det tog sin tid at få de druknede heste og køretøjet bjerget op. Men Oluf var ikke til at finde. Ikke før om foråret, da isen var gået til havs. Næsten helt nede ved Bjerringbro lå hans lig, kilet fast mellem to stene inde ved bredden.

Men det, der gjorde at den historie huskedes bedre end mange andre ulykker, var de ord hans enke havde trøstet sig med, da præsten efter begravelsen gjorde sin skyldighed ved at ynke hende. Hun havde hørt på og svaret:

— Ja, såmænd, men det var da godt at der var så mange ål i ham, at de kunne betale begravelsen.

10

EN MISSIONSK BONDE FINDER AT BLANDT GUDS PRØVELSER ER LEJEMÆND NOK EN AF DE VÆRSTE

Det er da heller ikke Vorherres bedste børn der har det hårdeste slid for den ringeste løn, på den store vandvej. Om de er de værste er måske endda ikke så let at dømme om, alt taget i betragtning.

Langs grønne enge og mellem lyngklædte bakker trak de snoede veje et mønster mod åens ladepladser, på naturens egne og hidtil uomgængelige vilkår. Vejene kom fra mange retninger og de dybe hjulspor i sand og mudder førte mange steder hen. Ofte krydsede de hinanden, men de fleste af de allerældste spor løb sammen ved de gamle vadesteder.

I århundreder havde kroerne ligget ved vadestederne, her udfoldedes livet stærkest. Til tider en kende for stærkt. Men med det liv der nu var på åen havde ingen tid til at ruge over ting, der var sket i den sørgelige — og sørgeligt overståede — krig. Skønt et og andet mindeværdigt da ellers var sket ved de fleste vadesteder i den tid fjenden kom og gik, og jagede med krofolk og færgefolk både ved nat og dag. Nu var det ovre og en ny tid kommet, med god gang i træskoene, og ikke mere bøl i krostuerne end det var til at holde styr på.

Meget var blevet bedre. Men ikke de snoede veje. Inde i landet, hvor fred og gudsfrygt, som i gammel tid, endnu var en god del af bondens hverdag, kunne ingen transportvej konkurrere med den store vandvej. Endnu kunne et par tønder korn være et svært læs for et spand heste at slæbe til en af åens ladepladser.

Selv i fredstid var det hårdt at være bonde. Hårdere var det at være hest. Men hårdest af alt var det at være lejemand.

Hal til, læg i, hold selen stram
strømmen maler, tung er vor pram.
Hal huden i laser, læg efter mig
glo på min røv, den griner ad dig.

Trækstien mellem Randers og Bjerringbro sugede sved og blod i sig. Og regnskyl og åvand, som en umættelig svamp. Og lejemændene var trækstiens frivillige slaver. Ingen og intet tvang dem. Hvis man da ikke regnede nød, fattigdom og uvidenhed, eller andet af den slags, som mennesket med sin frie vilje selv er ude om. Havde Napoleon måske ikke sagt, at enhver bærer marskalstaven i sit tornyster. Men endnu havde aldrig så meget som bare én lurvet lejemand gidet skaffe sig et tornyster. Enhver ligger som han har redt, så det var vel også efter naturens orden at lejemænd lagde sig i selen.

En kende bedre var det at være rigtig hest. På den brede statsanlagte træksti fra Bjerringbro til Silkeborg kunne en fire-fem heste trække støt og uhindret af grøfter og vandløb og sumphuller. Og ingen hest blev aset til den styrtede. Både bønder og pramskippere forstod at skelne mellem hvad der kunne betale sig og hvad ikke. En styrtet hest kunne betyde tab af mange rigsdaler. En styrtet lejemand betød ikke meget mere end et vink efter en anden. De var for det meste nemme at få til købs. På Tørvebryggen i Randers, eller undervejs, når et hold vandrede tilbage efter endt træk til Bjerringbro.

Ikke alle kåge var lige store og ikke alle laster lige tunge. Heller ikke alle skippere var lige sparsomme. Traf det sig sådan, at der ikke var fire af de bedste lejemænd ledige, så fandt en og anden skipper det endda lønsomt at hyre fem af de næstbedste, skønt lønnen var ens pr. høved. Tre rigsdaler pr. stk. På egen kost, men fri kaffe to gange på turen.

Med trækselen over skulderen og springstaven i de tunge næver, krummede de sig forover og stampede opstrøms. Med spændte

lemmer og krop asede de sig frem. Det skete at fodfæstet smuttede, når de vadede over grøfter i muddervand til knæene. Men den, der røg helt under, var hurtigt oppe og de våde laser blev snart tørre på kroppe, der arbejdede under højtryk. Og kiksede springstokken i et bredere vandløb med rindende vand, så var også det en skæbnebestemt rundvask, der bare køler og bløder lidt op i ugegammelt skidt og sved i hår og skæg. Men ikke alle er lige godt garvede og kun få så godt, at det våde græs ikke slider huden i laser på de nøgne fødder. Der er gamle skanker, der ikke bløder ret meget og magre kroppe, der knirker og knager uden at svede. Men der er også fødder, som efterlader sig spor, der vil kunne få en blodhund til at savle af iver, om den så sad på toppen af Himmelbjerget.

Men der sidder ingen blodhunde på toppen af denne overvældende skønhed, som ved en kongelig gestus blev skænket til folkeeje. Og lejemændene hører mest til den utaknemlige del af folket, der ikke skønner på at få så meget til givendes. Rakket løfter ikke hovedet for at nyde naturens skønhed. De har ingen ejerglæde over ting, der ikke frit kan omsættes. Og når de løfter hovedet i øjeblikke, hvor prammen glider så det lader sig gøre at linde lidt på trækselen, da vender bunden af brændevinsdunken oftest op, og spærrer de skæggede ansigters udsigt til Guds himmel. Vel ved de nok at det er i den retning Paradiset ligger. Men siden det jo er så helvedes langt borte, er det godt at kvikke sig op med en slurk undervejs. Løber dunken tør, og det gør den altid, så er der mere, hvor det kom fra. Men betales for det skal der jo. Med blod fra ituslidte fødder, med sved fra værkende kroppe. Sved der svider i trækselens gnavsår, men som ikke regnes. Skidt da med det! Der venter jo tre rigsdaler ved vejs ende. Og skulle et sår endelig begynde at skabe sig så meget, at man er nødt til at tænke på det, nå, ja ... De fleste kender da en hestestald, hvor der er til at komme til lidt salve. Ordentlige folk og hestehandlere lader ikke et dyr gå for længe med slidhuller i skindet uden at gøre noget

ved det. Hårene bliver hvide efter et gnavsår, der ikke gøres noget ved med det samme. Og for mange hvide pletter på bringe og kryds gør en hest ringere i handel og vandel.

Lejemænd på egen boldgade er erfarne folk. De giver sig ikke meget af med pjattede funderinger over deres plads i verden. I hvert fald ikke i arbejdstiden. Den slags brødløse udskejelser finder kun sted, når ånden kommer over dem. Ånd for sig og arbejde for sig. Men på en grøn eng, ved et lejrbål, når dunken går rundt og der er længe til i morgen og trækselen, da kan det ske at åndsliv og flyvske tanker får langt tøjrslag.

Fra morgengry til tusmørket kommer glidende gennem den lange dal, kan det godt blive til en sejsten-atten timer i selen. Vel er der den gode pavse med gratis kaffe, og pusten i de korte stunder, der levner tid til en slurk proviant for egen regning, det går an. Men endda linder det svært når kludene er tørre, skidt og sved og blod størknet over rifter og flænger fra tjørn og strittende hegn, fra skarpe sten, og splinter af knækkede gangbrædder. For det meste kan en tur jo klares på et par døgn, og da er tre rigsdaler tjent. Så følger den gode hvile ved befriet at traske tilbage til Randers og Tørvebryggen på jagt efter ny hyre. Men som fri mand kan man selv bestemme farten. Ligge over en nat et eller andet sted. Med penge på lommen, brød og flæsk, og med dunken fyldt, kan der godt blive lidt grin ved at slå sig sammen med nogle fæller. Nogle af ens egne, som også har flere erfaringer for at livet kan være skjønt. Vel ved de nok, at lejemænd regnes for ringe folk. Men så ringe er de heller ikke, at de ikke ved egen kraft og vilje kan tvinge livet til at té sig gyldent, også for dem, og endda flere timer ad gangen.

Ingen, heller ikke myndighederne, har alt for godt greje på hvor de frivillige slaver kommer fra. En del er kendt som Ådalens udskud. Sværlemmede og seje karle, men endda så ustabile at ingen vil tage dem i tjeneste. De duer kun til det ringeste ringe, lejemænd. De passer godt nok sammen med tilløbet pak fra andre kanter af landet. Om bare de holder sig fri af fængsel og fattig-

væsen, da er myndighederne ikke tilsinds at spolere billig og nødvendig arbejdskraft for åfarten. Hvordan den pjaltede flok regnes af de fleste, det gav Anders Andersen det rette svar på, da hans nabo uroligt spejdede mod åen og tøvende sagde:

— Er det ikke nogen mennesker, der kommer der henne.

Anders Andersen har også fået uro i sindet, han stirrer længe mod de utydelige skikkelser i det begyndende tusmørke. Så får han øje på ruftaget på den forreste af de tre pramme, der har lagt ind for natten. Og det høres på hans tvære stemme at han endnu engang har fået sin evige frygt bekræftet:

— Mennesker! Nej, det er gud-bevare-os kun nogle lejemænd.

Og skønt de to gode naboer véd at ingen af åens folk mere vil banke på deres døre og spørge om husly for natten, stænger og låser de forsvarligt for lade og stald.

Enhver af de fjorten lejemænd fra de tre kåge, véd hvad de véd. Anders Andersen har aldrig været at finde blandt de bønder langs åen der var godmodige, eller kloge nok, til at give logi i våde eller kølige nætter, når vejret var for råt at ligge ude i. Få blandt de bønder, der boede nær nok, ville have besvær med lejemændene, når gode miner til slet spil, kunne holdes ved at lade dem sove på høloftet. Og Anders Andersen var nok den eneste, som stædigt havde holdt sig helt fri for den slags gæster — indendørs. Det havde han ofte måttet betale for, betalte så at sige hver eneste sommerdag med bekymringer over væltede hegnspæle, høstakke vippet i åen af træklinen og ... ja der var så meget de ugudelige kunne finde på. Som nu den søndag han var kommet hjem fra kirke og havde fundet et papskilt slået op på sin dør: »L-i-L — træd varsomt«.

Først næste dag opdagede han, at vel nok tyve mand havde været i laden. Havde de bare ikke lavet andet, så kunne det næsten anses som en gevinst. Porrerne i køkkenhaven trængte hårdt.

Sigrid havde nok løst gåden rigtigt. Et godt hovede var hun, og så snart han fortalte, hvad han havde trådt i, pegede hun på skiltet og sagde:

— Jamen det dér L-i-L, det skal nok betyde, sådan på en fin måde altså, skal det betyde — lort i laden.

Det var begyndelsen og kostede en hængelås. Sådan var tiden blevet, og værre og værre blev den år efter år. Den som evigt spejdede efter ondskab og dårligdom, så nidkært som Anders Andersen gjorde, kunne sandelig få sandheden til at passe, i ordet om: — Søger og du skal finde.

Der var næsten en slags grum tilfredshed i at møde denne overvældende støtte for sin dybe overbevisning. Så dyb at den havde smittet naboen, som ellers ikke havde jord ned til vandet og intet hærværk var blevet forøvet mod ham. Endda tøfler han hjem for at hytte sig, en bange mand. Anders Andersen er ikke bange, han er bare bitter. Han står alene tilbage, stirrer mod de utydelige skikkelser. Der er mange. Mange nok til at berettige et lille saligt martyrgys. Hvad kan de hitte på!

Som de fleste andre gamle bønder er Anders Andersen bundet af gammel skik og brug. Om der ikke sker grove ting som mord, brand eller indbrud, er det hver mands egen sag at skærme sig selv og sit. De almindelige spektakler med lejemænd og pramfolk er så at sige en privat sag. Den ting er ingen i tvivl om, heller ikke Anders Andersen. Der er bare det at han ikke magter at stille noget op overfor lejemændene. Når han tænker på de fortrædeligheder, han har været ude for, og på flere der kan komme når som helst, så er han i sin gode ret til at være bitter over verdens ondskab, og til at tage sig et lille gys nu og da.

I seks år har han været enkemand. Sigrid, der nu var 23, havde været både husmor og gjort karlearbejde siden hendes mor døde. De første fire af disse år var det lykkedes hendes far at fæste både karl og dreng hver fardag, første november. Anders Andersen havde alle dage fæstet sine folk for mindst et år ad gangen, og heller ingen havde holdt længer ud hos ham, det var endda sket at nogle var rendt af pladsen i utide. Men sidste november-fardag havde han ingen kunnet få i fæste. Så tovligt var alting blevet, siden fabrikkerne trak de unge til byerne. Karlelønnen steg i takt

med mangelen på folk til landbruget. Og ikke nok med det, de karle, der endnu indfandt sig til fardag på fæstekontoret, både i maj og november, kunne nu tillade sig at vælge og vrage.

I den tid Anders Andersen var blevet vraget som husbond, havde han måttet klare driften ved at betale urimelig høj dagleje til et par af de husmænd, som havde for lidt jord til at klare sig på, men endda blev ved at klamre sig til drømmen om at blive herre på egen jord. Om han ikke havde haft Sigrid var det aldrig gået. Men det havde han, til undren for mange, og iblandt også til undren for Sigrid selv.

Men hun undrede sig ikke over at hendes far gik ud lige efter aftensmaden, og at det varede flere timer inden han kom ind igen og stavrede til sengs. Den vane var nu flere somre gammel. Der kunne gå uger imellem at nogle pramme lagde ind for natten nede ved deres eng. Men når det skete blev hendes far så urolig, at han ikke kunne holde sig inde så længe han ude fra havehækken kunne skimte lidt af, hvad der skete nede ved åen.

Sigrid bryder sig ikke om pramfolkene. Hun bryder sig heller ikke meget om sin far. Eller om sit arbejde, skønt hun er ferm til alt hvad hun gør. Sigrid holdt op med at bryde sig om nogen verdens ting, da hendes mor døde. Det var ikke nogen pludselig forandring. Selv i den første tid viste hun ikke større udadvendt sorg end det var rimeligt og passende. Mildt sind og let til smil, kraftig af krop, fletninger så tykke og gule som halmbånd, det var Sigrid. Sådan havde hun altid været og sådan blev hun igen at se til, da sorgens dæmpetid efter moderens død havde fået sit. Hvad der var sket inde i hende, og havde fået hende til ikke mere at bryde sig om nogen verdens ting, det var ikke at se udvendig. Smil og venlighed og velgjort arbejde leverede hun stadig i godt mål, men hun gik aldrig nogen steder. Karlfolk traf hun ikke. Ved en og anden konesnak faldt erfarne og vægtige ord om at en pige på 23 nu ellers skulle vare sig for at give sig for god tid ...

Først da mørket har lukket af, helt og fuldstændigt, for enhver

bevægelse på åbredden nede ved Anders Andersens eng, går han ind. Træskoene finder selv vej og forstyrrer ikke hans tankers rugen: — Der var ikke sket noget. De havde hverken taget hegnspæle eller søgt sig andet brænde, de havde slet ikke tændt bål. Så vidt han kunne se havde lejemændene bare smidt sig under den store tjørn. Den stod højt, der var næsten altid tørt under den, og der skulle en svær regnskyl til at bløde igennem dens krone. De var blevet liggende, som om de ikke orkede at rejse sig igen. Godt nok var strømmen hård endnu, efter den megen regn i forsommeren, men alligevel.

Anders Andersen kan ikke få sig selv til at tro, at lejemænd kan være rolige og uskadelige før de er helt døde. Aldrig har nogen hørt at de folk var for trætte til at lave utyskestreger. Der må være noget andet i gære, noget han ikke ved noget om, men i hvert fald noget ondt! Anders Andersen er ikke i vildrede med at han kan vente sig noget gyseligt. Og da han endelig har skuttet sig tilrette på den svære bolsters underdyne og fornemmer den gode tyngde af den svære bolsters overdyne, ligger han i bitter salighed over en ond, ny tid, der er helt anderledes end da han var ung. Da havde åen været fredelig nok, og der havde været tjenestefolk at vælge imellem. Vel kunne det ske at en karl gjorde sig udtilbens over at skulle æde laks tre gange om dagen i opgangstiden, men een var da mand for at tugte sine folk dengang. Men det var før der kom lejemænd i verden. Om een dog kunne regne ud, hvorfor de ikke havde téet sig i aften. Men det skulle nok komme for en dag i morgen, tænker han, og tager sig endnu et godt gys inden han falder i søvn.

Da Anders Andersen ved første gry kommer i træskoene og ud, ser han straks at prammene er væk. Ligestraks vil han ikke tro det. Underkæben synker langsomt så langt ned den kan komme, mens han går over sin frodige eng. Tjørnen står urokket, som hegnspælene. Og broen fra fårevaskningen, som han ikke har fået reddet hjem endnu, ser ud til at være urørt. Langs hele bredden er intet uvant at se. Intet spor af lejemændene, eller rettere, kun

den slags spor, som også ordentlige folk kan blive nødt til at sætte efter sig.

Anders Andersen føler noget i retning af skuffelse og kan ikke opgive sin med så megen omhu vedligeholdte mistro. Skulle han virkelig have gyst uden grund, gyst så at sige gratis, kvit og frit. Han mindes da ellers ikke nogen sinde at have fået noget til givendes. Han går hjem, med sindet fyldt af en svidende, holdbar bitterhed. Og næste dags aften var Anders Andersen ikke fri for at føle sig helt kry en overgang. For da så han for sin øjne beviset på at han var mand for at tænke ret om verden og menneskene. Det blev så tydeligt som nogensinde, at han ikke havde frygtet og gyst forgæves, og da slet ikke gratis. Nok havde han gyst lidt på forskud denne gang, men ikke forgæves.

De ugudelige var kommet tilbage og havde udvalgt sig netop hans eng, til at holde gilde på, i den lune, lyse sommernat. Bål af tømmer fra hans fårebro, midt i det gode græs, som allerede i en uge havde været modent til første slet. En god hø-høst efter den våde forsommer. Nu blev der nok større tab end det een havde sparet ved ikke at tage dyr hjælp, men vente til Sigrid fik stunder. Netop i eftermiddag havde han trukket slibestenen, mens hun sleb leen for at have den klar til i morgen.

De tre kåge lejemændene havde trukket til Bjerringbro var kommet tidligt nok til at få hestetræk samme dag. Den ene var den, Sigurd Dreier var blevet skipper på efter Jerrik. Den anden var behersket af sin skipper og ejer, der altid sov med bukserne på og det ene øje på klem. I hele Gudenådalen var han berømt for sin fænomenale evne til at se solen stå op, mindst en halv time før den skulle, efter almanakken. I dyb respekt for denne evne, blev hans navn blandt åens folk, når han ikke var til stede, altid udtalt i sin fulde længde: — Per-det-er-langt-op-ad-dagen-for-hede-hule-helvede. Og når hans folk bandede over mørket, klagede deres altid travle skipper over at solen skar ham i øjnene.

Kræn Iversen var skipper på den tredie kåg. Både han og hans folk hørte i en menneskealder til pramfartens kendte skikkelser.

Dem var der mange af i Gudenåens storhedstid, og grundene til deres berømmelse var lige så forskellige som åens farlige drej og sving, mudderbanker og sten, og de malende strømhvirvlers skiften efter vejr og vandstand.

Kræn Iversen og hans to solide prammænd var et trekløver, sammensvejset i fælles forståelse af morgensøvnens nytte og betydning for at bevare helbredet. Det var sjældent at de lagde ud før langt op ad formiddagen og det alligevel var blevet for sent at stå tidligt op. Klokken kunne blive både syv og otte før de havde klaret den første fjerdingvej.

Senere hen blev der både grint og snakket om den morgen Kræn Iversen havde sat både sit eget og sine folks helbred på spil. Hvordan det var gået til sivede jo ud så småt, men kom da ellers kun til at tjene både ofre og bøddel til ære. Og Per-det-er-langt-op-addagen-for-hede-hule-helvede, havde næsten bevist det umuliges mulighed. I spidsen for tre pramme med kludelaster til papirfabrikken, slog han alle rekorder i sejltid. Det kunne ventes, eftersom det kun var sine egne rekorder han havde at slå. Det store i den bedrift lå i at han klarede at få Kræn Iversen til at følge trop.

Derudover bevirkede samme bedrift, at en flok lejemænd samtidigt kom så tidligt fra Bjerringbro, at de flere timer før solnedgang nåede Anders Andersens eng på tilbagevejen til Randers. Men da var de også så udkørte, at de besluttede at overnatte. Og dog var ingen af de fjorten mand mere medtaget af den hårde tur, end at de hver især havde købt noget at styrke sig på straks efter at fjorten forrevne, blodskorpede, hårde og beskidte næver havde lukket sig om hver tre rigsdaler.

De var allerede godt igang, da Anders Andersen trampede ud for at gå et vend efter aftensmaden. At gå ned og at få dem væk, var der ikke mere mening i end at prøve at spærre en fjert inde i et fuglebur. Men stå bag hækken og harmes, det kunne han efter trang og vilje. Stå time efter time og samle sig et fedt forråd af retfærdig harme, nok til lange tider. Samle, med had i øjnene og med ørerne åbne til at labbe i sig fra den strøm af ublufærdige

ord, der flød klart tonende gennem den stille sommernat. Flød over hans egen eng, som funker fra bålet af hans eget brænde. En overflod af ugudelig vellyst fra skabninger som ikke havde anden ret end den de selv tog, men som alligevel ikke ramtes af lovens arm. Øvrigheden bærer ikke sværdet forgæves, men den tager fornuftige hensyn til økonomisk forsvarlig og tvingende nødvendig arbejdskraft. Sådan tænkte Anders Andersen ikke. Men han vidste det ubevidst. Og derfor stod han hjælpeløs. Lige til hans værkende ben med besvær bar ham ind mellem de gamle, bondesolide bolsterdyner. Tre-fire-fem timer, han vidste det ikke, og hans forvågede øjne orkede ikke at se på klokken. Og for en gangs skyld sov han længe. Og at han gjorde det, skulle få en betydning og ramme ham hårdere end al anden modgang, han indtil da havde samlet på. Længe efter at solen den dag havde favnet landet og trængt natten ud af den lange dal vestover mod havet, sov han. Til gavn og glæde for ulykken og — for lykken.

11
DER KAN GRO BLOMSTER PÅ EN MØDDING OG BO EN POETISK SJÆL I EN LEJEMAND, SELVOM HAN IKKE EJER FAGRE ORD

Noget tyder også på, at ingen er så ringe at han ikke har en slags stolthed og beskyttertrang. Og hvad godt kammeratskab angår, da står lejemændene ikke tilbage for nogen.

Den tid var kommet, da åndens trang til at slå sig løs ikke kunne holdes tilbage. Livsglæden var solidt styrket af brød og flæsk og skyllet ned med det sædvanlige og billige. En pot brændevin rækker ikke alverden på en hård dag i trækselen, den svedes hurtigt ud. Men når man æder og dovner sig ved lejrbålet, ja, så kan man godt blive lidt glad efter en pot, der slurkes ned mellem nogle humpler grovbrød og saftige bidder af fedtdrivende, spidstegt flæsk. I sådanne stunder af gyldent liv skal der ingen smalle steder være. Det ville være for luset om man ikke undte sig selv en pot ekstra. En pot til føden og en til humøret, det rækker den halve nat og ingen bliver pivede af det. At enkelte veteraner finder det mere rimeligt med tre potter og en sjat oveni, det viser bare at man selv hører til de mådeholdne:

> To potter brændevin og èn hel flaske øl
> det skal mig skærme mod rust og mod møl.

Det var bare et af de vers digteren kunne rive af sig på stående fod, så let som fod i hose, måske endda lettere, for ham. I hvert fald havde ingen set ham prøve på at stikke fod i hose. På stående fod passede heller ikke, hvis man skulle være nøje. Digteren begyndte nemlig aldrig at digte før han havde fået mindst to potter

og så rejste han sig ikke op. Ikke fordi han var pivet. Det passede nok hvad han selv sagde, at han aldrig drak mere brændevin end at han kunne slå et kraftspring, hvis han ville. Han ville bare aldrig, fordi han var genert af sig, sagde han. Det skulle digtere være, sagde han, det ligesom hørte med til at være digter, at være dannet og genert. Og alle og enhver vidste vel, i alle pest-og-bylders navn, at det ikke var dannet at slå et kraftspring, selvom det var ens mindste kunst, det ville være lige så uhøfligt, og et lige så splinterskidende tegn på at man manglede dannelse, som hvis man ikke holdt op med at klø sig i røven inden man brækkede en finger i røvhullet. Nemlig!

— Men selv om jeg nu har nedladt mig til at sidde her mellem alle jer fnatmider og væggelus, så holder jeg nu alligevel fast på min dannelse og bliver siddende. Jeg skal også nok digte for jer, her hvor jeg sidder og bliver siddende, for dét altså, at jeg er pis-hamrende-snot dannet og genert. Og sådan er jeg altså, lige som I ser mig. Det er nu altså min skæbne, at være skide genert. Den slags kan man ikke undslå sig for at være, for hvis altså skæbnen har bestemt det, ja, så har skæbnen bestemt det. Det er ikke fordi jeg regner med at nogen af jer kan begribe noget videre, men nu ved I da i det mindste så meget om dannelse at det er en digters skæbne at være genert. Og at det kuns er derfor jeg fra nu af bliver siddende her på min flade røv, med takker og det hele, og nok skal digte for jer, til jeg ikke har en dråbe mere af mine egne to potter, og bliver nødt til at nedværdige mig for at få en slurk af de møjhunde der ikke har drukket ud endnu, men det vil jeg sige ...

Efter de to første potter stod kæberne ikke stille på Digteren. Han skiftevis belærte og digtede for enhver, der gad høre. Og de gange det var sket at han blev sidste mand på valen udfoldede han ufortrødent sit åndsliv til glæde for sig selv, til også han ramlede snorkende omkuld. Men det skulle der betydeligt mere end to potter brændevin til. Digteren var ældste veteran. Han havde været i trækselen flere år før hestetrækstien kom til. Hvor i verden

han engang var kommet fra vidste ingen, måske ikke engang han selv, men kendt som digter havde han været i mange år. Og det skønt han kun digtede og snakkede dannet, når han havde fået mindst to potter. Ellers sagde han aldrig noget, brugte bare tiden til at gå i selen og være genert.

Hvis Digteren var et yderpunkt i lejemændenes brogede skare, så var Benjamin det til den modsatte side. Han havde stor »familie« og var ikke spor genert. Flere snese lejemænd betragtede sig på deres egen akavede måde, som enten en slags far eller storebror for Benjamin. Han havde det tilfælles med Digteren, at ingen vidste, hvor han kom fra, og han vidste det heller ikke selv.

Tidligt på sommeren i fjor var han begyndt at drysse rundt imellem dem på Tørvebryggen. En pæn ung mand, også i tøjet. Han var vel en snes år eller så. En glad gut, men nok lidt blød i knoppen. Det tog sin tid, og kun fordi han glad og stædigt holdt sig til flokken og villigt — på opfordring — solgte sit pæne tøj for noget kluns og et par rigsdaler, nok til et brændevinsgilde, tog de ham til sig, efterhånden overbevist om at han var rendt fra en anstalt. For det var sikkert nok at han virkelig ikke vidste, hvem han selv var. Så længe og så stædigt kunne sådan en knøs ikke spille den rolle. Men som Pætter-Pis sagde:

— Hvad dælen skal han på en anstalt efter. Vi har da ikke noget at gøre med det, og det er da tydeligt at han hellere vil være ved os.

Fordi han så afgjort var den yngste i flokken, og fordi han ikke selv havde noget navn at byde til, kaldte de ham Benjamin. Og det viste sig snart, at knøsen ikke hørte til de ringeste i en træksele.

En hel vinter havde han hutlet sig igennem sammen med dem. Halvsultet og frosset i pjalter, der gjorde det tydeligt hvad han var for en. Tilfældige jobs ved havnen og på lagerpladser, af og til nogle skilling at tjene som kreaturtrækker ved exportstaldene. Logi på staldlofter eller bag en teglværksovn. Lejemandsliv og lejemands venten på at isen skulle gå i drift. Venten på tidligt forår og

en lang god sommer i trækselen. En sikret fremtid mere end tre kvart år frem i tiden, i heldige år.

Da våren kom var han helt og fuldt blevet en af deres egne. Og mere end det. Uden at nogen gjorde sig det klart, eller i det hele taget funderede over den ting, var Benjamin gået de elendiges flok i blodet. Han var sivet ind i deres midte som en slags gave, eller en slags bestikkelse, til følelser de fleste troede glemt, eller druknet i brændevin.

Kun Digteren havde tilkendegivet noget om den ting i ord. De var en syv—otte stykker, der havde fået lov at hytte sig resten af vinteren i Kræn Iversens pram. Fire mand kunne få rimelig plads i kahytten når de lå ned, men godt pakket kunne der ligge otte og holde varmen, så vidt at ingen frøs ihjel.

Ved juletid havde de skaffet sig et par dunke og lidt ekstra til føden. Ikke noget i sammenligning med et overdådigt sommergilde, men helt pænt på en årstid, hvor det ikke flød med arbejde og rigsdaler. Et gilde var lykkedes når Digteren digtede. Den jul var rigtig nok.

Digteren var uberegnelig forsåvidt som det aldrig på forhånd var til at vide, hvad han ville digte om. Det var ham der i sin tid havde spekuleret ud, at Anders Andersen nok var en fin mand, en af de dannede, der satte pris på visitkort. Sådan nogen lagde man, når man kom på besøg og der ikke var nogen hjemme. Det havde Digteren fået hele fire lejemandssjak til at forstå. Da han havde forklaret dem meningen med det papskilt han havde lavet, og noget så allerhelvedes flot havde tegnet bogstaver på: — L-i-L — træd varsomt.

Så længe nogen lejemand kunne mindes, havde Digteren været specialist i alt, hvad der havde med dannelse at gøre. Ingen kendte så mange ord som han gjorde, og det var sjældent at han snakkede almindeligt. Aldrig havde nogen hørt ham bande. Fanden og hans familie, himmel og helvede, som jo ellers hørte hjemme i daglig tale blandt almindelige mennesker, det var ikke fint nok for Digte-

ren. Han lavede sine eder selv og nassede hverken på Gud eller Fanden. Og engang havde han nedladt sig til at forklare hvorfor:

— Det, der er i vejen med jer, alle I uvidende polyper, er, at I aldrig gør forsøg på at tænke. Jeres sjæl er døllet i dumhed og brændevin, og det vil den blive ved med at være, til I engang får lært at I ikke bare skal gå og lorte med jeres ånd.

Og da han havde sagt det, gloede han på Benjamin og sagde:

— Men det behøver I ikke at trække ham med i!

Og ingen sagde noget til det. Fordi det var Digteren, der sagde det. Og måske også lidt fordi det var jul. Når de ikke lå ned var kahytten stor nok til at de kunne bøje armen uden knurren fra sidemanden. Og de havde det skide hyggeligt, og beundrede Digteren, da han sagde at det ikke nyttede noget at snotte over livet, for nu var tiden inde til frydesang. Og så sang han:

> Og den som sig ærgrer gul og grøn,
> skal aldrig den farve mi-iste.

Benjamin sad ved bålet. Som de andre proppede han sig med brød og flæsk og skyllede efter med en slurk. Men endnu havde ingen set Benjamin drikke mere end en pægl brændevin ved et gilde. De vidste alle at knægten hellere ville afsted for sig selv og være indianer, end at se bunden af en tom dunk. Benjamin var blevet som en slags luksus de tillod sig at have råd til. Selv nogle af de tørstigste veteraner følte en slags hemmelig stolthed og beskyttertrang. Hvalpen var jo aldrig pivet med noget, så en enkelt afholdsmand havde man vel råd til, når man var så mange om det. Selv i lejemændenes skare var ingen så ringe, at han helt havde mistet glæden ved at vise storsind. Om der bare blev appelleret til det på den rigtige måde, som vel ingen vidste hvad var, men som Benjamin uafvidende havde slumpet sig til.

En lille hemmelig glæde har han blevet. Og de tog det alle for givet, at når måltidet var ovre og den rigtige efterslukning begyndte, så var det tid for Benjamin. Det holdt stik den aften på

Anders Andersens eng, som så ofte før, når de havde ligget ude og fundet tiden inde til at gøre livet lidt festligt. Alle lod som de overhovedet ikke bemærkede det, da Benjamin rejste sig og forsvandt op ad åbredden for at være indianer. Somme tider så optaget af den ting, at han forglemte sig og ikke kom tilbage før flokken var draget videre. Nogle dage i denne sommer var det sket, at Benjamin var kommet både to og tre dage efter de andre til Randers. Og ingen spurgte mere end en gang. For Benjamin svarede altid så ligetil og normalt som enhver anden dreng, der vil have noget for sig selv. Bare de første par gange blev der sagt et par henkastede ord:

— Hvor har du været.

Det oplagte svar lystes op af et frejdigt drengesmil:

— Ingen steder.

Gildet udviklede sig, normalt og planmæssigt. I engens frodighed, af grønt græs og vilde blomsters duft, blandedes den ramme lugt af opsuget sved i beskidte pjalter. Brændevinsånde og uddunstninger fra oppustede kroppe flød sammen med stanken fra branket flæsk og sur røg fra fugtigt brænde.

Nogle følte at sandhedens time var inde.

Underholdningen udviklede sig. Stumper af forlængst glemte illusioner dukkede op, planløst flakkende, som funker fra bålet.

Det kunne ske at sandheden måtte slås fast, at en møgbeskidt mand ville slå sandheden fast ved at slå en proper næve. For det meste blev den slags bevisførelse gemt til efterårsmarkedets omfattende retsopgør. Men bare det at snakke ud med hinanden var meget værd. For som Digteren engang havde sagt:

— Et menneske uden åndsliv, det betyder ikke mere end en pibeskid i en bjørnerøv.

Så ubetydelig ville ingen være, da slet ikke i de stunder man følte sig som en fri mand. Med en pot brændevin eller to indenbords. Pætter-Pis var kun en stemme i koret, som kappedes om at slå den ting fast:

— Hold så kæft alle sammen, for nu vil jeg holde en tale for

fædrelandet og for mig selv ... trala-tralla-la-la-la, den gang jeg drog af sted ...

Hvem der sagde hvad var ikke let at holde rede på. Men hver mand sagde noget for at sige noget. Og nogle sagde noget der trykkede på for at blive sagt; en braldrende lyd lettede jævnligt trykket hos en og anden. Gerne med kommentarer, men sjældent så poetiske som Digterens:

— Fuglen sit øje lukker, lukker det op igen,
slipper en skid og sukker, der blev jeg af med den.

Mere upoetiske sjæle nøjedes med at braldre op om røgen fra katten der fés i Hamborg. Men alle havde noget at skulle have sagt. Hængemuler og slavesjæle var der ingen plads til ved et godt gilde blandt frie mænd.

Det var kun i gildets første stadier, at åndslivet bevægede sig på det lettere plan. Det var bare noget der skulle overstås, og ingen kunne alligevel i poesi om de dele overgå Volmer-Rumlerøv. Ret beset og hørt var han nok den som Digteren havde haft mest held til at indpode nogen dannelse, der holdt fra gang til gang. Og mere end det. Selv på almindelige dage, lige meget hvad tid på dagen det var, eller om vejret var så solen ikke havde vist sig i flere dage, så skete det at Volmer-Rumlerøv pralede højlydt med den bid åndsliv Digteren havde digtet til ham. Mere end en gang var det sket at han i kaffepavsen var smuttet bag en busk og med klar røst deklameret sin sans for naturens skønhed. Med de frynsede bukser om sine hudløse haser, kunne det godt stikke Volmer-Rumlerøv at fedte for Digteren ved at nasse på hans poesi og dannelse og generthed. Helvedes fine ord sat på vers. Sådan noget kunne være meget godt ved højtidelige lejligheder. Men det var jo alligevel en durkdreven måde at luske sig til en slurk af Digterens dunk på. Og det hørte vel med til at være digter, at være så effig efter at høre sin egen helvedes dannelse og kunst sagt frem af andre, at man var parat til at undvære for den sags skyld. Digteren var i hvert fald den ivrigste til at række ører, når Volmer-Rumlerøv sad bag en busk og skinhelligt sagde udenad:

Solen synker, dagen lider,
mens jeg sidder her og skider,
ømme strenge i mit bryst sig rører,
mens jeg langsomt røven tørrer.

Det slog aldrig fejl at Digteren rakte ham dunken, når han kom tilbage. Selvfølgeligt måtte det indrømmes at han var helvedes god til at digte. Men skide hamrende forfængelig var han altså også. Når han ellers kunne gå i selen i dagevis og ikke sige et ord af bare generthed, men alligevel var villig til at slippe dunken for at høre sine egne vers, så ... Men en og anden mindedes da også at have hørt eller læst, at kunstnere var nogen løjerlige nogen. Men så skide med det da! Som lejemand var han af de bedste, og det var jo ikke så ringe en ting at have en digter, der også kunne gøre nytte, med i et sjak.

Ordet var frit: helt frit. Og inden bålets flammer sank og blev til gløder, havde de fleste fået snakket ud, med hinanden og med sig selv. Som sædvanlig var Pætter-Pis den eneste der ikke kunne holde sig i ro og bare blive siddende i kredsen, og æde og drikke og snakke. Hver mand så længe han kunne holde. Nogle ramlede snorkende om før andre. Pætter-Pis var gerne en af de første, bare at han ramlede fra stående stilling, eller midt i et skridt. Han tålte ikke så meget. Allerede efter en pot, rejste han sig og vandrede gestikulerende frem og tilbage, mens han med tydelige gebærder og let begribelige ord fortalte om de bedrifter han havde udført ved sine lænders kraft. Han nåede aldrig at befolke hele Ådalen inden han ramlede, allerede dybt sovende i faldet. Men en fire-fem sogne kunne Pætter-Pis godt nå at blive stamfar til ved et godt gilde.

På det stadium begyndte Vandrefuglens stemme at kunne trænge igennem. Han var den eneste, der sommetider vovede at gøre Digteren rangen stridig, som en der vidste mere end en lejemand behøvede at vide for at få føden. Tydeligt nok var Vandrefuglen svært inde i sager om religion og geografi. Men hvor han så havde

det fra, så lød han alt for sikker til at nogen brød sig videre om det. En lejemand, der giver sig til at snakke så kontant som en degn, ingen har hoved til at modsige, han skal hellere holde kæft. I alle fald regnes degnelærdom ikke nogen tilgode ved et bålgilde til ære for det levendes liv. Med en digter er det noget andet. Sådan en ved man hvad er. Lidt tosset og fuld af løgn, som det nu engang hører sig til for at være digter. Men alligevel en man helst gav medhold, særlig når han blev nødt til at forsvare fædrelandets ære. Og det gjorde han nu igen engang ved et døende bål, da Vandrefuglen langede ud:

— Da jeg vandrede i Tyskland kom jeg til en flok bjerge, så mange at de ikke var til at tælle. Og hvert evig eneste et var så høje at Himmelbjerget er at regne som en kolort ved siden af.

Digteren huggede straks igen:

— Himmelbjerget er det største i hele landet, folk fra både Århus og København kommer bare for at se det, og selv konger holder sig ikke for gode. Berømte malere har malet Himmelbjerget og der skal nok findes flere dusin skilderier af det i fine huse.

— Der er også nogen berømte, der har malet de bjerge jeg har set, hundredevis på eet skilderi, top ved top og nogle med sne på.

Digteren gylper, som må han brække sig inden han svarer:

— Sne på toppen, og så ved sommertide! Ja, det kunne godt ligne tyskerne, og brokke en hel masse toppe sammen i eet skilderi, lige som soldater, så toppene ligner pikkelhuer. Hvis det ikke er løgn så er det lédt. Hvis dine øjne ikke har taget skade af det, så skulle du saft-kolera-suse-mig holde lidt øje med dit fædreland. Jeg har set solen gå ned over Himmelbjerget, og farve taget på en lortet staklade tre fjerdingvej borte med farver så skønne og skøre som en smaskmoden brandbyld.

Vandrefuglen ejer ikke digterfantasi, men må holde sig til realiteterne. Det gør han så, i et håbløst håb om at fakta kan besejre kammeratskab, fædrelandsfølelse og storsind nok til at overse bagateller, der ikke passer i krammet:

— Jeg har set domkirken i Køln, den er nok tyve gange større end domkirken i Viborg.

— Så må vi prise vores lykke at den ikke ligger i Viborg, for hvor skulle folk så være.

Logik og viden kan ikke altid forenes og Vandrefuglen søger redning i noget andet:

— Og så er der Rhinen! Åen her kan en gå langs på fire dage, men jeg gik fire uger langs Rhinen. Der sejler dampere så store, at de nemt kunne sejle til Amerika. Jeg regner med at den flod, på de smalle steder, er lige så bred som Gudenå er helt ude ved Udby. Det har jeg set med egne øjne, da jeg vandrede efter krigen i otte-ogfyrre.

— Og hvad stort er der så ved det, er vores egen flod ikke lang nok, når vi går i sele. Behold du bare din fnattede tyskerflod. Skulle det være en fordel for en flod at være så stor. Hvad ville du gøre, hvis du ramlede i den og der ikke var nogen til at lange dig en pramstage. Det eneste du så kunne, det var nok at skide i strømmen og sejle i land på klumperne og drikke vand til.

Latterbrølene har forlængst ladet Vandrefuglen vide at den høje hest er for høj for ham. Den helvedes Digter havde altid ord, der fik det til at kaje over. Lige meget hvordan en så prøvede at vise, at en engang havde været anderledes karl for sin hat. Og denne aften bliver duellen ikke så lang som den ofte er blevet. De ved alle at Vandrefuglen er kørt træt, da han pludselig lægger sig på maven, krydser armene under det skæggede ansigt og mumler:

— Jeg har nu alligevel været længere borte end nogen af jer. Og endda længere kunne jeg have kommet, så sandt som hele Jylland er landfast med Tyrkiet.

Som lejemand var Vandrefuglen en af de mest efterspurgte. Stærk og utrættelig var han i selen, sikker på benene som en bjerghest. Men hans selvsikkerhed var begrænset til arbejdet. Kun brændevin i overmål, kunne lokke en anden trang til selvhævdelse frem i ham. Og hver gang det skete, hvergang han tog en dyst, som altid sluttede på samme måde, følte han sig udstødt. Men

næste dag var det glemt. Selv Digteren tilgav en modstander, der havde nedværdiget sig til at bruge fædrelandets landforbindelse med hedningene, i en dannet disput. Trods alt havde Vandrefuglen jo engang set andre lande. Sådan en mand burde ikke nedværdige sig til at lorte med sin ånd.

Som sædvanlig efter en dyst, sidder Digteren og tænker lidt over dybere ting. Og som sædvanlig bliver han afbrudt i sine funderinger af en eller anden, der er blevet mild i sjælen og føler trang til at glatte lidt ud mellem venner. Denne gang er det Nysekatten, der nikker over mod Vandrefuglen, som ligger på maven og snorker over nederlaget:

— Det er nu ellers ikke fordi han er dum. Han er jo ellers rejæl nok og såmænd ikke dummere end jeg er.

Digteren hader at blive afbrudt, når han tænker dybt. Med en arrig snerren ramler han ud efter Nysekatten, den skikkeligste lejemand, som nogensinde har gået på Guds grønne jord, altfor nem at verfe af:

— Dummere end dig! Nej det kan nok være, men det rækker også et godt stykke.

Men ikke alle lader sig tæmme lige let, heller ikke af Digteren. Bertel-Thy er lille, bred og hidsig. I flere år har han mest gået sammen med Nysekatten, taget sig af ham når han fik et anfald og spyttede blod. Og fordi Bertel-Thy kan trække for to og enhver pramskipper ved, at han af en eller anden grund har taget Nysekatten under vingerne, har et skrog, der ikke duede til det, nu gennem et par somre fået lov at vakle med i en træksele. Og som de andre fået sine tre rigsdaler ved Bjerringbro.

Bertel-Thy har let til at fare i flint, og om nogen er efter Nysekatten kan han ikke styre sig. I ikke altfor sikre skridt er han fremme, hugger de hårde næver i Digteren, haler ham på højkant og hvæser:

— Du kan bare lade ham være!

Digteren er et øjeblik helt konfus. Det er både år og dag siden nogen har vovet at lægge hånd på ham. Men inden hans åndelige

autoritet gav ham dækning for mangt og meget, havde han som alle andre måttet klare sig på den jævnere facon. Det har han ikke glemt. Men siden de nok begge er for brændevinsdrukne til en ordentlig nævekamp, bliver det kun til at de står og klamrer sig til hinanden i svajende livtag.

De fleste af flokken sover. Kun et par stykker stirrer med fortinnede øjne på de to kæmpende, sløvt grinende og uden rigtigt at opfatte situationen. Men Nysekatten er vågen og rædselsslagen. Han rejser sig og begynder at hoste. Det hiver og smerter i brystet. Han krummer sig forover og hosten exploderer. Dråber og klatter af blodigt spyt fyger over ansigterne på de sovende mænd og sætter sig i hårfilter og skæg. Nysekatten synker sammen, altfor optaget af sin egen elendighed til at se efter de to mænd, der stadig omklamrende hinanden, vakler hen mod den høje skrænt.

Ingen ser dem svaje, på den af regn underminerede kant. Da skrænten giver efter ryger de godt et par favne ned. I et sug af jord og sten. De har stadig fat i hinanden, da de halvt begravet ligger stille ved skrænten fod.

Bertel-Thys stemme lyder bange, da han forsigtigt prøver at ruske lidt i den krop, hans næver har fat i:

— Di-digter, le-lever du endnu.

Digterens stemme er mere rolig, ligefrem dannet, og en lille smule genert, da han svarer:

— Ja, gør du også.

Flokken af lejemænd så ikke stort værre ud efter gildet end før. Måske var Bertel-Thys og Digterens pjalter lidt mere ler- og jordklistrede end ellers, men det var jo ikke munderingen det kom an på. I hvert fald ikke for de skippere, der søgte trækkraft inde på Tørvebryggen. De kendte deres lus på gangen og tog efter det.

Derfor ville det også, selv med Bertel-Thy som fortaler, snart have sine vanskeligheder at få nogen skipper til at give tre rigsdaler for Nysekatten.

Bedre mening var der i at hyre en stærk springfyr som ham den et eller andet sted fra tilløbende knægt, de kaldte Benjamin. Men

han havde været lidt uberegnelig i denne sommer. Til tider var han der og til andre tider var han der ikke. Og da det sjak, han sidst havde været i, meldte sig klar til at gå i selen, anden dagen efter deres sidste gilde, var Benjamin ikke at øjne.

12

I DETTE HER MED KÆRLIGHED ER DET SOM DET ALTID HAR VÆRET OG DET ER DER IKKE NOGET AT GØRE VED

Men endda er det ikke uden grund at Anders Andersen føler sig som en prøvet mand. At holde sine lænders kraft i tømme når man gerne ville have haft sønner kan nok gøre en mand bitter, og uforsonlig.

Det blev en streng nat for Anders Andersen. Men han stod troligt sin vagt bag hækken, så længe han orkede. Det førte til en langt forskudt nattesøvn. Da han langt op på formiddagen kom af sengen og ud, så han straks at bærmen havde taget samme vej som strømmen.

Det halve af fårebroen var brændt. De forkullede rester lå på en favnebred, afsvedet plet i den frodige eng. Nogle favne uden om bålstedet var det gode græs trampet ned, men kunne nok reddes. Ret beset var ingen større skade sket, vel bare tab af et par favnfulde hø.

Værre var det næsten at tænke på den pøl af utugtige ord han havde måttet døje at høre på sin lange nattevagt. Og svært anstrengende havde det været at lytte så længe og anspændt.

En slem omgang. Og endnu vidste han ikke, at endda værre ting var i vente.

Anders Andersen kom så meget til sig selv at han begyndte at undre sig over, hvorfor Sigrid ikke var i gang med at slå engen. Leen var jo slebet, og utyskerne var draget af. Mon hun skulle ...

Lidt sær og egensindig var hun jo. Det mærkedes mere og mere i årene efter hendes mors død. Tøsen havde forlængst lagt sig til at gå uden at spørge om forlov, men først når dagens gerning var gjort. I denne sommer var hun dog blevet helt tokket og nogle

gange var hun rendt af gårde midt på dagen. Uden at ville sige hvorfor eller hvorhen.

Det eneste Anders Andersen hidtil i sit hjerte har haft at indvende mod sin datter, var at hun ikke var hans søn. Det bødede lidt på det, at hun dog havde både krop og sind til at gøre karlearbejde. Om det nu var derfor hun, endnu ikke da, skønt fyldt treogtyve, havde téet sig efter almindelige kvindfolkegriller, det fik stå hen. Hendes mor havde jo også været sær med de dele. Stejl i mange ting. Var endda engang gået så vidt at hun rent ud nægtede at passe sin kirkegang før hun havde fået lov til at holde avisen. Og han havde måttet bøje sig for hendes stivnakkede ugudelighed, og sløseri med penge. En eftergivenhed, der havde båret straffen i sig selv. Sigrid og hendes mor havde rottet sig sammen om avisen. Og selv ved at læse højt af Huspostillens manen om den trange vej, lykkedes det ham aldrig siden at få kvindfolkene bort fra avisens brede vej.

Han ligger sløvt hen. Hører ikke daglejerkonens skramlen med mælkejungerne i gården. Eller hestenes sindige klip-klap mod de toppede gårdsten, på vej til vandtruget. Hans tanker maler i fortiden, søger hændelser i de lange års bitre ægteskab. For at finde sammenligninger, der kan passe på datterens gøren og laden gennem de seks års sløve stædighed, hun af pligt eller hvad ... har holdt ud som husmor, og gjort karlearbejde ved siden af.

Brevet er flagret på gulvet. Så langt som et ondt år, men endda har han læst det flere gange. Til det flimrede for hans øjne og han måtte gå ind og lægge sig. Ligge en tid, samle tankerne og prøve at forstå det, der var hændt. Nu har han ligget sådan nogle timer. Han har ikke formået at samle tankerne, eller evnet at forstå. Så hårdt har ulykken ramt ham, at han, Anders Andersen, den pålideligste kirkegænger blandt bønder mellem Randers og Bjerringbro, end ikke orker at søge trøst i Huspostillen. Selv det at søge forklaring og vejledning i alle ting, gennem Guds egne ord, skal der en slags styrke til. Og end ikke det er ham forundt. I retsind og harme har han levet sit liv, men nu har al kraft forladt

ham. Tappet ud af hans martrede sind, af et kvindfolk, der var af hans eget kød og blod.

Han havde kaldt og ledt i køkken og stuer, til han fandt brevet. Skamløst havde hun lagt det på chatollet ved siden af huspostillen:

»Kære fader!

Jeg har i lang tid villet tale med dig om noget, der ligger mig meget på sinde. Men når jeg så tænkte på, hvor lidt tålmod du havde til at høre på mor, så tænkte jeg jo at du nok ikke ville høre på mig ret længe, inden du ville svare mig ved at læse op af huspostillen. Derfor skriver jeg dette og har været flere aftner om det. Fordi du ikke vil høre med tålmod, men jo bliver nødt til det, når jeg nu skriver til dig, det hele som det er og nu ikke kan være anderledes, hvad du så siger. Jeg ved jo nok at du bliver galhovedet, men det kan alligevel ikke være andet, derfor skriver jeg til dig, det hele som det er.

Det var i foråret, da jeg var nede ved fårebroen og vaske vædderen og den slap fra mig og svømmede ud i åen. Men i det samme kom en ung mand og sprang ud og hentede vædderen, skønt vandet var koldt og den næsten var nået over til den anden bred. Så kom vi til at snakke. Og siden den dag har vi mødt hinanden engang imellem, når han kom denne vej og jeg vidste hvornår, fordi han havde sagt det. Og det er derfor jeg har gået en gang imellem når du ikke vidste det.

Men nu da han og jeg hører sammen og vi begge to ved at intet i verden og ikke engang du skal få lov at skille os fra hinanden, så vil jeg fortælle dig lidt om ham. Noget jeg godt ved du bliver meget galhovedet over, fordi du jo ikke kan forstå at han er pæn og hverken har langt skæg eller noget og heller ikke er nær så beskidt som de andre lejemænd. Ja, jeg ved godt og kan tænke at du nok nu skæver til chatollet og huspostillen, men du er jo nødt til at høre på mig, når jeg ikke er der, men har skrevet i stedet for. Og lige meget hvad du tror, så er han nu ingen almindelig lejemand. Han kalder sig nemlig bare Benjamin og vil ikke rigtigt

sige, hvad han ellers hedder og hvor han er fra. Så har jeg tænkt at han nok er en der kommer fra ordentlige folk og ikke vil snakkes om, fordi han måske bare for sjov vil prøve hvordan det er at være lejemand. For i fjor læste jeg da i avisen om en rigtig kunstmaler fra København, der sejlede med en af prammene en hel sommer bare for at se hvordan det var, så han kunne male det som det er i virkeligheden.

Benjamin snakker godt nok så en let kan høre, at han er heromkring fra, men at han så ikke vil sige fra hvor, det er jeg ligeglad med og venter bare til han vil. Og det har jo heller ikke noget at sige, når vi bare begge to ved at vi vil have hinanden og at ingen skal få os fra det, lige meget hvad du så siger. Og hvis du bare ikke altid var så gal på alle folk fra åen, så ville du måske også synes, at Benjamin er så pæn og da godt kan være et ordentligt menneske, selvom han lige for tiden bare er lejemand. Men jeg har tænkt og tænkt over al det uvæsen der bare vil blive, hvis jeg ville have dig til at fæste ham som karl, når du ved at han er min kæreste. Det ved jeg jo at du aldrig ville, så nu har jeg taget mig en plads i Randers efter avisen. Og der bliver jeg så til vi kan få løst kongebrev og blive gift. Jeg har nemlig undersøgt at når du ikke vil give dit samtykke, så kan vi bare få et kongebrev og så bliver Benjamin jo nødt til at sige, hvad han hedder og hvor han er fra, så det skal nok gå.

Og mens jeg er i Randers og har halv fridag hver anden søndag, så kan jeg endelig få havet at se, som du jo ved jeg altid har ønsket mig, men det er jo aldrig blevet til, ligesom det heller ikke blev for mor, der jo så tit snakkede om havet, som hun læste så meget om, men aldrig havde set. Så det har jeg vel fra hende, at jeg altid har ønsket at se havet. Men på min første halve frisøndag har Benjamin lovet at gå med mig helt ud til havet, og selv om du jo nok ikke kan forstå, hvor meget jeg glæder mig så gør jeg det altså.

Men det er jo endda en skam at du er så galhovedet på alle pramfolk, at jeg jo ved at det bare ville blive til en masse bøvl og

uvæsen om jeg ville have dig til at lade Benjamin bo ved os. Men selv om det er sådan vil jeg endda lade dig vide, hvor jeg er blevet af og sige dig *helt bestemt* at det kan du ikke gøre noget ved. Men hav det nu så godt du kan alligevel. Når det nu ikke kan være andet, så vælger jeg Benjamin og sender dig hermed min hilsen. Sigrid.

Anders Andersen ligger på sin seng. For første gang i sit liv ligger han ovenpå dynerne, fuldt påklædt. Så hårdt ramt af ulykken, at ikke engang bitterhedens styrke kan give ham kraft til at kæmpe mod det onde.

Alle dage har hans sind hyllet sig i et større mål af bekymringer end de naturgivne, han som bonde er født til at bære. Mistro og gudsfrygt, en med årene stadig tiltagende menneskefjendskhed var groet frem i ham. Måske som en slags ubevidst søgt våben mod en kvinde, han ikke kunne styre. En kone, så stædigt indesluttet i egensind, til tider så rent ugudelig i sin ligegyldighed for loven og løftet om lydighed mod sin rette husbond, havde i mange år været som en lænke om hans fod.

Om ellers ubrugt mandskraft kan slå ind og blive til noget andet, så var Anders Andersens slået ind og blevet til bitterhed, da Martha nægtede at føde ham flere børn efter Sigrids fødsel. Og efterhånden som hendes ubønhørlige stædighed gjorde det klart, at hans drøm om sønner aldrig ville gå i opfyldelse, rejstes en usynlig mur mellem ham og hans eneste datter.

Hvad det betød for Sigrid, havde hendes far aldrig ofret en tanke på. Gjorde det heller ikke nu. Lå bare og tænkte tilbage, og sammenlignede hende med den døde kvinde, han stadig hadede. Tøsen var som sin mor. Alle kvindfolk var skabt af den lede selv.

I dage og uger så det ud som var Anders Andersen en knækket mand, uden større interesse for jordelivets ondskab og elendighed. Hans sjæl var så at sige på bar bund, og kun langsomt famlede hans ånd sig igen til den rette vej. Men han klarede det. Igennem huspostillens trøst og formaninger, — søger og du skal finde —,

vandt han sin gamle indædte styrke tilbage. Gedigen bitterhed gav ham igen stejl rejsning til kamp mod alle, der gik i syndens sold.

Og han gemte sig aldrig mere, når lejemændenes flok drog forbi, eller slog sig ned på hans eng. Rank og synlig stod han og stirrede mod Djævelens yngel. Med de af alder langsynede, men endnu stærke øjne, lysende af ensrettet had, stirrede han mod denne flok bundskrab af den nye tid. Og i hans følelsers armod var ingen plads til nåde. Intet i denne verden ville mere have nogen mulighed for at rydde lidt plads for jævn menneskevarme i Anders Andersens sind. Ham var det ikke beskåret at ane noget om den svaghed, godhed, mod og hjælpeløshed, som klædt i pjalter asede for livet i trækselen.

Og inden denne sommer var til ende, havde han uigenkaldeligt ofret sin datter til den nye tid. Og betalt kontante rigsdaler til en prokurator for at få hende gjort arveløs.

Livet havde skrevet et par usædvanlige linier i lejemændenes saga. De blev tydet på forskellig vis, op og ned langs strømmen, og på Tørvebryggen i Randers. Men det var Digteren, der gav den korteste og sikreste forklaring, som ingen andre tydninger magtede at rokke ved. Det var før sket, at Digteren holdt sig til en sandhed, der ikke var til at komme omkring ved. Så vidste de gamle i gænget, at der var en glæde han ville have for sig selv. Vel rådede han over flere ord end de fleste og ingen kunne lægge ham ned i en disput ved et gilde, men der hørte mere end et velsmurt kævetøj til at være digter. Det havde han selv engang forklaret dem, med en hulens masse ord inden han kom til:

— ... og for at sige det kort, og så tydeligt at selv sådan en bande skabede mosegrise som jer, kan begribe det. Hvis I da ellers gider trække halmen ud af ørerne, I fnattede vandrotter, så skal jeg sige det, så det trænger ind i jeres forsumpede hjerner, mejsler sig ind og står prentet, som i mosevand ... gi mig en slurk! Drøbelen bliver jo som en gnalling soltørret fårelort, når en skal forklare jer noget, ganske kort. — Hvis det altså, klart som et bål af en livsfjendes knastørre hegnspæle, og hurtigt som en lus på en

tjærespån, skal siges kort og dannet, så findes der stille glæder en ikke nænner at snakke om. Og den, der ikke forstår det, fortjener ikke en dannet mands agtelse. For, at holde flaben lukket når det tjener livet, det er også en kunst. Og man bør ikke lorte med sin ånd.

Det var ikke ved ethvert gilde Digteren sluttede en belærende tale så kort. Men aldrig havde han, som flokkens midtpunkt, samlingsmærke og ubestridte høvding i åndelige sager, sagt sandheden så kort, som da de mistede Benjamin. Noget kom sig jo nok af, at han var mere generet end taletrængt, når de alle havde været tørlagte, måske i flere uger, på en halv pot om dagen. I hvert fald var Digteren så helvedes generet, at det næsten kunne ses på ham, da han så sig om i flokken på Tørvebryggen og sagde:

— Skæbnens veje er uransagelige.

Så daskede han tavs ind mellem brændestablerne. Måske bare for at pisse, men nok snarere for at tage sig en lur. Enhver, der i flere dage gik som en udstødt, uden træksele og fortjeneste, sløj og tørlagt, havde prøvet at sove livets kummer på afstand mellem brænddestablerne. Men også i den kunst, var Digteren deres førstemand. Om ingen kom med en frelsende dunk og hældte ham noget i halsen, da kunne han klare at blive liggende på samme plet dag og nat. Ikke til at slå et ord af, næsten helt umenneskeligt udholdende i sin allerhelvedes dannethed og generthed.

Men jævnere folk, som ikke føler digterkald eller andet af den slags, der både forpligter til og undskylder, at man er anderledes, lukker sig ikke om de stille glæder. Og siden flokken forlængst havde vænnet sig til at betragte Benjamin som fælleseje, drøftede de ham af hjertet som et fælles anliggende.

Der gik tre dage efter gildet på Anders Andersens eng, før Benjamin vendte tilbage til flokken på Tørvebryggen. Han havde ikke været mange timer iblandt dem før en og anden begyndte at lure på den forandring, der var sket med knægten. Der var noget! Ikke så lige til at hitte ud af, men noget var der nu. Benjamin var ligesom både gladere og mere indadvendt end han plejede at være.

Hvor mon han havde strejfet om og spillet indianer! Og hvad havde han mon oplevet?

Inden ugen var til ende havde de fundet ud af det. Og det både glædede dem og gjorde dem en smule nedtrykt tænksomme. Nogle i flokken blev fanget ind i en uklar følelse af at en søn eller bror, det havde lunet at tage sig lidt af, nu forlod dem for et bedre tilbud. De undte ham det, var måske også lidt stolte af knægten, men alligevel ...

Digteren havde sagt sandheden på sin måde. Men det var alligevel Pætter-Pis, der bedst formede den i deres egne ord:

— Han er rendt med en bondefitte! Men hvem faen kan sige noget til det. Han har jo nu engang den alder, hvor det meste af forstanden sidder i bukserne. Det er jo klart at han trænger til at få fedtet bøhmanden.

13

GUDS VEJE ER URANSAGELIGE, MEN MANGE PÅSTÅR AT KENDE DEM

Og Guds tjenere er lige så uenige som alt andet godtfolk. Hvis der er syv himle så har da mormonerne i det mindste kapret den ene. Og den sag lægger for en tid en dæmper på andre sensationer, som ungdommens umoral, moderne socialforsorg og andre indirekte følger af den evige strid mellem »Samvittighed og Videnskab, af A. C. Larsen, Cand. theol. Priis 60 sk.«

Men trods den mere eller mindre åbenbarede uenighed om hvad der var vigtigst, Guds hjælp eller moderne metoder, så var dog opkomlingebyen stadig i vækst.

Med autodidakten Michael Drewsen i spidsen, havde pionérerne nu omformet ødemarken til et samfund hvor også den autoriserede lærdom og videnskab forlængst havde sat sig tilrette. Og højere embedsmænd havde i årevis, og i tryghed, gjort sig de bekymringer som højere embedsmænd nu engang er forpligtede til at gøre sig.

Distriktslæge C. Fibiger var kendt som en dygtig læge, desuden var han en bekymret embedsmand og en flittig skribent. I sine udførlige og samvittighedsfulde videnskabelige skrifter skrev han bl. a.:

»Silkeborg er bleven befolket ved Tilflytning, dels og for Størstedelen fra næsten alle Danmarks Egne, og dels fra Tyskland. Der kan derfor ikke være Tale om nogen Legemsbeskaffenhed eller Helbredstilstand, som kan siges at være ejendommelig for en Befolkning, der er saa blandet ...«

Distriktslæge C. Fibiger var en vidtfavnende ånd og studerede både årsag og virkning. Ingen kunne med rette kalde ham en snæ-

versynet specialist der blot klamrede sig til sit eget afgrænsede fagområde. Herfor har han efterladt sig mange skriftlige beviser, men følgende uddrag turde være tilstrækkeligt om den ting:

»... Men ved saadanne Industrianlæg kan man kun bruge flittige og dygtige Folk, og efterhaanden som de forfalde til Dovenskab og Ligegyldighed, jages de bort igen, og blive nu i Byen for at ernære sig af tilfældigt Arbejde. Hermed gaar det ene Aar efter det andet og til Slutningen har man opholdt sig saa længe i Byen, indtil man er forsørgelsesberettiget af Kommunen. Undertiden har man giftet sig og er Skæbnen fuldstændig kontrair, så løber man sin Vej igen, og lader Konen med 4 til 5 Børn ligge paa Fattigvæsenet ...«

Meget tyder dog på at distriktslægens rent fagvidenskabelige undersøgelser har stået hans hjerte nærmere end hans sociale betragtninger. Og siden disse undersøgelser må siges at være et vigtigt bidrag til billedet af nybyggerbyen, skal her anføres en prøve på resultatet af hans flid og slid:

»De hyppigste Sygdomme er Cardialgie — der paa Grund af Legemets Stilling ved Tilvirkning af Træsko, er specielt udviklet og hyppig her i Egnen —, Brystkatarrh og Rheumatisme, egentlig Gigtfeber dog mindre hyppig. Af ondartet Halssyge forekommer der en deel Tilfælde. Koldfeber, Cholera, Blodgang og Kopper saa godt som slet ikke. — Kirtelsyge og Svindsot spille samme Rolle som paa andre Steder; den sidste menes at have et hurtigere Forløb paa Grund af Støv og Blæst ...«

I den slags betragtninger og bekymringer havde distriktslægen en betydelig meningsfælle i birkedommeren. Også han var en flittigt skrivende embedsmand, med et vågent øje til alle sider, ikke mindst for den økonomisk fremgangsrige bys skyggesider. Også birkedommerens optegnelser er særdeles grundige og alsidige, så solidt arbejde at heller ikke det lader sig forbise i billedet af nybyggerbyen. Blot et par uddrag vil vise at birkedommeren var på linie med distriktslægen, både i personlig vurdering og i embedsmands-pligt-bekymring:

»Vedtægten for Silkeborg Fattiggaard er udkommen i Aaret 1868.

Antallet af Fattiglemmer paa Fattiggaarden er for Tiden 29, men desforuden er der senere Een tilkommen, som ikke kan styres paa Gaarden, og derfor er anbragt paa Arbeidsanstalten i Horsens, dens Forsørgelsesafdeling.

Ligesom det mere og mere viser sig, at Udgiften til Fattigvæsenet ikke kan anvendes paa nogen bedre Maade end igjennem Fattiggaarde, som eneste normale Forsørgelsesmaade for dem, der maa tye til offentlig Hjælp, idet de faa en god Tilværelse i Alderdom og Svaghed, og Anstaltens blotte Existens ofte fører Dovne og Drikfældige til at arbeide, naar den offentlige Hjælp ikke kan opnaaes og nydes udenfor Fattiggaarden, med andre Ord er det rette Correctiv i denne Henseende; saaledes er den nyere Methode, Amtscommunernes Forsørgelsesafdelinger, et ypperligt Middel for Sognene til at kunde tilveiebringe den saa ønskelige Adskillelse imellem Bærmen af Proletariatet og de værdige Trængende ...«

Ingen kunne sige at birkedommeren tog sig embedet let, og nogen retrætepost var det langt fra at være. Det lå klart i dagen, at hvad godt — regnet i rede penge eller sikre papirer — teknikkens fremstormende tidsalder end førte til, så lod det sig hverken nægte eller skjule, at den ny tid også på mange måder virkede nedbrydende på gammel skik og brug. Og det var ikke alene de folk som birkedommeren betegnede som »Bærmen af Proletariatet« der forøgede det administrative arbejde og besvær, ved at trække sammen om moderne industricentre. Mange andre tidens tegn krævede opmærksomhed. Nu havde der i årevis været talt og skrevet om de tydelige tegn på moralens opløsning blandt den moderne ungdom, men intet havde hjulpet. Skønt det ikke havde skortet på manende advarsler. Jo problemer var der nok af.

Det sidste havde særlig landboforeningens opmærksomhed. I disse år, med ungdommens flugt fra land til by, var det vigtigt at gode mænd advarede mod tidens fordærv. Lykkeligvis havde land-

boforeningen medlemmer som evnede at udtrykke de harmfuldes harme, jævnligt og på tryk, i avisen:

»De mange Baller, Legestuer, Markeder, Sammenkomster i Kro og Høkerstue, Spil, Cigaretrygning, Kæresteforbindelser, forfinet Klædedragt o.s.v. have været ligesaa mange Aarsager til Tyendets Afblanken. Naar derfor nu Ægteskab indgaaes mellem Karlen og Pigen, saa er det i Regelen hverken fordi de have naaet den Alder, da saadant kan anses for nødvendigt i god Forstand, eller fordi de i længere Tid have syntes godt om hinanden, eller fordi de have fælles Planer for en fælles Fremtid; men fordi Karlen er nu sine fulde 20 Aar og Pigen bliver om faa Dage 16. De kunne nu passende slaa Bryllup og Barsel sammen i et Gilde.«

»Hr. Redaktør! »Før i Tiden var det meget sjældent, at en Pige, som Bonden udtrykte sig, »kom skidt afsted«, det vil sige havde Børn, men skete det, var en saadan Pige til Nar for Almenheden. Nu derimod er det ikke saa sjældent, at en Pige ulejliger sig med med at skaffe Rekrutter af nye Verdensborgere, og fordi hun sædvanlig i Stedet for Haan nyder Undskyldning, anstrenger hun sig saa tidligt og flittigt som muligt.««

Til på købet var, at lægge sandheden i det gamle ord: »Een ulykke kommer sjældent alene.«

Til ulykkerne fra landets egne byer, var en kommet helt fra Amerika. I de senere år havde disse forfærdelige mormoner hærget hele Jylland. Over ti tusind mennesker var allerede draget af sted og flere lod sig forlokke år for år. Solide jyske landboer, unge og gamle, bønder med deres koner. Ja så galt var det gået ikke så få steder, at hidtil fornuftige kvindfolk forlod deres mænd, hjem og børn, og stak af til Amerika for at blive gift med en mormon, der måske havde en halv snes koner i forvejen.

Præster fordømte mormonerne fra prædikestolen, og mange aviser skrev imod dem. Men endda var snart en hel snes rejser gået over Atlanten, hver gang med mange hundreder af danske mænd, kvinder og børn, forlokket og ført af de mormonmissionærer som hvert år rejste land og rige rundt. Lokkerne havde mest

held med sig i landsognene og allermest i Jylland. Slemt havde det været i årevis, men myndighederne kunne ikke gribe ind. I et frit land havde enhver borger personlig frihed, også til at begå enhver dumhed som ikke stred mod loven. Mormonerne begik ikke noget ulovligt ved at overtale skikkelige folk til at rejse til Amerika, og det var jo først når de kom derover, langt uden for lov og ret, i hvert fald kristelig og dansk lov og ret, at det gik op for de forførte hvad de var kommet ud i. Afguderi, og mænd med mange koner, i et vildt land, fuld af udlændinge, forbrydere og indianere.

Præsterne tordnede mod mormonerne, aviserne skrev om opløste hjem og oprivende tragedier blandt godtroende, jævne folk som havde ladet sig forlokke. Sørgeligt var det, men en gjaldende skandale blev det, da det også lykkedes disse menneskerøvere at gøre indhug blandt *bedre* folk. Kristeligt rettænkende mennesker over hele landet var oprørte da aviserne kunne berette om den formuende borgers frue fra Silkeborg, der stak af for at begå bigami med en mormon, som hun jo nok kom til at dele med en del andre koner han også bigamerede med. Fra Ålborg hørtes om en købmand som solgte forretning og hjem, rub og stub, for at blive mormon. Og hans stakkels grædende kone blev nødt til at følge ham. Det hed sig at hun elskede ham højt og havde dækket over hans tilbøjeligheder i årevis. Men hvad blev så takken for hendes offervilje og liden i stilhed! Bare at slynglen nu slæbte hende med til Amerika, for at mormone, åbenlyst og i Guds navn. Mens hans for alteret i et civiliseret land lovligt ægteviede hustru ikke engang fik mulighed for at lide i stilhed, ofre sig og dække over ham.

En ellers respektabel skolemester stak af fra kone og fire børn. En slagtermester-frue, som ganske vist var fra København og først var kommet til Jylland som ung pige, med fine manérer, men en skarp tunge overfor tjenestefolkene, hun rejste fra stor villa og en velhavende mand. Folk der burde vide besked, lod ganske vist sive ud, at slagtermesteren havde bestukket en mormon med en god klat rigsdaler for at klare den sag, men ligegodt var hun da at regne blandt bedre folk.

Skandalen gentog sig næsten hvert år, siden den første store last af forførte, for en halv snes år siden blev ført til København og indskibet under tilsyn af de to mormoner der havde fået dem i sin magt. Mange tusind var kommet af sted før aviserne begyndte at slappe lidt af og søge andre skandaler til de store overskrifter. Det hang måske også sammen med at så mange efterhånden havde skrevet hjem, at de var lykkelige og ifærd med at blive rige.

Og efterhånden som aviserne flovede af i kampen om sjælene på det religiøse område, blev markedet roligere. Mange vaklende som før havde ladet sig skrække af aviserne, fandt nu støtte til at tage den store beslutning, i brevene fra slægt og venner. Det gjorde også indtryk og gav ligesom en slags ekstra sikkerhed, at man jævnligt hørte om tilfælde hvor borgere — som havde penge nok til at kunne regnes som bedre folk, i deres eget fædreland — meldte sig som almindelige emigranter blandt de sidste dages hellige.

Enkelte præster holdt ud i kampen og tordnede stadig dommedagsprædikener mod mormonerne. Men det blev med den sag som med så meget andet. I det moderne forretningsliv var konkurrencen hård, hvem der ikke kunne tilpasse sig sakkede agterud, og ikke bare på de materielle områder. Kloge folk påpegede de dårlige tider for landbruget, moralens opløsning og de halvtomme kirker. Og folk som havde det med at tænke dybt over store problemer og kundgøre deres dybe tanker i alvorlige tryksager, fandt også ud af, at tillige med den stadig omsiggribende forlystelsessyge var mormonernes hærgen en naturlig følge af den nye tid.

For jævnere folk var det hele knapt så overskueligt. Men foruden alt det nære og hjemlige skete der jo også noget ude i den store verden, politiske omvæltninger, oprør, jordskælv og mange andre slags ulykker. Sådan havde det vel altid været, men med den daglige avis ind ad døren, var også det blevet daglig kost i småkårshjem. Jo, verden var i sandhed blevet mindre. Den ting bragte avisen bud om på mange måder. En af måderne var at invitere hvem som helst på moderne selskabsrejser. Den tid var længst forbi da det regnedes for noget at have været i København. Og

hvad udlandsrejser angik, da kunne ældre folk da endnu huske at der stort set kun var to slags, de rige der rejste for fornøjelsens skyld og de fattige der rejste, helt til Amerika, for at skaffe sig bedre levebrød.

Men nu om dage ... oj, oj! Det kunne lærer Christensen omme fra TEKNISK SKOLE, og Vimse, der ganske vist ejede BILLIG-HANSEN-MANUFAKTUR — ALT I BØRNETØJ OG TRIKOTAGE men da ikke var ligefrem velhaver, snakke med om. Og det gjorde de, efter en selskabsrejse de havde været med på i fjor. En hel flok jævne folk, ikke ligefrem arbejdsfolk eller andre fra almuen, men da både en spækhøker fra Viborg, en almindelig dyrlæge, to ældre enker efter mindre embedsmænd, og en skomagermester fra Randers, og mange flere endnu, men alle folk fra middelstanden. Ikke så sært at både Vimse og lærer Christensen og mange andre af dem, brovtede som berejste verdensborgere i den ny tid. Men selv om det ikke var en nyhed, så kunne jo mindre berejste nok falde i staver over avisen ved at læse:

Touristforeningens Fællestour

den 25de Juni—19de Juli til Ungarn, Bosnien, Dalmatien, Venedig og Tyrol.

Programmet faaes i enhver Boglade i Danmark. Listen slutter med indeværende Uge.

Jo, vist bragte avisen hver dag bud om at verden var blevet mindre. Men et lokalt dødsfald var da immerhen lige så sensationel en nyhed som f. eks. hungersnød i Indien, jordskælv i Tyrkiet eller andre fjerne katastrofer. For *så* lille var verden nu heller ikke blevet at en sensation kunne holde til så store afstande, uden at tabe i glans og gru.

Netop den dag avisen kunne meddele at koleraen nu havde bredt sig i Mesopotamien og daglig krævede to hundrede ofre — at der var uro i Ungarn og at en stor og farlig negerrevolution var brudt ud i Øvreægypten, at der var krig ved den abyssinske grænse, men at kamphandlingerne hæmmedes af det ugunstige vejr og

af mangel på penge og kameler, men at der til trods herfor alligevel skete gruelige ting og at flere evropæere var blevet myrdet, netop den dag bragte avisen en lokal nyhed af langt større interesse, for mange mennesker i Ådalen.

Den kendte købmand Steffen Poulsen i Randers, var pludselig død af et hjerteslag.

I Randers og i Silkeborg, på alle ladepladser og i alle kroer langs Gudenå blev der snakket: — Steffen-Pengeglad er død, sagde folk, og beviste derved at han havde været en stor mand.

Det var jo heller ikke enhver nylig afdød der var god for to spalter i avisen. Hvad den fængende lokalnyhed ellers betød og førte med sig, det kerede menigmand sig ikke meget om, ikke engang i Randers og da slet ikke i Silkeborg.

I hvert fald ikke før dødsfaldet fulgtes af en god, fed og forargelsesnærende familieskandale. Den kom som snigende eftervéer, ikke gennem avisen, men den klarede sig endda og ålede sig vej blandt både høj og lav. Det eneste bemærkelsesværdige ved den affære, som sladder betragtet, var nok, at også i den ting markeredes forskellen på borgersind i de to byer.

I den gamle by, med traditioner og et rodfæstet borgerskab holdt skandalen sig fed og frodig i årevis. Men i den unge by var forargelsen endnu ikke sejg og hærdet af tid og fællesskab. Og selvom Randers vel nok kunne siges at have en slags førsteret ved at levere nekrologen, så var det Silkeborg der leverede stoffet til »sladderspalten«, og tog hårdest ved. Men selvom skandalen også ebbede hurtigst ud i nybyggerbyen, hvor den stedbundne gruppeære endnu ikke var bundet sammen i tilstrækkelig fælles selvretfærdighed, og det derfor var lettere at tilgive og glemme, så blev det en fed luns i gabet på sladderens mangehovedede uhyre.

Line var en god pige, samvittighedsfuld med sit arbejde og ordentlig med sig selv. Lines mor var en respektabel kone og aldrig havde nogen sagt hende andet på. At mor og datter var fortrolige kunne der heller ikke siges noget ondt om. Det var ikke dem der gjorde den lille fjer til fem høns. Forresten var »hønsene« der jo

allerede da Line en dag kom hæsblæsende hjem og fortalte sin mor, mere end en skikkelig kone kunne bære, — i hvert fald alene:

— ... Og ved du hvad, mor, det var jo nok det vi tænkte, mig og kokkepigen altså, at der nok var noget galt når Ingeniøren blev ved med at sige at han havde fået brev og fruen først kom i næste uge, for vi ved jo fra posten at han ikke fik brev, da ikke fra hende og nu har det været næste uge fire gange. Men nu er det altså opklaret, hold dig bare fast mor, du kan ikke *tænke* dig hvor forfærdeligt og synd det er for ham.

Line holder en kunstpavse og stirrer på sin mor i mange flere sekunder end hun behøver for at tage vejr ind. Og selv om der nu over hele byen har været hvisket og tisket om den sag de sidste otte dage og Lines mor mere end aner hvad der kommer, så nyder hun alligevel lige så meget som datteren at trække spændingen lidt ud. To par kuglerunde øjne stirrer betaget mod hinanden. Line er så spændt at hun må knibe knæene sammen for at holde sig, og hendes mor er så spændt at hun er lige ved at starte forargelsens bifald for tidligt. Men hun holder da ud og venter med at klaske sig på lårene, holde sig for munden og stønne sit sædvanlige bifald: — Gud-forbarme-sig dog barn, hvad er det du siger, hvad sker der dog ikke i alle de herrens-riger-og-lande, nu har jeg aldrig i mine livskabte dage ...

Men hun havde nok ikke kunnet holde sig meget længere da det endelig brast for Line:

— Kan du tænke dig mor! Fruen er hverken rejst til København eller nogen andre steder, hun er stukket af med en M O R M O N!

Der findes uskrevne love på så mange områder, og nogle gælder særlig for de rige. Snakken gik, ivrigt nok i Silkeborg, men langt solidere i skadefryd, undren og i oprigtig bekymren i Randers.

De fattige var måske ikke så utilfredse med det skete, som det kunne lyde til når de sagde:

— Ja, der kan man se, de fine er såmænd ikke et hår bedre end vi andre.

De hverken rige eller fattige var nok oprigtige i deres undren når de sagde:

— Men det er jo næsten ikke til at forstå, hvad skal man dog tro når sådan noget kan ske. Sådan en fin dame, og rig!

Vanskeligere var det nok at grade de riges virkelige følelser i den sag. Vennekredsen omkring den skandaliserede familie, egentlig kun herredsfogeden og hans kone, for den ramte ægtemand, Ingeniøren i Silkeborg viste en holdning som ikke indbød til spørgsmål om hans private affærer, var yderst diskrete. Kun de allernærmest nærstående venner, tillod sig i lidt forblommede vendinger at udtrykke deltagelse:

— ... trist affære, må jo skyldes momentan sindsforvirring.

— Sker jo ting ingen kan gardere sig imod. Godt at han tager det som en gentleman.

Men et var alle enige om, høj og lav og dem midt imellem. I solid, gammel og velprøvet visdom, en lille bid fælles og folkelig kulturarv, samdrægtigt udtryk i nøjagtig de samme ord, endte de alle med at give en skærv til medmenneskelig og pligtskyldig ynk:

— Tiden læger alle sår!

Nogen sagde det med salvelse, andre sagde det som om de dermed slog kors for sig. Andre igen, mest den ramtes standsfæller sagde det som skulle det betyde et punktum. Lidt arrogant sagt måske, men det gjaldt jo også om at komme videre. I de kredse havde mange en veludviklet sans for hvilke sager det bedst tjente standen at lade gå i glemmebogen.

Dette var en af de sjældne sager hvor avisen viste sig tilbageholdende. Men rygter kan være stærkere end alle aviser og ikke alle kendsgerninger lader sig tie ihjel.

Det fik den ensomme mand i villa HØJEN smerteligt nok at mærke. Og snakken dæmpedes ikke, tværtimod måske, af at han ikke lod sig mærke med det .

14

FOR NOGLE ER DET ET GODT MARKED NÅR DER VANKER BRÅDNE PANDER, UDEN AT NOGEN BLIVER SLÅET HELT IHJEL

For Thomas staldkarl er det en herlig tid, hvor han kan frådse i sin medmenneskelighed — mod dyrene. For bønder og andre skikkelige folk er det årets store dag, selvom man skal vare sig for prangere der er gode til at bruge »sirupskosten«. Og der er stadig folk som troskyldigt køber sig lidt trolddom, for når noget er bevist og har virket, så kan selv det overnaturlige forekomme naturligt nok, til at ofre et par skilling på, og mere til, om så skal være.

Til det store efterårsmarked i Ans begyndte folk at ankomme flere dage før det rigtigt skulle gå løs. Og kroen rustede sig. I et helt døgn var to koner fuldt optaget af at lave boller til adskillige tønder suppe. Nu var det med at holde dampen oppe, i den store gruekedel. I god tid var der købt rigeligt ind til føden. Rækker af røgede fårelår, hele oste og fyldte smørdritler, bundter af vildænder, et par fede nyslagtede stude, kar med grønsaltet flæsk, masser af sul, foruden de vridende dynger af fede ål, som i store skyllekar vred slimet af sig i et godt lag tørsalt. Selvfølgelig var der også sørget for ekstraindkøb af kaffe i lispundsposer og sukker i hele toppe og mel i sække. Der var heller ingen mangel på noget at skylle ned med. Selv efter det store marked var Ans Kro endnu aldrig løbet tør for brændevin og øl. Og ankrene med St. Croix rom, til de mere kræsne var der heller ikke knebet på. Forbruget af den vare var ellers lidt uberegneligt. Det var aldrig til at vide hvor mange der rev sig og forlangte rom til kroens specialitet, stegt ål dyppet i sirup. Men en ordentlig kro sørger altid for gode

reserver og endnu var aldrig en gæst, der ellers kunne betale for sig, gået brødflov fra Ans Kro.

Også den store rejse-stald blev hurtigt belagt i alle båse. Thomas sorterede fermt og med sikkert blik gæsterne. Ungheste og dyr der havde huld til det, blev staldet op i skure og under halvtag, at holde øje med dem regnede Thomas ikke for større besvær. Han var glad for enhver hest, men inderligst og varmest følte han for dyr der kaldte på hans lægekunst og omhu. Hans fryd var så ren som hans hjerte var varmt, når han beskar og rensede dårligt passede hove for småsten og indgroede lyngkviste. Hans småsnak til uroligt vippende hesteører var lige så beroligende som hans hjemmelavede eleksir var lindrende for gnavsår. Og der var næsten hellig andagt i Thomas staldkarls øjne, når han hjalp en træt og udkørt hest til nyt liv gennem en omhyggelig åreladning. Aldrig havde en hov slået nervøst ud efter Thomas når han tydeligt og let begribeligt forklarede dyret hvad det drejede sig om, mens han bandt en strikke så stramt om patientens hals, at årerne svulmede. Roligt tog han sin lille trekantede kniv og huggede hul i de svulmende årer så blodet sprøjtede. Og aldrig var Thomas et sekund i tvivl om hvor meget der skulle til, fire potter blod kunne være nok, men nogle dyr havde bedre af at blive tappet for seks potter. Det vidste Thomas alt om, og hvert eneste dyr han hjalp, viste at det forstod ham og var taknemmelig. Små nap i hans bluse og bløde mulers nulren mod hans hjælpsomme hænder, var ham rigelig tak. Og bedre end den betaling som han aldrig forlangte og sjældent fik, af dyrets ejer.

Men Thomas viste heller aldrig sin lægekunst offentligt. Ville nogen se åreladning kunne de gå på markedspladsen og se tyskeren tage de bønder og karle under behandling som var villige til at betale lidt nyt liv pr. kontant. Der fik de også flere anstalter for pengene. I stedet for enkelt og ligetil at få en strikke om halsen fik patienten en indviklet mekanik sat på den bare ryg. Når der så blev trukket i en fjeder sprang spidse nåle ud og slog en snes huller så det onde blod kunne komme ud. Godt nok måske, men

lidt for moderne og dyrt for den bagatel det var at årelade. Thomas regnede ikke med en blodspændt karl der var sådan en pibeskid, at han lod sig dyrt mekanisere for noget der kunne klares med en stump strikke, og en bette kniv.

Men selvom Ans Kro i markedsdagene stod i sit fuldeste flor strakte den ikke til at mætte al den hunger og al den tørst, der strømmede til pramdragerbyen. Der var altid nok at gøre for de mange beværtere der rejste deres telte langs vejen. Foran de sejldugsblafrende beværtninger var der god plads til forprang, inde var rigelige forsyninger at gøre indhug på, lange borde og hastigt sammentømrede bræddebænke parat til gæstfri modtagelse af alt folket, til en bid brød og en dram, eller til larmende lidkøb. Og bag beværterteltene fandtes der ofte nok plads, valplads, for kampgny og afgørelse af hvem der havde ret, i nyudsprungne eller i årgamle gemte, men ikke glemte stridigheder.

Langs vejen voksede også på få dage et eldorado for ungdommen frem. Et eldorado der altid fik rigeligt tilskud af folk, som næsten havde glemt at de også havde været unge engang, men som i hvert fald huskede, at de da ikke havde téet sig så skamløst som ungdommen nu om dage. Et blandet publikum, som i sjæl og sind i lang tid havde glædet sig til at komme til marked, men som af frygt, anstændighed eller småt med skillinger, søgte andre fristelser end beværterteltene. Det var handelsbodernes gode kunder. Der var mange boder og endnu flere fristelser. Lagt sammen kunne bodernes tilbud af næsten alle tænkelige farvers og genstandes mangfoldighed ikke overskues. Men det var tydeligt nok for enhver at her var alverdens skatte til fals for en billig penge.

Slikboderne var selvfølgelige nok, men fik kun de yngste kunder til at stå i langvarig sjælekval overfor udvalget. Vel skete det at en kone købte en knald mørkebrun kandis fra Vestindien, men siden rygtet om konen i Viborg havde bredt sig var det gået svært tilbage med handelen af den vare. Det hed sig om denne kone at hun bare fordi hun ikke havde forstået at holde måde med den så helt umanerligt fedende kandis, nu vejede sine fire hundrede

pund og ikke kunne gå. Vel var det godt at være ved huld, me-en alligevel.

Men der er andre boder til at sætte kulør på tilværelsen, flere dage fra morgen til aften, og et år frem bevaret i minder og fornyet længsel. Ingen anden tid på året og intet andet sted i Ådalen kom så mange folk sammen for at forene det nyttige med det fornøjelige. Og selv det nyttige var en fornøjelse at se på i sin brogede mangfoldighed.

Side om side, i halvtelte eller bredt ud ved den åbne vejkant var der stillet an. Pottemagernes udbud stod i lange rækker i græsset, træhåndværkets handelsmænd havde anbragt deres varer på hylder og knager. Træsko og studepuder, plejlslagler, forke, høriver og skafter til alle slags værktøj. Et rigeligt udvalg af seletøj, grimer og tøjr. Rebslageren side om side med sadelmageren, lige efter lå børstenbinderboden med karskrubber, limer af revlingeris, koste og kurve. Men det bedste var nok altmuligboderne, her var både fint og groft. Gamle geværer uden bajonet, slidte soldaterkapper med blanke knapper, islandske trøjer, træskostøvler og viborgskrå med patentsovs. Gode og nyttige ting, men hårdt trængt i konkurrencen fra boder med gode, men nok knapt så nyttige ting, som det var svært at stå imod, i hvert fald for kvindfolkene og ungdommen.

Skåle, vaser og figurer i krystal og alabast. Strålende vestindiske shawler, kunstfærdige kniplinger og blonder, blomstrede metervarer, blødt fabriksgjort lærred til særke, snehvidt bommesi til underskørter, silkebånd til kyser og lidser til snøreliv. Farveflammende fløjlsbånd, sølvknapper og spænder. Æsker og bunker og bundter med sager som mangen forslidt småbonde ikke kunne se undskyldning for, men som handledes ivrigt nok alligevel. Billige perlekranse fra Nürnberg, armringe og fingerringe, brocher, høje hårkamme og megen anden tant fra samme by. Også for børn og unge af mandkøn var der dækket op med det berømte nürnbergerkram. Djævlespil, hoppende aber i elastik, forgyldte seksløbere, grangiveligt lignende de rigtige fra Det vilde Vesten, og en hel

æske gratis knaldhætter med i købet. Lommeknive i alle størrelser. Uartige billeder og ... ja en uendelig række af fristelser der kunne få selv fattigfolk til at slippe et par skilling og føle sig rige, en gang om året på Ans Marked.

Og helt gratis, for enhver der ikke havde råd eller lyst til at give en skærv, var der de omvandrende visesangere, som satte kulør på dagen med hjerteskærende viser som: »Hjalmar og Hulda«, »No æ et nok forbi mæ vos, bette Thames«. Og viser om den sørgelige og tabte krig.

Vel var krigen langt nok på afstand i tid, til at være glemt i hverdagen, men på markedet hvor alle var glade, var det endda skønt at lytte til en tragisk sangerinde fra byen, når hun uden at være spor genert, højt og vibrerende foredog de sørgelige minder:

»Hvi lod I folket fagert drømme
om Danmarks stolte grænsevagt,
naar slig en kalk det skulle tømme
som den, I har dets læber rakt?
Hvi har I ikke vakt dets sanser
hvi handled I med lukt wisir,
naar dog I vidste, at dets skanser
var ej af jord, men af papir?«

Visesangerne holdt mest til mellem handelsboderne, hvor der nok var livligt, men alligevel lettere at få ørenlyd end på selve festpladsen. Her kappedes udråbere for cirkus med reklamebrøl fra skydetelte, kraftprøver, og den udenlandsk udseende mand, der skingrende fra estraden foran teltet hvor vanskabninger fra både menneskenes og dyrenes verden blev fremvist som eksempler på naturens gådefulde undere. Næsten uden ophold musicerede lirekasser ved karuseller og luftgynger. Den eneste mere stilfærdige, men ivrigt søgte attraktion midt i hurlumhejet var de zigøjnerkællinger der solgte ufejlbarlige, i måneskin indviede pulvere og drikke, godt mod alle slags sygdomme. Og som desuden gav sig af med at spå folk hvad de havde i vente. Enten det nu var sygdom, ulykke eller penge, efter rejse over stort vand.

At de største handeler, hvor både køber og sælger regnede i rigsdaler, i modsætning til gøglets skillinger, blev sluttet efter lange prang og håndklask, det mærkedes mest på kroen og i drikketeltene. Lidkøbene over får, heste og kvæg, blev hverken givet fra medbragt madkurv eller ved hjemmebrygget øl. Men om også både gøgl og handelsboder var en slags gehæng til storhandel, så var det ligefuldt det væsentlige i jævne folks årlige eventyr. Dertil kom at pramfolkene netop på Ans Marked holdt årlig rettergang. Enkelt og ligetil, men for det meste nok til at holde åens folk med hyggesnak for et år ad gangen. Og udover de reelle ting man enten havde været vidne til eller deltager i, blev det gerne til et tilskud af vandrehistorier andre steder fra. Og det var da også velkendt i land og rige, at siden pramfarten for alvor fik betydning, havde fortællekunsten haft gode dage blandt Ådalens folk.

Om det ellers er rigtigt at den som i vuggegave har fået evnen til at fortælle også har fået mere end almindelig sans for at iagttage og opleve, da var der godt forråd at hente på dette års marked. Og et par stykker af slagsen var der da som sædvanlig. En af dem var Pætter-Mosegris, som foruden at være en altid velbeslået pranger, havde lov på sig for at være en rejæl mand og en gudsforgående løgnhals.

Pætter-Mosegris var et udpræget flokmenneske, forsåvidt som det for ham betød mindre hvem han kom i flok med, bare han kunne få afløb for sin trang til at sætte historier i omløb. Ingen betvivlede for alvor sandheden i Pætters historier, men de fleste mente som enkelte sagde direkte:

— Du er nu ligegodt en ren dævl til at brodere, Pætter. Om een ikke selv havde set hvad der skete, så kunne een jo snart tro at det var løgn. Det er jo helt latinsk som du kan få det til at lyde.

Pætter-Mosegris lod sig aldrig ryste af grove kommentarer, tit nok lød det som han bare blev endnu mere inspireret af den slags beskyldninger. Og sådan gik det også den sidste markedsdag det år. Pætter sad i et beværtertelt sammen med et par småbønder fra oplandet, en kollega fra Viborg og nogle tilfældige pramfolk.

Plankebordet var sølet af ølsjatter, adskillige krus var tømt, men hver mand havde da stadig noget at skylle snapsene ned med. Ingen havde endnu vist tegn til at have fået for meget, men på den anden side tydede intet på at nogen havde fået for lidt. Pætter havde handlet så reelt, at selv de to bønder følte sig godt tilpas ved dette lidkøb over sommerens fedestude. Ingen ved bordet var fremmede for hinanden. De skuttede sig i velvære, tog en slurk og belavede sig på at få en god historie med hjem. At lade sig fylde af ord, der ikke gjorde anden nytte end at give noget at leve på og gøre sig gældende med i kommende samvær med fæller, for hvem unyttige ord også var en god ting at ty til, ovenpå den slid- og nyttekrævende hverdag. Om også det til tider var sørgelige ord havde de dog magt til at fylde sind og tanker med andet end de altid jordnære bekymringer ingen slap udenom. Kunstigt nok at mange af livets bedste stunder var gratis for enhver der gad lytte og leve med i beretninger om både lyst og nød.

Pætter-Mosegris bidrag til de gratis og varige glæder hørte til den lystige side. Hvad han gavmildt og glad gav fra sig af den slags var måske ikke altid særlig gedigne sandhedsord, men hans fantasifulde servering blev der aldrig klaget på. Indvendinger som overfladisk kunne tydes i den retning, var bare et dække over skjult beundring for hans næsten ubegribelige færdigheder som løgnekunster. Det vidste enhver og han selv med, da Frans-Dypperøv pegede på det godt påklistrede begplaster over Pætters venstre øre og sagde:

— Lad os så høre hvordan det gik til, Pætter. For det er vel ikke rigtigt at du bare fik øret i klemme, da du ville ind til Marta og hun så smak døren i, så du fik øret i klemme i stedet for snuden.

Frans har en lille halvrådden kåg fra den gamle tid. Han er alene om den og har kun ringe fortjeneste ved småfragter mellem ladepladserne ovenfor Ans. Hans stående omkvæd har gennem år og dag været, at om han bare havde et ordentligt fartøj i stedet for den dypperøv han ligger og jumper rundt med, så skulle han

snart komme ovenpå. Men enhver ved også at Frans ikke er stabil nok til at komme videre end til lige netop at holde skindet på næsen. Han har mere sind til at hænge på kroerne så langt fortjenesten rækker. På sin måde er Frans nok lige så god til at fortælle som Pætter, og næsten lige så agtet for den ting. Der er bare det at Frans-Dypperøv altid glad og ubekymret begynder enhver af sine historier med: — Jeg hørte engang om en ..., aldrig fortæller han om noget han selv har oplevet. Men så fuld af historier som en hel snes almanakker er han alligevel. Og så er han den bedste til at få Pætter-Mosegris til rigtigt at strenge sig an. I det med at øse af sine kilder er Frans stabil nok og han forsømmer aldrig en lejlighed til at tappe Pætter.

De lurer lidt på hinanden tværs over bordet. Med gedulgt grin i øjnene kæmper de for at holde fjæset i alvorlige folder. Alle ved bordet er godt tilpas, men ingen har det bedre end de to, der nu gør sig klar til duel. Blot en i en lang række af drengekåde venskabelige dyster. Livsalige hver gang, men sjældent over et så oplagt og aktuelt personligt emne som netop nu. Og de lyttendes øjne vogter nøje på Pætters mund da han som sædvanlig begynder med ord, der skal lyde som vil han slå det hen:

— Åh, det er bare lidt tossestreger, uden betydning. Min øreflip røg jo godt nok, men det er såmænd ikke værd at snakke om. Men hvad er det jeg hører om dig, Frans, har det sin rigtighed at du blev smidt i åen af en tyrekalv, du skulle fragte. Det siges at du måtte rende tre fjerdingvej efter strømmen, før kågen gik på grund.

Om den ting er der ikke andet, end at en tyrekalv var faldet i vandet, da Frans tog den om bord fra broen. Et lille uheld uden betydning og uden et gran af dramatik. Han lægger hovedet på sned, klukker drillende og siger:

— Pætter-Pætter; du ved da at jeg kender mine lus på gangen. Men du vil nok helst snakke dig fri af det. Nå, ja, Marta er jo heller ikke nem at komme om ved, om hun får det hovede på, men hun siges jo ellers at synes en bette smule om dig. Nå, der

siges jo meget løgn og det er da tydeligt nok at det ikke er et kælekys, hun der har givet dig.

De to bønder ved god besked med årsagen til begplastret over Pætters øre. Med egne øjne havde de set svenske Olle fra Tyskerværket bide Pætters øreflip af og spytte den i ansigtet på ham. Pætter havde givet sig tid til at samle stumpen op og putte den i lommen inden de fortsatte med at gøre regnskab. Det blev nu ikke til stort, fordi svenske Olle havde pæglet så meget at han ikke kunne gerere sig. Pætter var ellers ikke af dem, der gik med retfærdigheden i næverne, men da Olle på usikre ben klamrede sig til ham og ikke fandt bedre råd end at bide når han ikke kunne slå, da blev Pætter så ærgerlig at han slog Olle på skallen til han ramlede. Selvfølgelig blev Pætter snart god igen og da han havde ladet en zigøjnerkælling sætte begplaster på, var det bal jo forbi.

De har set det med egne øjne, men er nu spændte på at vide hvor meget de alligevel *ikke* fik set. Pætter havde jo alle dage haft øje for mere, og hovede til at huske det hele, end andre skikkelige folk. Men dennegang havde han jo selv måttet lægge krop til, bare fordi svenske Olle havde fået lyst til at slås og Pætter tilfældigvis stod nærmest. Noget udestående havde de nok ikke, men Olle havde det jo med at slås for fornøjelsens skyld. Ellers var han så skikkelig at selv de rolige folk på Lippe-Detmold hvert år tog ham i tjeneste på Tyskerværket. Svenske Olle var en agtet mand og ingen ville sige ham noget på, fordi han engang om året gik til marked for at more sig. Ingen tænkte da heller på at formene Olle ret til at hente sig de skrammer han var ude efter. At han dennegang var slumpet til at tage en bid af Pætter, det var da bare et bette uheld — for Pætter.

Hele den side af sagen er i orden, nu drejer det sig kun om hvor god en historie om den ting, der kan blive at slide på i hele Ådalen. Den vil blive regnet for en ny historie mindst et år, til næste marked har friskere sager. Til berigelse af de ledige stunder som er med til at gøre liget rigere ved ordet.

Det kunne aldrig falde Pætter-Mosegris ind at brovte sig som

nævefægter, og der ville da heller ingen ære være i at have slået en så god mand som svenske Olle i jorden, når han var fuld. Om den ting vil der ikke blive ordmalerier, og ingen vil undre sig over at den historie får den begyndelse som Pætter giver den, da han fisker en stor sølvmønt op af lommen og siger:

— Nu kan I jo se lidt på denneher og når I har set godt så ved I hvordan en ægte og indviet lykkeskilling ser ud. Så skal jeg fortælle jer hvad jeg her har slumpet mig til i rejæl handel. Se nu godt på den, det er ikke hver dag I får en indviet livsforlænger i hånden.

De bøjer sig over mønten, stirrer og tænker: — jo vel så, ordene siges af Pætter-Mosegris, som jo nok har nemt ved alle slags ord, men nogen spotter er han da ikke. Noget særligt er der jo nok ved mønten, det er nok værd at se rigtigt efter hvordan den ser ud, så man redeligt kan bedyre hvad man selv har set. Mønten er gedigent sølv, vægtig og god at føle på. Det vil ikke være så ringe at kunne sige at man har holdt beviset for en god historie i sin egen hånd. Det er godt at have sådan en trumf til at bøde på, om man ikke har det nemt med ord, til rigtigt at sætte kulør på. Et ord som sølv, det klinger jo godt nok i sig selv. Og man er godt begyndt, om man tilmed kan få rigtigt i hovedet, hvordan den magiske mønt så ud, da man havde den i hånden, og tør sværge sin saligheds ed på, at det er så sandt som at Pætter-Mosegris fik bidt øret af, hvad jo enhver kan se, — til den tid.

Frans-Dypperøv er lidt overfladisk, som han nu engang har sind til. De andre pramfolk er også lidt mere verdensmænd end åfolk var før den nye tid befolkede åbredderne med tvivl og videnskab. Men de to bønders solide tro og tanker er endnu ikke skamferet af den nye tid. De er rykket tæt sammen, sidder og vender og drejer den svære sølvmønt mellem de jordgarvede fingre. Tungt og tøvende søger de at indprente sig enkelthederne i det materielle bevis for den trolddom Pætter-Mosegris her har slumpet i eje.

På møntens ene side var der et billede af kejser Fridericus og på den anden side bredte den tyske ørn sine vinger ud over en

kanon og nogle faner der var anbragt som en glorie-bue over ørnen, der havde krone på hovedet. Lige nedenunder kanonen og fanerne stod, på tysk altså, men det lod sig da stave: EIN REICHS-THALER. Og lige neden under den grumme ørn stod: 17 A 85.

Ja, tysk var mønten jo tydelig nok, fuld af krig på den ene side og nem at huske, som nogen ting jo var, når de var af særlig betydning. Kunstigt nok som både tal og ord sommetider havde kraft til at sætte sig fast i hovedet for at blive der både år og dag. Det var da nok ikke mange som ikke endnu havde rede på det stykke der stod i avisen dengang traktaten om våbenhvile var underskrevet d. 18. juli kl. 3 om morgenen 1864, på gæsteværelse nr. 10 i Brødremenighedens hotel i Christiansfeld.

Men inden bønderne falder i staver over de minder den tyske mønt leder deres tanker hen på, tager Pætter sit klenodie og begynder at fortælle om de uhåndgribelige kræfter som zigøjnere jo, hvad alle ved, har ældgamle evner til at forlene ting med. Ting de kun giver fra sig i ganske særlige tilfælde. Og om hvordan det gik til at Pætter selv slumpede sig til at blive et så særligt tilfælde, at han ved skæbnens tilskikkelse og svenske Olles gode gebis, nu var sikret et langt liv og god handel med fedestude. Det sidste havde han klaret godt nok i mange år, og, mente han, uden hjælp fra hemmelige magter, men det var jo ligefuld en god ting at vide, at een ikke skulle af med pelsen før een selv følte sig mæt af dage. Og siden han så har tid nok bestiller han en skive til selskabet og sætter igang med et prangende maleri af farverige ord. Unyttige ord, men skønne at lytte til for folk som har sind til at søge ny styrke i gratis glæder:

— Jo, jeg gik jo ind i vognen til Ziska Galgebakke, hun er jo så dårligt til bens at hun må blive inde og lade folk komme af sig selv og det gør de også, om ellers de er trængt hårdt nok. Hun er jo bedre inde i det hemmelige end de andre, det giver jo sig selv når hun er et hundrede og otte år og efter hvad der sigees har regeret med de sager siden hun var seks. Og det passer godt nok for min bedstefar gik jo til hende og fik salve så han be-

holdt noget af synet endnu fem fjerdingår inden han blev helt blind. Ziska rendte jo på Galgebakken ved nattetide, når en var hængt, og var jo kendt som den mest forfarne i sortekunsten allerede den gang. Det har jeg fra min bedstefar og han var en troende mand der ikke fór med løgn.

Der går så mange historier om Ziska Galgebakkes evner i trolddomskunsten, og selvom Pætters var ny lød den ikke urimelig. Rundt om på markederne havde Ziska været den førende zigøjnerkælling i de dele i mange år. Så længe nogen kunne mindes havde hun hvert år siddet i sin vogn på Ans Marked og været et hundrede og otte år. Der skulle lidt bedre råd og lidt mere mod til at gå til hende, men så var hendes spådoms- og lægekunst også til at lide på, så sikkert som amen i kirken. Hvad fattigfolk hos de omkringrendende zigøjnere kunne købe for nogle skilling var godt nok, men den helt ufejlbarlige sikkerhed tilkom jo nu engang de bedrestillede. Rimeligt nok, siden der fra gammel tid, selv i kirken, havde været skel mellem de billige og de dyre pladser. Og da nu den altid velbeslåede pranger Pætter-Mosegris har gjort begribeligt at hans forsikring er tegnet på en af de dyre pladser går han videre:

— Da så Ziska havde standset blodet og sat begplaster på, så tog jeg jo stumpen op af lommen, for nu var det jo tid til at se hvor meget der kom til at mangle når såret er lægt.

Pætter læner sig frem over bordet, de andre gør automatisk det samme, i gammel erfaring for at det var Pætters måde at gerere sig på, når han rigtig tog ved:

— Hun gloede dævlenlynemig! Ziska Galgebakke gloede så hendes sorte øjne blev som to brønde, fulde af trolddom, så uhyggeligt at een blev helt sær ved det. Hendes runkne heksefjæs viser jo godt nok at hun kan sine sager, men de øjne!

Nu er Pætters små vandblå øjne også blevet ladet med en slags trolddom, kraftfuldt skinnende glider de over de spændte ansigter og ligesom mætter sig ved disse på en gang tomt og forventningsfuldt stirrende øjne og hængende underkæber. Først da Frans-

Dypperøv provokerende famler ved ølkruset, fortsætter fortælleren sin nydelse af det bedste han ved, at fortælle så det holder hans tilhørere fangen:

— Ja, sådan var det! I ved da at jeg ikke er nogen ren skrælling, men det var ligegodt ved at jeg ikke havde nået at lukke hånden og holde fast, da Ziska slog ud, så hurtigt som et spatbenet øg, der får en god klat ingefær i røven når den skal præsenteres. Hendes klør slog sammen som en rævesaks om min næve. Om ikke jeg havde nået at knytte den, da havde hun snuppet mit øre. Men jeg nåede det altså og det kom hende dyrt at stå.

Pætter gør igen en af sine nydende kunstpavser. Selvom han altid taler i billeder, der hører hverdagen til, sikrer han sig at hans ord trænger ind. Men han kender også kunstpavsernes hemmelighed og passer nøje på ikke at ødelægge noget ved at komme på den forkerte side af højdepunktet:

— Ser I, i de et hundrede og otte år Ziska Galgebakke har levet og været den mest navnkundige troldkvinde i land og rige, er jeg nok den eneste der er gået fra hende med mere sølv end da jeg kom. Nå, ja, hun fik jo en god seddel, men det var jo for lapperiet. Det er jo rimeligt nok at et begplaster af hendes blanding koster lidt mere end et vanligt. Men om een ellers tænker over hvad jeg fik i sølv for min øreflip, så er een jo en hel del værd om man regner hele skroget. Ikke fordi jeg tænker på at sælge mere, een kan jo nok få god nytte af hele resten, siden een jo nu har garanti for at det skal holde længere end det kanske ellers var beregnet. I ved jo at Ziskas spåkunst er rejæl nok, men jeg prangede med hende endda til jeg fik fuld garanti. Hun viste mig godt nok snørepungen med indviede lykkeskillinger og ville først give mig en bette, men een har jo handlet lidt før, nu og da. Een har jo vænnet sig ved når folk ikke kan styre deres øjne, og aldrig har nogen øjne været mere forslugne end Ziska Galgebakkes efter mit øre.

Selve kernen i en af de nye historier som i den kommende tid vil vandre gennem Ådalen, er nu afdækket. Den vil gå igen i

mange versioner, men Frans-Dypperøv, den i de dele altid vågne opsamler og viderebringer, har barnesind for historier, den skal være *rigtig,* intet ord må udelades eller forandres fra gang til gang. Og salig som en bjørn der labber honning, sidder Frans nu mere andægtig end de andre og lytter, mens Pætter-Mosegris lader fantasien boltre sig. Så uberegneligt som en plag på en forårseng, og lige så salig i ureflekteret livslyst. Og om ellers Ziska Galgebakkes kunst er så gedigen som folk nu har troet gennem et par menneskealdre, da vil Pætter endnu i mange år kunne fryde sig over at være en af de bedste til at holde liv i fortællekunsten, som i de tider var en væsentlig del af folkets liv. I alle de riger og lande, såvel som i Ådalen.

Rundt om i de større byer sad gode kristne kvinder og skaffede sig et fattigt levebrød ved at udlægge forsynets planer, i kort og kaffegrums. Godtfolk i nød, tvivl, sorg eller bare drevet af søgende nysgerrighed slap gerne et par skilling som betaling for forudsigelser, som aldrig var helt uden trøst. I den fastboende hverdagstrolddom fandt mange både trøst og håb, men ... Ja, der var nu alligevel ligesom mere hemmelighed og højtid over at blive spået i hånden af en *rigtig* heks. Enhver vidste jo at zigøjnerne, de usalige hedninge, var i pagt med magter som rådede over både lykke og ulykke. Og at en så forfaren heks som Ziska Galgebakke evnede at varsle om både liv og død.

Pætter-Mosegris sparer hverken sig selv eller sine tilhørere, da han den eftermiddag udmaler, hvordan det gik til, da han sad i vognen og handlede sig til forsikring om et langt liv og god studehandel. Måske udelod han et par bagateller, eller rent ud glemte at nævne de sedler han foruden sin øreflip, måtte betale heksen for den sjældne lykkeskilling. Og det var ikke bare de gammelkristne bønder som troede ham på hans ord. Selv om Frans-Dypperøv, i ren og ægte misundelse, forsøgte sig med lidt nedvurdering af sin fortæller-kollegas evner ved at sige:

— Nej, Pætter, du er nu ikke så god til at fortælle løgn som du har været, og tak du Vorherre for dét.

Men Pætter broderede uanfægtet videre, i sikker forvisning om, at i iver efter at sprede hans historie ville de alle trække på samme hammel. Og Frans ville få det hele med. Som et barn der protesterer om noget trækkes fra eller lægges til. En historie skal blive ved at være *rigtig*.

Det havde været et godt marked det år. Da det ebbede ud havde vel endnu ingen noget nøjagtigt regnskab over udbyttet af retsopgøret, men det tydede da til lidt over middel. Foreløbig var der sikkerhed for tre knækkede og elleve ordentlig udtværede snudeskafter, et søndret ben og to brækkede arme. Blå øjne og slugte tænder, flækkede læber og smadrede knoer, var ikke til at holde tal på, men den slags småting gav alligevel ikke berømmelse nok for et helt år. I den ting var Pætters øre den bedste godbid det år, og under alle omstændigheder den der stod mest respekt om. I de første uger blev der nok snakket mere om Texas-Klavs, men det ebbede ud da man havde grinet sig mæt af ham. Desuden var den historie så kort og nem at huske at alle og enhver kunne fortælle den. God nok men hurtigt slidt op:

Ikke færre end fire troværdige pramfolk var sammen gået ned bag tjørneklyngen for at pisse. Der havde de fundet Texas Klavs, som stod og hankede op i bukserne med den ene hånd og holdt sig på muleværket med den anden. Og som han gloede! Pramfolkene sagde at Klavs havde gloet så helt andægtigt at de ventede lidt med deres eget og gav sig til at glo med. Så var det altså at Texas Klavs slap bukserne så de faldt ham ned om haserne, mens han klaskede sig på de bare lår, brølede af grin, mens han ind imellem råbte:

— Det er vel nok den dyreste lort; den dyreste og flotteste jeg nogen gang har leveret!

Ved nærmere eftersyn måtte de alle fire give ham ret. I Texas Klavses nygjorte lort sad fire gode tænder på række og rad, alle fire pløkker var gledet lige igennem ham, og den ene var endda tydeligt nok en hjørnetand. Nå, ja, snesevis af mænd havde mellem år og dag slugt snesevis af deres egne tænder, det var jo ingen

ualmindelig pris for uenighed om et og andet. Men aldrig havde nogen før fået så flot et resultat ud af den ting. En skøn dag havde det været for Texas-Klavs. Det skaffede ham større berømmelse end det at han havde været i Amerika. Den bedrift var ikke nok til at dække over at Klavs kun var kalundborgjyde, en beskyldning der år for år havde krævet et opgør. At det denne gang havde kostet ham fire tænder ville nok have ærgret ham, om ikke held i uheld havde gjort det prisen værd. Fra den dag havde Texas-Klavs sin *egen* historie at være stolt af. Selv om den kun gav berømmelse som et stjerneskud.

Selvfølgelig var der forskellige måder at vurdere et marked på og Thomas staldkarl havde sin egen. Gamle venner havde han genset og nye havde han fået. Mange havde han hjulpet og sit ry, som ellers var både godt og langtrækkende, havde han yderligere forøget. Thomas havde aldrig spildt en tanke på sit ry som hestepasser, for ham var det selve livets mening at stå last og brast og gøre sit bedste for dem han holdt af. Derved kom han til at redde livet for Pjoske. Den lille gule hoppe fra Tyskerværket var blevet så halt at dyrlægen havde opgivet at kurere på hende.

Det fik Thomas at vide af svenske Olle, der kom et smut indenom i stalden inden han gik til marked for at more sig. Og Olle, som kun slog sig i tøjret den ene gang om året han drak sig fuld og ustyrlig, havde i årevis været en af de enfoldige og tavse, der tillagde Thomas en særlig trolddomsevne, en slags zigøjnermagi, der kun virkede på dyr. Og i dette med at føle noget særligt for heste, havde Olle selv en rem af huden. Derfor havde Thomas ingen besvær med at få svenske Olle til at vende om og hente Pjoske til rejsestalden inden han gik til marked.

Det hed sig senere at Thomas for sine spareskillinger havde fået en pranger til at skaffe sig Pjoske i eje, for tredobbelt kadaverpris, men at kromanden nogle dage senere købte hesten af Thomas for samme pris, på det vilkår at hun ikke blev solgt videre. Der blev ellers snart budt på hende som en i hver måde

reel hest. Om ikke den begivenhed nedsatte dyrlægens ry, så forøgede det dog Thomases, så sandt som det før var set at både lærde dyre- og menneskedoktere ikke stod sig mod trolddom.

Thomas konstaterede hurtigt at Pjoske var bovlam. Så rensede han en gåsefjer til den var så åben at han kunne blæse i den, snittede en spids, stak den gennem hestehuden, pustede det sammentrykkede væv op og satte et begplaster på. Dagen efter var Pjoske rentravende igen.

Jo, det havde været et godt marked. Og Thomas staldkarl var ikke den eneste der fik langvarig glæde af ting, som hændte i de dage.

15

EN MAND KAN FØLE SIG FALLIT UDEN AT DET HAR NOGET MED PENGE AT GØRE

Og flygte fra noget andet end en håndgribelig fare, men endda holde hovedet klart. I så fald sørger han for, så vidt muligt, at hans personlige nederlag ikke kommer andre til skade. Hvilket måske kan tydes som en bekræftelse af den gamle påstand om, at den kolde forretningsmand rent privat kan være et følelsesmenneske med romantiske tilbøjeligheder.

Ved sammenkomsten efter Steffen-pengeglads begravelse blev der talt en del om *The grand old man:*

»Han var den fødte leder og forhandler, en naturbegavelse. På hele sin lange løbebane har han lært af livet. Meget har han set og forstået. Vel kunne han være streng i foragt og afsky, hård i sine domme, men altid retlinet. Hvor mange kun så en ufremkommelig vej, nogle få måske så en lysning, der var det forundt Steffen Poulsen at skue en strålende horisont. Han var en stor mand, som efter et halvt århundredes uafladelig kamp, med klarsyn og dristighed som blanke våben, formåede at grundlægge, vi kan vist godt sige, et dynasti, til gavn for sit land. Som den sjældne vejviser han var for erhvervslivet i teknikkens tidsalder, vil vi mindes ham ...!«

Ingen af de så at sige programmæssige bordtalere kunne beskyldes for at være beskedne i deres hyldest til den afdødes ære. Det var først senere, da man efter de mere officielle sørge-skåler samledes i små grupper til lidt mere tvangfri slukefter, at tonen blev friere:

»Nej, diplomat var Steffen jo ikke. Jeg husker nok den dyst han tog med birkedommeren om jernbanesagen. Og selv om han

i meget var på Drewsens parti, så udvidede han da sin flåde af kåge selv efter at Drewsen hos Burmeister og Wain havde afgivet bestilling på HJEJLEN. Der fik han jo også ret i at dampfart ikke duede på åen, HJEJLEN kommer nok til at blive på søerne så længe den kan holde til det.«

»Ja, vist havde Steffen næse for hvad vej det går nu om dage, men selv om han jo var noget bramfri, man vidste jo aldrig hvad han kunne finde på at sige ved et bestyrelsesmøde, så var han jo samtidig en mester i at holde mund når det var til gavn for hans egne foretagender. Også når et par ord i tide kunne have reddet andre ud af en klemme.«

Nogle af Steffen-pengeglads konkurrenter, som ofte havde følt svien af hans magt, var også med til at fejre hans begravelse. Og glas for glas slap et og andet ud, som tydede på at ikke alle følte sig lige tyngede af at den megen ærefulde hyldest ved denne lejlighed var beregnet på en *afdød.*

Men det som de mest betydningsfulde blandt begravelsesgæsterne hæftede sig mest ved, var nok arvtagerens usædvanlige modvilje mod at udtale sig om fremtiden. Steffens søn havde jo forlængst vist sig kvalificeret til at rykke ind som dynastiets overhovede, når den tid kom. Nu da det var sket, kunne det jo nok være rimeligt om medinteressenter fik en antydning om mulige nye dispositioner, som der længe var ymtet om at Ingeniøren gik svanger med, og som han måske nu ville fremme. Om ikke rent formelt enerådende efter sin fars død, så havde han dog nu i praksis det afgørende ord i handelshuset i Randers, og magt til at trumfe sin vilje igennem i et par af aktieselskaberne.

I flere uger var dynastiets nye overhovede tavs om sine fremtidsplaner. På fabrikken kom han nu kun på korte inspektioner, gav de nødvendigste ordrer og anvisninger. Et par gange var han i Randers, men opholdt sig ellers påfaldende meget i villa HØJEN. Vel kunne meget forklares som et resultat af skandalen med hans kone. I den ting virkede det næsten som om Steffen Poulsens død havde givet fri bane for allerede verserende rygter, som nu

var åbenbaret som vished. Men i højere forretningskredse forventede man nu engang at folk af format ikke lod private og rent personlige affærer gribe altfor forstyrrende ind på områder som til stadighed krævede beslutsomhed og køligt overlæg. Det skabte lidt uro hist og her, men ingen havde dog ventet at det skulle føre til en så drastisk udvikling som det snart viste sig at gøre.

Erling Poulsen havde vist sig sin onkels tillid værdig. Hans evne til på en gang at være omgængelig og myndig havde ført til det ikke helt almindelige resultat, at han som værkmester aldrig behøvede at gøre sig større bekymringer over sin stilling som stødpude mellem arbejdere og direktion. Havde hans onkel villet prøve hans evner ved at anbringe ham i en stilling som af mange betragtedes som en lus mellem to negle, så havde han klaret prøven.

Ingeniøren var tre år ældre end sin fætter og allerede året efter at Erling var kommet i lære i Randers blev Georg sendt til filialen i Hamborg. Efter nogle år dér blev han sendt videre til England og Erling kom kort efter til Hamborg som hans afløser. Siden den tid havde de ikke set meget til hinanden, ikke før Erling vendte tilbage og fik en kåg at føre. Men egentlig var det først på fabrikken de to rigtigt lærte hinanden at kende. Uden ret meget privat komsammen udviklede der sig et stilfærdigt venskab mellem de to mænd. At de tilfældigvis var nært beslægtede havde nok ikke betydet så meget for den ting, men ikke desmindre var det den kendsgerning som førte til, at Steffen-pengeglads forudseenhed selv efter hans død, blev en støtte for hans ønsker.

Værkmester Erling Poulsen, tidligere kaldet svot mand, havde alle dage været fåmælt, men han hørte god nok. Ingen vidste bedre end han hvordan landet lå, den aften han efter invitation besøgte sin fætter i villa HØJEN.

De sad alene i den hyggelige »engelske stue«, i dybe lænestole og med *Dundee whisky* og havannacigarer inden for rækkevidde, som sædvanlig, når Ingeniøren stillede an til fortrolig snak mellem mænd. Men netop den aften, tog værten oftere til stentøjsdunken end han ellers havde for vane. Det havde hans storvoksne

fætter hurtigt bemærket sig, og holdt trit, i det håb at det ville lette den indre spænding hos den forpinte mand, der havde så svært ved at betro sig. Så meget vidste Erling Poulsen om sin fætter, at han altid havde haft let ved at snakke, men meget svært ved at *betro* sig. Selv nu, hvor han var kommet så langt ud at han følte sig tvunget af presset, søgte han alligevel at vinde tid. Og styrke gennem den gyldne drik, der nok var blevet ham en vane, men ikke en last.

Efterhånden som hæmningerne bedøvedes slappedes da også de spændte træk i det stærke ansigt. Og da tidspunktet omsider var inde var de begge godt rustet. Klarhjernede nok, og med den momentane ekstra styrke der kan komme af alkoholbedøvede hæmninger. Men det var svært nok endda, og var lagt langt hårdere og vidtrækkende op, end Erling Poulsen havde forestillet sig.

Selv bortset fra den sladder han ikke kunne undgå at opfange her og der, havde han gennem flere uger lagt mærke til at det trak op til noget. Som ledende driftsingeniør måtte Georg Andrei Poulsen jævnligt konferere med sin arbejdsleder og det skete at der så blev udvekslet lidt fortrolig familiesnak. Da sladderen så småt begyndte at liste frem fra krinkelkroge og blev mere og mere åben dag for dag, havde Erling Poulsen tænkt at der skulle mere end almindelig selvbeherskelse til at holde masken så godt som hans fætter havde klaret det. Men at han gik og var forpint var tydeligt nok for Erling Poulsen. Og nu fik han det bekræftet. Næsten uhyggeligt bekræftet, da Ingeniøren endelig rankede sig i stolen, rettede sine øjne direkte mod sin slægtnings store rolige ansigt og begyndte:

— Du ved vel besked om Eline. Hele byen sladrer jo.

— Ja.

— Nå, ja jeg prøvede at skjule det, passe mit arbejde og lade som ingenting. Det ville have ramt far hårdt. Han har aldrig brudt sig om Eline, sagde at hun var en upraktisk sværmer. Det var nok med een af den slags i samme familie sagde han.

— Nå, ja, hans bror, min far altså! Og vel mig selv efter den historie i Hamburg og siden på St. Croix, men ...

— Du ved også hvor glad han var over at du havde taget ved lære, da du vendte hjem igen. Det ved jeg i hvert fald, men jeg ved også at et tilfælde til, så ... nå, ja, så stærkt som nu med Eline. Det ville have taget hårdt på ham.

— Jeg ved ikke, han kerede sig jo aldrig om sladder.

— Nej, men han har jo altid lagt megen vægt på at have en ordentlig familie. Jeg tror han havde en idé om at bygge en stærk slægt op, næsten som han byggede sin forretning op. Måske som en slags reaktion på sin egen opvækst. Engang sagde han til mig at du var det eneste han havde tilbage af sin bror. Han sagde rent ud at foruden ham selv var du den eneste vellykkede af familien oppe i Thy. Særlig i de sidste år tumlede han meget med tanker om det han kaldte at sikre sit livsværk. Far har jo ellers aldrig haft det med at være højtidelig, så jeg tænkte det var bedst at holde ud med Eline så længe han levede.

— Det gjorde du jo også. Han hørte vel ikke noget om den historie inden han døde.

— Nej, men jeg bryder mig alligevel ikke om at skuffe ham, selvom han er død. Jeg ved ikke hvordan det lyder i dine ører, men sådan har jeg det nu.

— For mig lyder det ikke så kunstigt. Jeg havde engang en ven. Du ved Jerrik ...

— Ja, far har fortalt mig om dengang du kom op til ham og ville løses fra kontrakten. Du ved nok ikke hvor stort et ekstra plus det gav dig hos ham. Men det er også grunden til at jeg vil have dette her klaret sammen med dig. Min svoger er noget pertentlig ved du, embedsmand helt igennem. Og min søster, ja, hun er først og fremmest sin mands kone og ... ja, det skal jeg jo være den sidste til at laste hende for, men en må jo tage tøjlerne. I det rent praktiske, når jeg rejser.

Den sidste sætning fik Erling Poulsen til at rette sig i stolen.

Uroligt forskende ser han på sin fætters ansigt og hæver uvilkårligt stemmen en smule da han spørger:

— Hvad mener du med at du rejser!

Ingeniøren stryger sig træt over ansigtet med den ene hånd, skænker så pány op i glassene til dem begge, drikker selv ud og skænker igen, inden han svarer, roligt, velovervejet, afgjort:

— Ja, det var det jeg mente med at jeg er ked af at skuffe far, selvom han er død. Men som det hele nu ligger til ser jeg ingen anden udvej. Her kan jeg ikke blive, ikke så meget for folkesnakkens skyld, på det punkt har jeg det nok ligesom far havde. Men forstår du, jeg kan ikke befri mig for følelsen af at dette hus nu er et fallitbo. Du ved vi fik det i bryllupsgave, og så sker dette! Ja, Erling, du er næsten den eneste jeg regner med kan forstå det. At leve i et fallitbo, ikke materielt set, du ved hvad jeg mener, det ligger ikke rigtigt for mig. Det ville far i hvert fald have forstået. Jeg må bort, måske kun for nogle år, det står mig ikke helt klart endnu, men bort må jeg. Hurtigst muligt. Ja, så er det altså jeg havde tænkt mig at du var den rette til at tage tøjlerne. I det rent praktiske altså. Min svoger, herredsfogeden, kan klare overopsynet med alt det finansielle. Det har jeg forklaret ham i et langt brev jeg ikke har sendt endnu. Han får det ikke før jeg er rejst, det sparer os begge for meget og jeg ændrer alligevel ikke beslutning.

— Men forstå dog, Georg! Har du tænkt over at jeg jo ingen ordentlig uddannelse har. Jeg kan lede en arbejdsstyrke efter de ordrer jeg selv får, men en højere post er jeg ikke kvalificeret til. Hvad mener du egentlig.

— Jeg mener ikke at du skal optræde som expert, hverken på tegnestuen eller i salgsafdelingen. Men du skal indtage min plads i bestyrelsen som familiens repræsentant, være praktisk tilsynsførende på fabrikken og iøvrigt have hånd i hanke med alt, så langt dine evner rækker. Det kan du klare. Nogle år i handelen havde du jo også inden ... ja, inden du forsvandt. Desuden kan

jeg sige dig, at jeg også her holder mig til fars linie, det kommer bare til at gå lidt hurtigere end han havde tænkt sig, men det var i hvert fald hans mening at gøre dig til produktionsleder fra nytår.

Erling Poulsen er både med og ikke med. Vel havde han regnet med at blive hængende og måske også stige i graderne, men dette. Det kræver overvejelse. Hans fætter havde helt ret i at Erling ville forstå, og ikke blande sig ved at prøve at rokke hans beslutning. Men den rolle der er tiltænkt ham selv er han ikke indforstået med, ikke på forhånd, som en brik der bare kan flyttes med. Så enkelt er det heller ikke, han vil have ordentlig rede på tingene og spørger, næsten udfordrende:

—Hvad med Randers! Hvem skal klare det foretagende. Du har vel ikke tænkt at jeg er kapabel til at binde an med det. Tænk dig om, Georg, det går ikke detteher.

— Randers skal du ikke bekymre dig om, hvordan jeg har tænkt mig det ordnet har jeg trukket retningslinierne op for i brevet til min svoger og det bliver han nødt til at rette sig efter. Der kan vi ikke få en bedre mand end gamle Levin. Han har jo også haft prokura, vel nu i tyve år og altid ledet bogholderiet til fars tilfredshed. Fars idé med at holde sig i sin egen hule og ikke blande sig meget i den daglige drift kunne han ikke have gennemført uden en mand som Levin. For dit vedkommende bliver der kun fabrikken, og jeg er enig med far i at du er den rette mand til det. I hvert fald indenfor familien er der jo heller ingen anden, når jeg rejser.

— Allright, Georg, og tak for tilliden, jeg skal gøre mit bedste. Men ... hvor ... jeg mener rejser du langt bort.

Ingeniøren skænker igen, drikker ud og begynder at tale. Men nu er det som spændingen er lettet, efter en vanskelig opgave. Han kendte sin fætter godt nok til at vide han kunne møde modstand, men ved at lægge kortene på bordet, så enkelt som muligt, var det gået som han håbede det ville gå. Med herredsfogeden og hans søster ville det have udviklet sig til en endeløs diskussion, for og imod, godt blandet op med søsterens følelser og svogerens

pertentlighed og mani for at få alt klarlagt i detaljer. Nej, fætter Erling var manden, og det føltes godt at han kunne følge sin fars vilje ved at satse på en brugbar mand af slægten. Lettelsen er så mærkbar at den smitter af på Erling, da Ingeniøren rejser sig, går hen til det brede vindue og ser udover den frodige, travle ådal. Nu er hans ord lavmælt stilfærdige, som om han nærmest talte til sig selv:

— Det var det lange ophold på St. Croix der rettede far op igen, da koleraen havde taget mor og de to små fra os. Jeg forstår det og har selv haft min bedste tid der ovre. Vores hus ved Bethlehemsbækken, ja, jeg trivedes der. Jeg tror aldrig jeg har følt mig mere hjemme nogen steder, siden mor døde. Jeg havde det så godt med folkene der ovre og kan aldrig glemme hvordan det var under oprøret. Den fornemmelse af at jeg ikke behøvede at passe på, ikke behøvede så meget som at låse en dør, og heller ikke gjorde det. Måske kommer det af at far bare købte det og holdt det som en slags feriested, hvor han ikke behøvede at drive så hårdt på, det skulle jo bare bære sig. Mærkeligt nok når man tænker på den realitetssans og de usentimentale metoder han altid har drevet forretning efter herhjemme. Huset ved Bethlehemsbækken ... ja, det ligesom fortæller om en anden side af far, et træk i hans natur der fik ham til at slappe af, tage alting lidt lettere, en slags luksus han aldrig tillod sig herhjemme. Det er vel også noget i den retning jeg selv føler, nu da det er kommet så vidt mellem Eline og mig, at jeg ikke ser anden udvej end at træde uden for nummer.

Han vender sig fra vinduet og ser på sin fætter:

— Forstå det om du kan, Erling, men jeg trænger til at komme hjem nu, hurtigst muligt. Hjem til huset ved Bethlehemsbækken. Det kalder på mig ligesom det engang kaldte på far.

Erling forstod. Måske endda dybere end hans hårdt medtagne fætter var klar over. Og han var også rolig for det gamle familieforetagende i Randers. Engang havde han jo selv været under Levins strenge tugt. Og han huskede endnu hvordan han udenad

havde måttet lære de glasindrammede regler, der hang på væggen i bogholderiet:

1. Kontorpersonalet skal én gang daglig vaske gulvet og aftørre møbler, boghylder og bogskabe med en fugtig klud.

2. Hver bogholder skal hver dag medføre en pot vand og et mål kul stort nok til dagens behov.

3. Bogholderne skal hver dag fylde lamperne, rengøre lampeglassene og rense vægerne.

4. Skær deres penne med varsomhed og nøjagtighed. Det er tilladt alle med kniv at forme deres pennespids efter eget ønske.

5. Kontoret holdes åbent alle hverdage fra kl. 7 morgen til 8 aften. Søndag holdes helt lukket.

6. Mandlige ansatte har en ugentlig friaften til kirkebesøg.

7. Hver ansat skal lægge et rundeligt beløb af sin løn til side med tanke for hårde tider, således at han ikke skal være sine sparsommelige og fremsynede medmennesker til byrde.

8. Hver ansat, der ryger spanske cigarer, nyder spiritus — som lader sig barbere i en offentlig barbersalon, eller som viser sig i et offentligt forlystelsesetablissement, giver mig anledning til uopholdelig at undersøge vedkommendes personlige pengeforhold, moral og ære.

9. En ansat, der har udført arbejde i min tjeneste, trofast og uden anmærkninger i 5 år, som har været sparsommelig, som har iagttaget de religiøse pligter — og som af sine ligemænd betegnes som en respektabel og lovlydig medborger, vil få en lønforhøjelse efter mit skøn — under forudsætning af, at firmaets økonomiske sundhed ikke lider skade derved.

S. P.

I henved to snese år, fra han selv kom i lære, havde Levin efterlevet disse regler og var avanceret støt ved at gøre det. Den sidste snes år havde han med ansvar og strenghed holdt personalet til vinden efter de samme regler. Aldrig havde han ladet sig mærke med, at han var ganske klar over at de samme regler ikke gjaldt

for firmaets danske afdeling på St. Croix. Udover familien var Levin nok den eneste der havde haft Steffen Poulsens fortrolighed så vidt at han ikke regnede den lille vestindiske filial efter den almindelige vurdering af Steffen Poulsens indbringende foretagender.

Huset ved Bethlehemsbækken var stadig en slags fristed, en bagdør til menneskelig mulighed for at koble af fra den hårde forretningsverdens barske realiteter. En rig mands fikse idé, bløde punkt eller svage side, ville nogen nok mene. Men i hvert fald et bevis for at selv den i forretningssager koldt og ubarmhjertigt beregnede Steffen-pengeglad havde erkendt en slags sandhed i de, ofte som en billig trøst, sagte ord: — penge er ikke alt. Selvom han altid agtpågivende havde holdt sig for øje at penge dog gav adgang til meget, og at man ikke kom langt uden.

At det gamle sted stadig lå solbeskinnet mellem palmer og sukkerrør, og klarede sig til husbehov, uden egentlig overskud, men nok til at bære sig som en lystgård, det fremgik af halvårlige breve fra den frivilligt landflygtige. Lidt af et særsyn, men ikke det eneste på de af naturen velsignede øer. Hist og her fandtes der sådanne rigmandspåhit. Drevet med let hånd af en bestyrer, som havde forstået hvad meningen var og fulgte ordren til, som patriarkens stedfortræder, at lede arbejdet med mild hånd, over et nøje udvalgt folkehold. Nogen enestående kunst var det jo ikke at få slaver til at elske deres herre. Også hengivenhed kunne købes for penge.

Men både Levin og Erling Poulsen var ganske klar over, at *fristedet* ved Bethlehemsbækken ikke lå i midten af noget paradis. Livet på øerne var også en kamp på ulige vilkår, mellem hjerner og viljer til magt og penge, på et fundament af bøjede rygge og villige hænder. Kun de heldige vindere kunne tillade sig at træde uden for nummer. Frivilligt, af trang til den luksus det for en tid kunne være at lade følelser herske over kold beregning. Eller presset dertil af skæbnens tilskikkelser, som altid var uberegnelige. Trods alt var der alligevel en hel del, som penge nok kunne bøde

på følgerne af, men ikke købe sig fri af. Utallige tilfælde, hvoraf kolera og mormoner blot var et par som ramte i flæng. Ingen kunne flygte fra skæbnens tilfældige hug. En rig mand fra Randers flygtede en gang for mange år siden over Atlanterhavet. Bøjet under et hårdt skæbneslag levede han et halvt år mellem palmer, han havde købt og betalt. Han levede som en mild og elsket patriark på sin lystgård, som han også havde købt og betalt til det samme. Men stærkere kræfter i hans sind og sjæl fik igen overtaget og drev ham igen på flugt. Tilbage over havet og til kampen der krævede andre egenskaber af en stor mand. Og mange år senere jog skæbnen hans søn ud på samme slags flugt. En velartet og dygtig søn, fuld af evne og vilje til at gå i sin faders fodspor, men ligesom sin far var heller ikke han usårlig.

På begge sider af det store hav er der sørget for at ingen træer vokser ind i himlen. Denne visdom var ofte taget som den fattiges trøst mod den rige. Stunddom en skadefro trøst måske, men ofte gavnlig som lynafleder. Alligevel havde der været et blodigt oprør på St. Croix, og nu, få år senere var der hist og her i Ådalens nye industrier tegn på at den ny tids fattige ikke i evighed ville slå sig til tåls med gammel trøstevisdom. Det var kendeligt i Silkeborg, mindre i Randers. Det hang nok sammen med forskellen på ny og gammel tænkemåde i de to byer ved hver sin ende af den travle Gudenå. De nye industriers udbytte voksede støt fra år til år, uden hensyn til vejr og vind, tørke eller regn. Men i den gamle handelsby med det store landbrugsopland var vejrudsigterne endnu med til at give tankerne retning og påvirke sindet til håb, uro og bekymring. Jordens grøde var stadig vigtigere for folk og fæ og export end de maskingjorte fornødenheder. Avisens beretninger om uro ude i verden kunne endnu ikke hamle op med interessen for høstudsigterne:

»Meteorologisk Instituts Dagsberetning er saalydende: Ubestemte Vinde med tørt Veir og noget under normal Varme over Danmark. Natten var usædvanlig kold; Randers var saaledes nede på $^1/_2$ Grads Varme.

»Fra St. Croix. Ifølge hertil indløbet Privattelegram fra St. Croix af 8. ds. er der paa Øen faldet 36 til 40 Linier Regn, som er kommen for sent til at gavne nærværende Høst, men kan være af største Betydning for den kommende.«

Anders Andersen mødte sin nabo på Kirkestien og snerrede:

— Guds fred! Om vi dog bare snart fik regn.

Mangen småbonde som havde givet pant i den kommende høst krympede sig i frygt for de gamle handelshuses magt. Og pramfolkene bandede og håbede på mere vand i åen. Prangerne trykkede prisen på fedestude på gårde, der var i bekneb for græsning. Og hugorme solede sig i de sandede hjulspor mellem de knitrende tørre lyngbakker.

Livet i Ådalen gik videre. Endnu en halv snes år frem i tiden var handelsflåden på Gudenå en rentabel transportforretning af nationaløkonomisk betydning. Og lige så længe blev de sidst byggede og bedst vedligeholdte kåge betegnet som hørende til Steffen-pengeglads flåde. Og endnu længere, langt ind i dampjernbanens tidsalder, blev det gamle handelshus i Randers ledet i Steffen-pengeglads ånd og efter hans principper. Hans åndelige arvtager, gamle Levin, tålte ingen slinger i valsen. Moderne tider eller ikke, hvad kom det ham ved. Han havde sine engang fastlagte leveregler, støttet af visdomsord som: hvad i ungdommen nemmes ej i alderdom glemmes. I den overbevisning holdt Levin på, at hvad den nye tid end førte med sig, så skulle glasset i rammen om kontorets arbejdsregler holdes blank. Så længe han havde et ord at sige, agtede Levin at sørge for at de ni bud blev holdt i ære.

16

BENJAMIN TAGER SIN PIGE VED HÅNDEN OG VANDRER MOD HAVET. PÅ VEJEN FINDER HAN – SIG SELV!

Og eventyret om svinedrengen der var en forklædt prins har hold i virkeligheden, eftersom en lejemand viser sig at være en forklædt håndværker. Forskellen mellem eventyr og virkelighed er således kun en gradsforskel. Hvilket er uden betydning mellem unge elskende, bortset fra at pigen efter den opdagelse er villig til at tage sig af det nære og lade havet vente.

En ny og driftig by havde kæmpet sig frem til en betydningsfuld og blivende plet på Danmarkskortet. Efter så kort et åremål at selv unge mennesker kunne huske ødemarkens fjerne, vilde og næsten menneskетomme naturtilstand, lå byen som et vartegn for en ny tid. En ny slags mennesker, med nye sæder og skikke, nye vilkår for tilværelsen både hellig og søgn, trængte sig stadig mere og mere uimodståeligt frem gennem dalen på begge sider af landets eneste flod.

Storhandel og industri gjorde landet rigere. Det stod at læse i avisen og blev anerkendt af regeringen. Men at det stadig gjaldt om at gøre gode tider bedre det fremgik af Rigsdagstidendes referat af en tale Hs. Excell. Krigsministeren havde holdt og hvori det bl. a. hed:

»... bliver sørget for, at Udviklingen ikke staaer stille, men gaaer fremad. Ministeren anerkjendte at vore Modstandere nu havde været med til Gjennemførelsen af flere gode Love, men der er Noget, der er mere nødvendigt, at vi maae have Forsvarets Udvikling og hvad der er gjort for at skaffe Fred for Landet, anerkjendt. Ministeren udbragte derpaa et Leve for Enighed, til vort kjære Fædreland var blevet lykkeligt«.

Alle, rige og fattige, gamle og unge, stod bag krigsministerens ønske om fædrelandets lykke. Men ikke alle forstod det samme ved den ting og mange var langt mere optaget af deres personlige lykke. Og dette mangetydige begreb gav sig sære udslag.

For industriherrerne lå lykken tilsyneladende i større produktion, gennem rationalisering og nye metoder. Industriarbejderne var begyndt at røre på sig, samle sig om at jage lykken i fællesskab ved at kræve højere løn og bedre arbejdsvilkår.

Gamle bønder, som havde fremtiden bag sig, mente at lykken lå i fortiden. Mange slags folk mente ... ja, så meget forskelligt. Selv den form for lykke der kom til udtryk i blodets mest ustyrlige drift, var ikke entydig, og viste at livets mangfoldighed ikke uden videre lod sig rubricere. Vel var en rislende kilde et vandløb, men det samme kunne siges om en kloak.

Et sjak lejemænd holdt friluftsgilde i et krat af bukketorn. Erfarne pramfolk som sejlede forbi og så røgen fra lejrbådet ækledes, eller grinede i skægget, alt efter hvordan de påvirkedes af deres viden. Lejemandsgilde i et bukketornkrat betød altid det samme. Måske kunne det nok regnes som en slags blufærdighed, i hvert fald krøb lejemændene kun i skjul med deres gilder, når det udover det sædvanlige var planlagt som et horegilde. Det skete af og til, når en af dem havde sporet nyslagtet svin.

De fleste pramfolk vidste besked om den ting, men enten de nu udtrykte deres mening i vrængende væmmelse eller i brede grin, så var det et pirrende syn, der altid ledte tanken mod kærlighed og kvindfolk. Måske tænkte en og anden at lejemænd jo dog trods alt også var en slags mennesker, og vel ikke så anden udvej. Og billigt var det jo.

De erfarne i livet langs åen væmmedes eller grinede i skægget. Men de tænkte alle på kvinder og kødelig lykke, mens de gloede mod den afslørende røg over bukketornekrattet, og så det samme syn for deres indre blik. Og nogle af dem råbte utvetydige ord fra for til agter, som for at tydeliggøre for hinanden hvad de alle vidste om det som foregik i krattet.

En svinelunge med en lille knivrids, spigret op på et træ, holdt varm ved jævnlige dypninger i blikbøtten over bålet! Rigtige kvinder havde de vel kendt engang, og tog vel så deres brændevinsomtågede fantasi til hjælp hvergang blodet spændte, og drev dem til en varm svinelunge i tur og orden, til horegilde med en lejemandsfitte.

Spoven og klyden trippede i græsset mellem morgenens dugperler, på jagt efter regnen. Over dem kluntede viben rundt, med top i nakken og klagende skrig i struben. Den opgående sols flimmer lå over landet. Skibsmaster gled frem mellem forædt, sortbroget kvæg og drønende hestekobler.

Indlandsflåden stævner gennem landet, i et mangfoldigt billede af liv og lyde. Store, tunge løvskove, lyngklædte bakker, flade, saftige enge, sumpede vildnis af rør og flæg, klatter af hvidtjørn, filtret krat af bukketorn og hist og her små grupper af graner, slanke som alterlys, tegnede landskabet mellem de travle, kgl. privilegerede kroer ved de gamle vadesteder.

Siden den ny tid havde banet sig vej langt ind i det mørke Jylland havde udviklingen også fræset stikveje ind i den lange dal til begge sider for den store vandvejsforbindelse mellem den gamle og den nye strandkøbing. Den ny tids spildevand løb sammen med de gamle kildevæld ud i floden og strømmede mod havet.

Langs bredden går en ung lejemand med en pige ved hånden. De standser et øjeblik og ser mod den modsatte bred, hvor røgen fra et bål står i en svajende søjle over et krat af bukketorn. De begriber begge hvad der foregår, — tror de. Den unge lejemand er ikke så erfaren som han selv tror. Han ved ikke at nogle af hans gamle fæller med omhu har sparet ham for et og andet. Drevet af længe skjulte følelser har et par forhutlede drukkenbolte holdt mandstugt. I slibrige, udpenslede ord har Digteren givet udtryk for at Benjamin havde bedre muligheder. Understreget af svingende knytnæver og svovlende eder havde Vandrefuglen, Volmer-Rumlerøv, Pætter-Pis og Bertel-Thy, under hostende sagt-

modig tilslutning fra Nysekatten sluttet op om den beskyttertrang Digteren så klart gav udtryk for:

— Så megen dannelse kan I vel nok have, I slimede maddiker og stinkende vandrotter, hvis I bare har så megen dannelse som en skabet mosegris, så lader vi Benjamin høvle af i fred efter noget mere levendes. Bare lad ham have sin hvalpetid for sig selv. Det er noget andet med Jer som alligevel ikke duer til andet end at gå i trækselen og lorte med Jeres ånd.

Og fordi Benjamin ikke havde større erfaring for venskabets ofte besynderlige veje og stundom skjulte rækkevidde, smilede han vidende ad den svajende røgsøjle over krattet på den modsatte bred. Og hånd i hånd med sin pige vandrede den unge lejemand videre langs åbredden, østerud for at vise hende havet.

Et par fjerdingvej fra Randers begyndte det. Et par steder sagtnede han farten. Hans øjne blev uroligt søgende, tydeligt nok til at pigen undrede sig og spurgte uden at få svar. Tavs og tænksomt gik han videre, tøvende, forvirret og fjern. Og pludselig stod han stille stiv som en svot mand i den malende strøm, urokkelig stod Benjamin og stirrede på et gammelt hus nogle favne henne.

Skønt Magnus gerne tilbringer langt mere tid på den gamle kirkegård end hans arbejde kræver er han alligevel her og der og allevegne. Hvad der sker på — og ved åen dagen lang det har Magnus altid nøje rede på. Og i sin ustyrlige snakketrang benede han ned for at snakke med de to, der nu en god stund havde stået og gloet på Peders lukkede hus. Ivrigt optaget af at skaffe sig viden om hvad det var for folk, hvor de kom fra og hvor de skulle hen, står han pludselig foran dem.

Men da sker der noget uhørt med Magnus. Også han står nu pludselig bomstille, kan ikke finde ord og stirrer som havde han set et spøgelse. For første gang så længe han selv eller nogen anden kan mindes, sætter han i trav, bort fra mennesker uden at have sagt et ord til dem.

Sognefogeden giver sig god tid og har ikke mere fart på end at Magnus kan nå at smutte ind i hus og gård på vej til åen,

hakke et par stumper af sensationen fra sig og endda som en terrier være i hælene på sognefogeden, da han når frem.

Det tog kun nogle timer før hele sognet vidste at Hans var kommet tilbage. Det tog et par dage for Sigrid at blive ordentligt klar på hvem hendes lejemand engang havde været og nu var igen. Men det tog henved et par uger for Benjamin at fatte den fulde rækkevidde af at han i virkeligheden var Hans Wulff Jacobsen. Og at han var arving til både hus og håndværk.

Vel lod han sig snakke til forståelse af at han var Hans, Peder træsko- og tækkemands sønnesøn, som forsvandt sporløst efter sin bedstefars begravelse i fjor forsommer. Det faldt ham let nok at fortælle hvor han havde været og hvad han havde bedrevet, men en rimelig forklaring på hvorfor, det var ikke at få ud af ham. Men ... ja det var vel noget med hovedet, og fik vel så være.

Værktøjet virkede som gamle kendinge og faldt ham let og beroligende i hånden. Men vejen til den fulde klarhed om sit eget *jeg*, den kom til Hans i små ryk. Det skete når han famlende gav sig til at læse i bøger, så mange og så mærkelige, og så ukendte for Sigrid, at hun grebes af en slags genert ærefrygt, når Hans søgte og valgte blandt de støvede bogrygge. Så kunstige skrifter at finde her, tænkte Sigrid og undredes over den virkning det havde på hendes kæreste at læse i dem. Tovligt lød det vel, men det var nu alligevel somom bøger var en slags medicin for Hans. Vel var han stærk og sund som en opgangslaks, men det skete endda at han blev anderledes, når han havde læst. Somom han havde fået en slags huskemedicin, der gav ham noget tilbage, noget fra den tid, der havde været før alt fra dengang var blevet borte i hans hovede. Og han selv var blevet en lejemand der hed Benjamin, men ellers ikke vidste andet om sig selv. Og at det havde været sandt nok, måtte hun vel snart skulle tro, selvom hun havde svært nok ved at hitte rede i hvad hun *kunne* tro.

Hvad sognefogeden tænkte om at Sigrid var en velstående bondes datter, der var rendt af gårde med en lejemand, for andet havde Sigrid jo ikke vidst om Hans dengang, det lod han sig ikke

forlyde med. Men han lod sig da for engangs skyld skynde på med at få ordnet papirer. Om også løsen bedyrede at hun var sluppet redeligt nok af sin plads i Randers, fordi hun ikke ville lade Hans være ene, men at hun da sov for sig selv, så havde præsten jo ret i at det var bedst at få dem ordentligt gift med det snareste. Det gav vel også bedre hold på knægten, så man ikke behøvede at gå udensogns for at få tækkemand.

Men selv efter at de havde fået papirer og velsignelse på at de ikke mere behøvede at sove hver for sig, søgte Hans jævnligt til bøgerne. Det skete at Sigrid fandt ham søgende fordybet i så forskellige mærkværdigheder som:

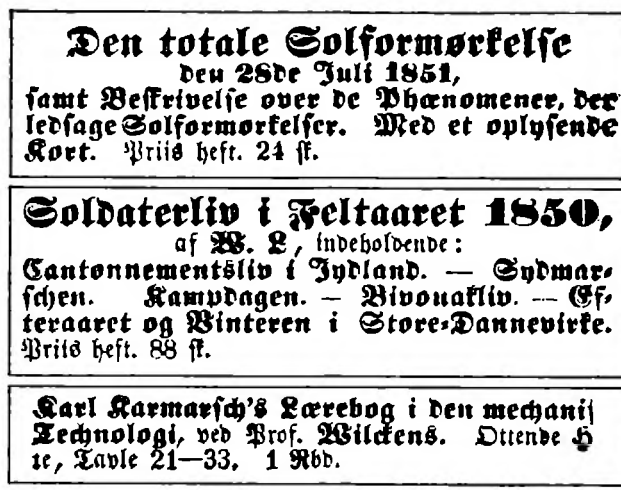

Og engang da hun i halvdrømme lå i mørket ved hans side og smilede, glad og mæt efter hans favntag, sagde han som så ofte før, nogle af den slags ord, der gav ham samme slags ry som hans bedstefar og forgænger i håndværket havde levet med uden skade: — Ja, jo-h, som træsko- og tækkemand er der jo ikke noget at sige ham på, men lidt anderledes i nogen ting er han jo.

Det samme kunne vel siges om en køn bondedatter som rendte

af gårde med en lejemand. Hun følte bare at alt var godt mellem dem og at deres lykkeligste stunder ikke blev ringere af at Hans lige efter kunne finde på at sige:

— Alt det, der snakkes og skrives i avisen om Silkeborg og den nye tid, det er vel på en måde rigtigt. Men når jeg læser om den gamle tid, så synes jeg da at mennesker er som de altid har været og at det bare er tingene der er ny.

Så kunne hun ligge lidt og tænke over hans ord inden hun svarede:

—Ja, det sagde mor også sommetider, men hun syntes jo også det var redeligt nok at følge med i hvad der skete. Hun ville så meget hun aldrig fik lov til, hun nåede jo ikke engang at få havet at se. Men det ved jeg at jeg gør. Snart, Hans, ikke, vi vil snart gå ud og se så langt et menneske kan. Vi vil stå længe og se udover havet.

KILDEFORTEGNELSE

Silkeborg i billeder gennem 100 år. 1846—1946. Udgivet af Silkeborg byråd.

Ans gennem tiderne. Ved Ans Håndværkerforenings 50 års jubilæum. Ans Foreningens forlag. 1959.

Gudenaafolk. Fra vikingetiden til pramfarten paa Gudenaa for 100 år siden.
Karl M. Laursens Forlag af 1947. Risskov.

Årbog for Lysgård, Hids med flere herreder.
Udgivet af historisk samfund 1918.

Århus stifts årbog XVIII.

Sagn fra Midtjylland (småtræf efter folkemunde) af S.
Søndagsbladet 1904.

Silkeborg. Af Ib. (Ill. Tidende. 1866-67).
Warming, Ernst.

Fra Silkeborgegnen. Minder og iagttagelser.
Jysk månedsskrift. 1911. 2. halvår.

Handberg, Carl: Trækvejene langs Gudenaa.
(Ferskvandsfiskeribladet. 1935).

Hansen, J. C.: Trækstien og pramfarten paa Gudenaa.
Fra Viborg Amt. 1936.

Drechel, V.: Silkeborg 1840—1880. Med nogle oplysninger om dens fortid. En historisk-statistisk fremstilling. Kbh. 1880.

Bisgaard, Otto: Fra Silkeborgs nybyggertid. H. C. Andersen og Michael Drewsen. Silkeborg 1935.

Bisgaard, Otto: Af Silkeborg Handelsplads historie 1860—1900.
Den unge by. Silkeborg 1942.

la Cour, Alb. Dornonville de: Trækvejen ved Gudenaaen. Hvad den var og hvad den kan blive.
(Danmarks Naturfredningsforenings Aarsskrift 1934—35).

Fibiger, C.: Medicinsk Tophographie af Silkeborg og dens omegn.
Kbh. 1863.

Gamle breve og forskellige samtidige foreningstidsskrifter, ugeblade og aviser.

Endvidere personligt indsamlede mundtlige overleveringer, nedskrevet efter samtaler med gamle mennesker, under lange vandringer i Gudenådalen.

Efter erindringen har forfatteren også benyttet sig af hvad hans mor fortalte ham i hans barndom. Hun var en god fortæller af vandrehistorier og oplevelser. Mest fra sin egen barndom, som datter af træsko- og tækkemanden i Mellerup ved Gudenå.

FREMADS FOLKEBIBLIOTEK *1.–23. årg.*

Tallene i ( ) angiver bog.-nr. Visse titler er p.t. udsolgt fra forlaget.

Hervey Allen: Eventyreren Anthony Adverse 1-2 (239-240)
Johannes Allen: Det bor i os alle (53)
Johannes Allen: Ung Leg (108)
Knud Andersen: Brænding (48)
Miguel Angel Asturias: Stormvind (165)
H. E. Bates: Purpursletten (184)
H. E. Bates: Træet med de blå blomster (245)
Karl Bjarnhof: Den korte dag er lang nok (226)
Jul. Bomholt: Det skjulte Ja (147)
John Braine: En plads på toppen (219)
H. C. Branner: Legetøj (1)
Louis Bromfield: Og Regnen kom 1-2 (51-52)
Burdick/Wheeler: Fejl-sikker (148)
Erik Bye: Med Mundharpe under åben Himmel (178)
Cecil Bødker: Fortællinger omkring Tavs (229)
Erskine Caldwell: Spektakler i Juli (95)
Erskine Caldwell: Tobaksvejen (74)
Erskine Caldwell: Vorherres lille Ager (54)
Rearden Conner: Sig Goddag til Djævelen (149)
A. J. Cronin: Grønne År (76)
A. J. Cronin: Under de evige Stjerner 1-2 (193-194)
A. J. Cronin: Vejen frem (85)
Yael Dayan: Døden havde to Sønner (175)
Isak Dinesen: Babettes Gæstebud
Isak Dinesen: Spøgelseshestene
Tove Ditlevsen: For Barnets Skyld (25)
Tove Ditlevsen: Man gjorde et Barn Fortræd (6)
Pietro di Donato: Det sjette Bud (197)
Aage Dons: Tro Tjenerinde (14)
Jane Duncan: Min familie i højlandet (211)
Ellen Duurloo: Elsket og savnet (90)
Ellen Duurloo: Fru Ellermanns Pensionat (57)
Ellen Duurloo: Man kalder det Kærlighed (30)
Friedrich Dürrenmatt: Kriminalkommissæren (109)
Dagmar Edquist: Affæren Ingegerd Bremssen (50)
Alice M. Ekert-Rotholz: Hvor Tårer er forbudt 1-2 (173-174)
Gerda Eld: Kristine (123)
Lis Elkjær: Værst for Augustus (75)
Sigurd Elkjær: Niels Tambours Datter (3)
Sigurd Elkjær: Strømhvirvler (59)
Johan Falkberget: Bør Børson (22)
Hans Fallada: Ulv blandt Ulve 1-2 (141-142)
William Faulkner: Soldatens Løn (129)
Leck Fischer: En Dreng fra Gaden (58)
Leck Fischer: En Kvinde på Fyrre (4)
Leck Fischer: Skyldig i Synd (195)
Per Anders Fogelström: Sommeren med Monika (120)
Peter Freuchen: Hvid Mand (157)
Peter Freuchen: Ivalu (55)
Peter Freuchen: Larions Lov (73)
Peter Freuchen: Min grønlandske ungdom (216)
Peter Freuchen: Nigger-Dan (205)
Peter Freuchen: Rømningsmand (36)
Peter Freuchen: Solfjeld (96)
Peter Freuchen: Storfanger (235)

Jan Fridegård: Lars Hård 1-2 (145-146)
Jan Fridegård: Porten kaldes trang (24)
Ernst Glaeser: Den sidste Civilist 1-2 (125-126)
Graham Greene: Brighton Rock (56)
Graham Greene: Hemmelig Agent (70)
Ward Greene: Den stærkeres Ret (160)
Gudrun Gregersen: Kommen af Skarnsfolk (110)
Nordahl Grieg: Skibet går videre (38)
Kristmann Gudmundsson: Livets Morgen (78)
Alice Guldbrandsen: Hr. Petit (23)
Gunnar Gunnarsson: Edbrødre (17)
Gunnar Gunnarsson: Jón Arason (127)
Hans Habe: Falde tusind ved din side (236)
Gerald Hanley: Hans sidste Safari (198)
Anton Hansen: Drengen drømte (241)
Eva Hemmer Hansen: Camelot (233)
Eva Hemmer Hansen: En lille Tøs og hendes Mor (18)
Eva Hemmer Hansen: Skandale i Troja / Efter Trojas Fald (117)
Martin A. Hansen: Paradisæblerne
William Heinesen: Den sorte Gryde (46)
Stefan Heym: Korsfarere med Maskingevær 1-2 (91-92)
Knud Hjortø: Folk (16)
Henning Hjuler: De ti nålestik (230)
Henning Hjuler: Djævelens horetøs (242)
Henning Hjuler: Hvor er Erika? (191)
Henning Hjuler: Livstegn fra »Erika-22« (206)
Henning Hjuler: Rotterne (222)
Hugo Horwitz og Knud Rasmussen: En Sabotørs Erindringer (156)
Helge Ingstad: Klondyke Bill (44)
Hammond Innes: Den dømte oase (228)
Hammond Innes: Kampen om Mary Deare (124)
Hammond Innes: Landet Gud gav Kain (144)
Hammond Innes: SOS fra Sydkorset (83)
Hammond Innes: Vredens Vulkan (188)
Hammond Innes: Vulkanøen (223)
Hammond Innes: Ødemarkens Hemmelighed (103)
Henning Ipsen: Hr. Gærliks korte besøg (221)
Henning Ipsen: Midt i September (137)
Johannes V. Jensen: Gudrun (93)
Johannes V. Jensen: Madame D'Ora (11)
Thit Jensen: Stygge Krumpen 1-2 (101-102)
Ole Juul: Det tossede Paradis (100)
Eiler Jørgensen: Lektor Hansens sælsomme Hændelser (65)
Hans Hellmut Kirst: Generalernes Nat (153)
Hans Hellmut Kirst: Nul-Otte Femten (64)
Hans Hellmut Kirst: 08/15 i Dag (190)
Hans Hellmut Kirst: Officersfabrikken 1-2 (231-232)
Hans Hellmut Kirst: Skyggen fra Fronten 1-2 (111-112)
Peder Jensen Kjærgaard: Goddag igen (69)
Peder Jensen Kjærgaard: Jens Pengemand (140)
Mogens Klitgaard: Elly Petersen (20)
Mogens Klitgaard: Gud mildner Luften for de klippede Får (39)
Arthur Koestler: Mørke midt på dagen (237)
Erling Kristensen: Ler (27)
Tom Kristensen: Vindrosen (45)
Pierre la Mure: Moulin Rouge 1-2 (61-62)
Anna Ladegaard: Alle mine (227)
Anna Ladegaard: Hvor var Hannah Jacoby? (213)
Anna Ladegaard: Opbrud i Oktober (176)

Anna Ladegaard: Udenfor sæsonen (204)
Selma Lagerlöf: Kejseren af Portugalien (35)
Palle Lauring: I denne Nat (43)
Hans Jørgen Lembourn: Der kommer en Dag (68)
Hans Jørgen Lembourn: Hotel Styx (119)
Sinclair Lewis: Af Kongeblod 1-2 (115-116)
Kelvin Lindemann: En aften i kolera-året (202)
Kelvin Lindemann: Gyldne Kæder (94)
Kelvin Lindemann: Huset med det grønne Træ 1-2 (81-82)
Audrey Erskine Lindop: Vejen til Skafottet 1-2 (179-180)
Ivar Lo-Johansson: Kungsgatan 1-2 (31-32)
Ivar Lo-Johansson: Lykken (192)
Ivar Lo-Johansson : Manden uden Navn (88)
Ivar Lo-Johansson: Rya-Rya 1-2 (135-136)
Mogens Lorentzen: Familien Gelinde (154)
Edgar Lustgarten: Endnu et Offer (114)
Gavin Lyall: Højt Spil med gyldne Mønter (182)
Gavin Lyall: Venus med Pistol (196)
Olle Länsberg: Den hårde Leg 1-2 (105-106)
Olle Länsberg: Kære John (187)
Thomas Olesen Løkken: Ny Båd i Hav (9)
Compton Mackenzie: Masser af whisky (246)
Børge Madsen: Komponisten (130)
Kamala Markandaya: Vreden fra dybet (210)
Moa Martinson: Dronning Grågylden (28)
John Masters: Venus fra Konpara (244)
Somerset Maugham: Drømmen (215)
James A. Michener: Den evige karavane (214)
James A. Michener: Farligt Møde (66)
James A. Michener: Hawaii 1-2 (161-162)
James A. Michener: South Pacific (107)
Vilhelm Moberg: Mands Kvinde (47)
Eilif Mortansson: Malan (113)
Willard Motley: Drik ud - og knus dit Glas (177)
Willard Motley: Ingen skal skrive min Gravskrift 1-2 (131-132)
Willard Motley: Lev stærkt - dø ung 1-2 (185-186)
Willard Motley: Vi stred i Mørke 1-2 (71-72)
Hans Mølbjerg: Gården (49)
Martin Andersen Nexø: Familien Frank (37)
Jørgen Nielsen: En Kvinde ved Bålet (19)
Sterling North: Rascal (183)
J. Bech Nygaard: Dybet (63)
J. Bech Nygaard: I som ihjelslår Sjæle (128)
Arthur Omre: Flugten (60)
Arthur Omre: Sukkenes Bro (159)
Arthur Omre: Ukendt Mand (Kristinus Bergman) (26)
Sigfred Pedersen: Viking (133)
Leo Perutz: Den svenske Rytter (79)
Laurens van der Post: Jægeren og hvalen (201)
Raymond Postgate: Sandheden - og kun Sandheden (169)
Erik Pouplier: Mord, mafia og pastis'er (238)
Gerhard Rasmussen: Det sande Ansigt (87)
Gerhard Rasmussen: Kaptajnen behøver ingen Orlov (118)
Knud Rasmussen: Et lille hus på landet (209)
Jean Rhys: Langt over Havet (155)
Otto Rung: Paradisfuglen (150)
Harrison E. Salisbury: 900 Dage 1-2 (199-200)
Aksel Sandemose: En palmegrøn Ø (34)
Aksel Sandemose: Ross Dane (15)
Hans Severinsen: Besættelse (10)

Seymour Shubin: Fremmed for mig selv (134)
Ignazio Silone: Fontamara (89)
Betty Smith: I Morgen bli'r alting bedre (99)
Howard Spring: Min Søn! Min Søn! 1-2 (121-122)
Vic Suneson: Hemmelige bånd (212)
Jacqueline Susann: Kærlighedsmaskinen 1-2 (207-208)
Knud Sønderby: En Kvinde er overflødig (29)
Knud Sønderby: To Mennesker mødes (8)
Michael Tejn: Drømmen og Virkeligheden - Fædrene 1-2 (151-152)
Michael Tejn: Sønnerne 1-2 (Drømmen og Virkeligheden, 2. del) (171-172)
Maria Trapp: Familien Trapp (The Sound of Music) (164)
B. Traven: Broen i junglen (234)
B. Traven: Dødsskibet (97)
B. Traven: Tre Mand søger Guld (158)
Elleston Trevor: Miraklet ved Dunkerque (138)
Peter Tutein: Fangstmænd (67)
Peter Tutein: Larsen (5)
Peter Tutein: Larsen vender hjem (13)
Mark Twain: Tom Sawyer (86)
Douglas Warner: Kniven i ryggen (224)
Robert Penn Warren: Alle Kongens Mænd 1-2 (167-168)
Tarjei Vesaas: De sorte Heste (77)
Vibeke Willumsen: Jeg elsker blåt (166)
Hilmar Wulff: Ondt Vejr (139)
Hilmar Wulff: Pramdragerne på Gudenåen (243)
Hilmar Wulff: Ung Mand søger sin Vej (181)
Hilmar Wulff: Vejen til Livet (40)
Ursula Zilinsky: Før solen gik ned 1-2 (217-218)
Jørgen Værløse: Jonna (12)
Poul Ørum: Det gyldne rav (203)
Poul Ørum: Lyksalighedens ø (220)
Poul Ørum: Natten i Ventesalen (163)
Poul Ørum: Rundt om en Enebærbusk (189)
Poul Ørum: Skyggen ved din højre Hånd (104)
Poul Ørum: Slet dine Spor (143)
Poul Ørum: Syndebuk (225)
Karen Aabye: Der er langt til Paris (2)
Karen Aabye: Det skete ved Kisum Bakke (80)
Karen Aabye: Fruen til Kejsergården (84)
Karen Aabye: Jupiter glemmer aldrig (33)
Karen Aabye: Vi der elsker Livet (98)
Karen Aabye: Vi kan sagtens (170)
Jeppe Aakjær: Da Lampen tændtes (7)